

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий інститут права

Студентський парламент Навчально-наукового інституту права

СПІП

Збірник наукових тез

Всеукраїнської студентської конференції

Реформування законодавства України у поствоєнній демократичній розбудові

Редакційна колегія:

БОНДАР Олександр – заступник Голови Студентського парламенту Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка з освітніх питань.

Верстка:

КОСАРЕНКО Олеся – здобувачка вищої освіти ОС «Бакалавр» Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка; КУЛІДЖАНОВА Софія – здобувачка вищої освіти ОС «Бакалавр» Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка.

Реформування законодавства України у поствоєнній демократичній розбудові: матеріали Всеукраїнської студентської конференції (8 березня 2024 року): ел. збірник / Київ: 2023 р., 103 с.

У збірнику подано матеріали учасників конференції, у яких висвітлюються різні аспекти принципу поваги до людської гідності в умовах збройної агресії, а також наукові повідомлення здобувачів вищої освіти на актуальні проблеми в межах тематики конференції.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

Відповідальність за зміст, достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники та/або рецензенти, які рекомендували матеріали до публікації.

© Колектив авторів, 2024

ЗМІСТ

Зміст	3
Андрієвська Милана	6
Протидія корупції в контексті демократичної повоєнної розбудови України: правові засади.....	6
Божик Денис	8
Шляхи реформування законодавства у сфері реалізації військового обов'язку та військової служби в післявоєнній демократичній розбудові України.....	8
Бондарчук Діана	12
Посвідчення нотаріусом договору купівлі-продажу нерухомого майна за допомогою житлового сертифікату.....	12
Ірина Брагіна	15
Проблема виникнення злочинності під час воєнного стану в Україні.....	15
Горбач Юлія, Машошина Катерина	17
Тактика здійснення процедури допиту в рамках розслідування кримінальних справ.....	17
Городок Юлія	19
Поняття електронного доказу у кримінальному провадженні.....	19
Гуденко Вікторія	21
Використання штучного інтелекту в досудовому розслідуванні кримінальних справ: перспективи поствоєнного впровадження.....	21
Dmytryshyn Roman	23
Legal aspects of maintaining ecological balance for restoration of fish resources in the conditions of transformation of the international environment.....	23
Дулюк Роман	25
Роль технологій у вдосконаленні діяльності судів: можливості та ризики.....	25
Камінська Анастасія	27
Новаті законодавчого регулювання інституту громадянства.....	27
Каравайченко Наталя	29
Щодо визначення суду, повноважного вирішувати інвестиційні спори в Україні у післявоєнний період.....	29
Карповець Марк	32
Медіація у цивільному судочинстві: досвід України та зарубіжних країн.....	32
Козак Анастасія	34
Окремі питання правового регулювання законодавчої ініціативи громадян у європейських країнах: досвід для України.....	34
Котів Марко	37
Процесуальна гарантія поваги до людської гідності підозрюваного в контексті практики ЄСПЛ та міжнародного досвіду.....	37
Кривенок Руслан	40
Реформування Конституції України на тлі московської агресії.....	40

Криниця Софія – Марія Олександрівна.....	43
Окремі питання правового регулювання відтворення лісів в умовах воєнного стану та післявоєнної розбудови	43
Кучеренко Вікторія.....	46
Окремі проблемні питання змін санкцій статті 416 Кримінального кодексу України	46
Луканьова Ольга.....	49
Впровадження системи електронного кримінального провадження в Україні	49
Лупійчук Дар'я.....	51
Функція прокуратури з представництва інтересів держави в суді в умовах правового режиму воєнного стану: сучасні перспективи.....	51
Мартолог Кірілл	54
Принцип справедливості у філософії Платона та Арістотеля	54
Мельничук Наталія	58
До питання законодавчого врегулювання повернення зовнішніх мігрантів в Україну	58
Нежбірська Каріна.....	61
Запровадження нових категорій справ окремого провадження внаслідок повномасштабної війни	61
Опанасенко Катерина.....	63
Роль конституційних змін у впровадженні демократичних принципів в законодавство України.....	63
Пархонюк Юлія.....	65
Легалізація зброї: аспекти реформування законодавства	65
Пелих Дмитро	68
Проблеми правового регулювання економічного стимулювання відтворення та охорони лісів у реаліях України	68
Попко Надія.....	70
Правове регулювання енергоефективності в забезпеченні поствоєнного відновлення навколишнього середовища України	70
Попадиш Олег	72
Звільнення судді за станом здоров'я: стан та тенденції розвитку процедури в Україні	72
Петренко Анастасія	75
Оформлення права власності на невитребувану земельну частку (пай): загальний порядок та проблемні аспекти в умовах воєнного стану	75
Pustova Victoria	77
The Thorny Path of Ukraine's European Integration: Progress and Prospects	77
Русанцов Георгій	79
Господарське законодавство: de lege ferenda	79
Сінгаєвська Ольга	82
Проблемні аспекти використання медіації як альтернативного способу врегулювання спорів.....	82
Тишківська Алла	85

Правовий статус прокурора: актуальні питання та перспективи повоєнного реформування	85
Uskov Ihor	87
Sustainable land use as a pivotal aspect in Ukraine's agrarian reform: current problems and ways of improvement.....	87
Федоренко Анна	91
Застосування штучного інтелекту у поствоєнній демократичній розбудові	91
Циганенко Дарія	93
Медійна легітимізація влади в сучасних умовах: вплив ЗМІ на формування довіри громадян до уряду в Україні	93
Шулькевич Роман	95
Окремі питання правової регламентації забезпечення кібербезпеки в.....	95
європейському та вітчизняному праві.....	95
Щерблюк Максим	98
Можливості застосування штучного інтелекту в правотворчій діяльності	98
Яньшина Аріна	100
Правове регулювання поведінки з відходами від руйнувань, що утворилися внаслідок воєнних дій на території України	100

*Андрієвська Милана
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр»*

Протидія корупції в контексті демократичної повосенної розбудови України: правові засади

Станом на сьогодні можемо констатувати, що російське збройне вторгнення, що має на меті в тому числі блокування євроінтеграційного напрямку України, де-факто мало зворотній ефект та прискорило євроінтеграційні процеси, що сприяє об'єднанню нації. Науковці констатують, що війна зняла з порядку денного та унеможливила будь-які перспективи східної інтеграції України, призвела до масової вестернізації українського суспільства і вкоренила ідею незворотності руху до ЄС. Тому з урахуванням вищезазначених обставин залишається наріжним каменем повага до демократичних принципів, верховенства права, всебічна боротьба з корупцією та проявами протиправності, що подекуди має місце у діяльності державних органів в Україні.

Законодавчим базисом для сучасного унормування даного питання стала Конвенція ООН проти корупції, схвалена резолюцією ООН 58/4 в жовтні 2003 року, яка є збалансованим та прагматичним документом, що створив основу для ефективних дій і міжнародного співробітництва [1, с.112]. Аналізуючи положення статті 5 Конвенції ООН проти корупції, яка набрала чинності для України 1 січня 2010 року, зазначимо, що ключовими заходами для втілення антикорупційної політики є імплементація антикорупційного законодавства, а також забезпечення ефективної, координованої та прозорої системи роботи антикорупційних інституцій.

Зокрема, повертаючись до обговорення можливих повосенних напрямів реформування державної політики, слід зазначити, що героїчний опір російській агресії підтвердив готовність українців захищати суверенітет і незалежність своєї країни, європейський шлях її розвитку. Водночас зворотним боком підтримки євроінтеграції є суспільні очікування стосовно перетворення руху до ЄС у практичні здобутки і результати, які відчуватимуться у повсякденному житті та позначатимуться на соціальному благополуччі громадян. Зокрема, ідеться про ефективні соціально-економічні реформи, покращення діяльності органів влади, вдосконалення судової системи, посилення боротьби з корупцією тощо.

Із огляду на аналіз антикорупційних нормативно-правових актів країн Європейського Союзу та міжнародно-правових актів у сфері боротьби з корупцією, можна вказати на єдиний загальноприйнятий підхід у його тлумаченні, адже Палермська конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р., Міжамериканська конвенція проти корупції від 29 березня 2003 р. та ряд інших нормативно-правових актів визнають схожі ключові ознаки явища. Варто зазначити, що Договір про Європейський Союз визнає корупцію як «еврозлочин», що належить до особливо тяжких злочинів із транскордонним виміром, для яких може бути встановлено мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій. Станом на 2024 рік набір європейських заходів щодо даної протидії включає посилені правила кримінальної відповідальності за корупційні злочини та узгодженість покарань в ЄС, а також пропозицію Високого представника, підтриману Комісією, створити спеціальний режим санкцій Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP) для серйозних корупційних дій в усьому світі. Ці нові заходи приділяють значну увагу запобіганню та створенню культури

добросчесності, в якій корупція неприпустима, а також посилюють інструменти правозастосування [2].

Слід наголосити, що на національному рівні антикорупційна стратегія має стати надійним інструментарієм на найближчі роки, а також забезпечити значний стратегічний крок уперед у напрямі мінімізації корупції в Україні та суттєво підвищити темпи її соціально-економічного зростання на шляху післявоєнної реформації. Одним із багатьох кроків став початок інтеграції України до Єдиного цифрового ринку (ЄЦР), адже це стало пріоритетом у рамках галузевої інтеграції, за яким Україна поступово наближає свої правила до європейських щодо електронної ідентифікації, е-платежів і розрахунків, захисту персональних даних тощо. Водночас важливим є антикорупційний вплив ЄЦР, адже в даному випадку мова йде про покращення якості, прозорості та ефективності надання державних цифрових послуг та діяльності електронного уряду. Окремо слід зазначити про позитивний вплив для українського бізнесу, адже наслідком може стати процес регулювання підприємства за європейськими правилами та посилення захисту споживачів. Інтеграція України до ЄЦР дозволить акумулювати інвестиції, наростити обсяги взаємної торгівлі, а також підвищити рівень зайнятості, що в комплексі стає рушійною силою проти корупції [3, с.14].

Що стосується ряду української законодавчої бази щодо даного питання, то слід звернути увагу, що станом на вересень 2023 року на офіційному вебпорталі Верховної Ради України зареєстровано 693 нормативно-правових акти, пов'язаних із корупцією, що сприяє обговоренню питання щодо впливу такої кількості документів на Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) та втілення просвітоєвропейських пріоритетів розвитку держави. У будь-якому випадку, слід констатувати, що набуття кандидатаства є вагомим морально-психологічним стимулом для громадян країни, які воюють за свій європейський вибір. Це є важливим фактором з огляду на те, що більшість українців підтримують вступ до ЄС, ототожнюючи своє майбутнє та майбутнє країни з приєднанням до європейської спільноти. Спостерігається висхідна динаміка громадської підтримки вступу України до ЄС. Якщо в березні 2021р. 59% громадян вважали, що Україні потрібно вступати до ЄС, то у вересні 2022р. таку думку поділяють вже 78% [4, с.44].

Важливо зазначити, що в Резолюції від 15 січня 2015 року (2014/2965 (RSP)) Парламент ЄС висловив позицію, що антикорупційна стратегія, основною метою якої є нульова терпимість до корупції, вкрай необхідна Україні, і закликав українську владу вжити заходів щодо «викорінення системної корупції» (пункт 13). У 2017 році ПАРЕ у своїй Резолюції 2145 (2017) продовжує оцінювати корупцію в Україні, як «широко розповсюджену» та висловлює з цього приводу особливу занепокоєність. Серед позитивних моментів насамперед слід відзначити призначення 28 липня 2022р. детектива Національного антикорупційного бюро (НАБУ) О. Клименка новим керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Загалом є підстави говорити про активізацію роботи прокуратури, а саме оголошення підозри колишнім народним депутатам України, колишнім та діючим посадовцям НКРЕКП у справі «Роттердам+» тощо. Тож, стан формування повноцінного складу антикорупційних органів (зокрема, САП та НАБУ) має прямий вплив на динаміку процесу боротьби з корупцією, зокрема на високому рівні. Водночас необхідно констатувати, що в умовах війни правоохоронні органи змушені виконувати величезний обсяг додаткових функцій, починаючи зі збройного опору окупантам та завершуючи боротьбою з диверсійними групами, колаборантами, агентами впливу тощо [3, с.48].

В якості висновку, оцінюючи ситуацію в антикорупційній сфері, слід відзначити ряд важливих заходів та ініціатив, які сприяють розвитку в даній сфері. Зокрема у червні минулого року Верховна Рада України ухвалила Закон про засади державної антикорупційної політики, яким затверджена Антикорупційна стратегія до 2025р. Згодом НАЗК розпочала громадські обговорення нової Державної антикорупційної програми до 2025р.

Не менш важливим є й те, що 8 липня набув чинності Закон про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану. Важливим зрушенням став також момент створення згідно з указом Президента спеціальної робочої групи представників НАБУ та САП з метою узгодження українського законодавства з Конвенцією ОЕСР щодо боротьби з хабарництвом.

Отже, успішне запобігання та боротьба з корупцією має важливе значення як для захисту цінностей ЄС та ефективності політики ЄС, так і для підтримки верховенства права та довіри до керуючих та державних установ під час повоєнної розбудови державної політики в цілому. Схвально оцінюючи окреслені вище актуальні стратегічні напрями розвитку даної проблематики, на мою думку, є підстави говорити про позитивні зрушення щодо боротьби з корупцією, але ця ключова сфера, яку європейська спільнота вважає найважливішою умовою подальшого просування України до ЄС, потребує наступних послідовних і цілеспрямованих заходів та ініціатив української влади. Важливо, щоб ухвалені законодавчі акти і програми були ефективно реалізовані в антикорупційній практиці державних структур, а також сприяли зміцненню громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Політова А.С. Протидія корупції в Україні як вимога європейської інтеграції. *Нове українське право*. Випуск 6. Том 2. 2022. С. 110-117.
2. CoAnti-corruption: Stronger rules to fight corruption in the EU and worldwide. European Commission web-site. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2516 (дата звернення: 16.02.2024).
3. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році. Національне агентство з питань запобігання корупції. 2021. 486 с.
4. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. *Журнал «Національна безпека і оборона»*. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Розумкова. 2022. №1-2 (187-188). 132 с.

Божик Денис

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 3 курсу ОС «Бакалавр»*

Шляхи реформування законодавства у сфері реалізації військового обов'язку та військової служби в післявоєнній демократичній розбудові України

Постановка проблеми. Враховуючи динаміку подій у сучасному світі, видається неможливим передбачити чи спрогнозувати як виглядатиме завершення повномасштабної війни загарбника проти України. Проте можна стверджувати, що у найбільш позитивних сценаріях законодавець має звернути особливу увагу на реформуванні військового законодавства, завданнями якого мають стати побудова потужної армії, що в свою чергу має забезпечити недопущення повторної ескалації війни з боку агресора, а в разі настання такої, надання ефективнішої відсічі.

Виклад основного матеріалу. Реформування військового законодавства є ключовим питанням як у воєнний, так і післявоєнний період. Досить спірним питанням є те, у якій формі має бути закріплений та реалізований військовий обов'язок, адже це багато у чому залежить від сценарію ситуації в майбутньому. Проте виходячи із поточних реалій та набутого досвіду можна виокремити деякі шляхи розвитку та удосконалення реалізації військового обов'язку та військової служби.

У чинному законодавстві військовий обов'язок є елементом конституційно-правового статусу громадянина та впливає із Конституції України, у якій, що захист Вітчизни є обов'язком громадян України. Реалізується він у вигляді підготовки і проходження військової служби відповідно до положень закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [2]. У мирний час в Україні він реалізується шляхом проходження строкової військової служби. У цьому зв'язку постає питання про те, чи варто залишати строкову службу у післявоєнний період, так як ідея її скасування та переходу на «професійну армію» звучить уже досить давно в українському інформаційному просторі, також слід враховувати післявоєнний стан держави та можливі ризики у майбутньому.

На заході така модель реалізації військового обов'язку, як строкова, або обов'язкова військова служба почала зникати починаючи з 1980-х років, а основним концептом стала так звана «професійна армія», у яку набирають лише добровільно. Це відбулося через зміну соціальних цінностей, зменшення кількості військових конфліктів у світі та під впливом технологічного розвитку. [3, с.66]

Як зразковий приклад ефективності часто приводять досвід армії США. В США застосовується принцип добровільного комплектування збройних сил, адже на військову службу приймають осіб, які виявляють таке бажання, відповідно їх підготовка виявляється набагато кращою. В свою чергу це досягається заохоченням та стимулами, а також престижністю та популярністю збройних сил серед молоді. Проте в такій системі є явний недолік, а саме відсутність великої кількості підготовленого резерву особового складу у разі ведення повномасштабних бойових дій на території держави. США вирішують цю проблему через Закон «Про систему вибіркової військової служби» [11], що передбачає реєстрацію всіх громадян, що досягли 18 років. Для підготовки потенційних призовників навчальні центри армії у США мають додаткові ресурси, які дозволяють швидко підготувати значну кількість солдатів і сержантів - до 200 тисяч - протягом 90–120 днів після оголошення мобілізації. Президентський призов може бути здійснений у випадку загрози національній безпеці. Внаслідок нього можуть бути призвані до 200 тис. чоловік організованого резерву й індивідуальних резервістів на термін до 270 діб. Мобілізація може бути проведена різними темпами, в залежності від ситуації. У разі регіональних конфліктів невеликого масштабу застосування мобілізації не передбачено [4, с.34-35].

Очевидно, що через географічне положення США загроза війни на території їх держави є маловірогідною, що не можна сказати про Україну. Тим не менш, якщо війна завершиться перемогою або іншим позитивним сценарієм, то такий варіант може стати можливим. Він дозволить збудувати ефективні збройні сили, що зменшить вірогідність повторного нападу агресора та дасть можливість швидше перейти на стандарти НАТО.

Проте слід звернути увагу на те, що повний перехід на «контрактну армію» не завжди є можливим, враховуючи такі причини, як нечисленність населення, економічні труднощі та неможливість забезпечення збройних сил належним обладнанням. Крім того, повністю переносити досвід чужої армії на національний рівень не завжди є доречним, тому доцільнішим є виділення основних аспектів та напрямків реформування законодавства на прикладі іноземних країн [5, с.7-8].

У Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року однією з цілей вказано переведення Збройних Сил України на професійну основу та відмову від призову на строкову військову службу. Це пропонується зробити шляхом заміни строкової військової служби на інтенсивну військову підготовку громадян України з метою накопичення військовонавченого резерву та підготовки населення до національного спротиву [6, с.24].

Окрім бажання перейти на західні зразки, мотивацією такої цілі можна також назвати суспільне ставлення до строкової служби, що склалось в українців протягом тривалого періоду. Обов'язкова військова служба вважалась марнуванням часу через неефективність проведення військової підготовки, бюрократію, «дідівщину», тобто дискримінацію за віком та тривалістю відбутої служби, недостатнє фінансування заходів проходження військової служби, недостатнє проведення заходів із заохочення до проходження військової служби, відсутність належного патріотичного виховання та невіра у те, що в Європі взагалі може настати повномасштабна війна.

Російська агресія змусила європейські країни переосмислити свої військові доктрини, в тому числі питання повернення строкової служби. Литва та Латвія уже повернули призов на строкову військову службу через загрозу своїй національній безпеці [7].

Іншим показовим прикладом у згаданому вище контексті може бути Ізраїль. Армія оборони Ізраїлю комплектується за обов'язковим призовом для всіх громадян, в тому числі й жінок. Через географічне розташування Ізраїлю, така модель військового обов'язку виявилась необхідною для виживання країни, адже вона дозволяє за короткий строк здійснити мобілізацію великої кількості населення та швидко надати відсіч ворогу [4, с.36-37].

Проте не слід забувати що досягнення такого результату в Ізраїлі є можливим через специфіку історії та культури єврейського народу, а також так званого «менталітету облоги», який означає, що громадяни Ізраїлю, усвідомлюючи агресивність своїх сусідів та постійно перебуваючи у страху перед нападом, розуміють, що за своє виживання треба боротись усім [3, с.66-67].

Якщо війна в Україні отримає «заморожений» або затяжний характер, то цілком можливим буде запровадження моделі всезагального військового обов'язку. Але зважаючи на можливі післявоєнні економічні труднощі та демографічну кризу модель всезагального військового обов'язку все ж здається досить нереалістичною. В українських реаліях ця модель має бути не ціллю, а радше запасним планом на випадок, якщо іншого виходу не буде.

Одноразово з цим постає і питання військового обов'язку жінок в Україні. Конституція України закріплює обов'язок усіх громадян захищати Батьківщину, а також рівність перед законом незалежно від статі, проте обов'язковій строковій службі та мобілізації підлягають лише чоловіки. Законодавство дозволяє жінкам добровільно проходити військову службу, а також ставить їх на облік військовозобов'язаних, якщо вони мають медичну або фармацевтичну спеціальність. Тобто реалізація жіночого військового обов'язку має звужений характер. Обов'язкова служба для жінок є великою рідкістю у світі через культурні, соціальні, історичні і біологічні причини, тому її активна реалізація може бути належна лише в особливих, екстрених випадках [8, с.222-223].

Враховуючи уже згадані можливі демографічні та економічні проблеми, посилена реалізація жіночого військового обов'язку не виглядає доцільною. Натомість, для покращення ефективності «професійної армії» мають бути здійснені як заходи із суспільного виховання для викорінення гендерних стереотипів, так і внесення відповідних

законодавчих змін для полегшення проходження добровільної військової служби для жінок, зрівняння чоловіків і жінок у правах та обов'язках відповідно до їх можливостей, а також посиленого санкціонування гендерної дискримінації у військових відносинах [9, с.376-377].

Поширеною моделлю у світі досі залишається «змішана» модель військового обов'язку, яка поєднує добровільну і строкову військову службу. Удосконалення цієї моделі вважається доцільним як у період воєнного стану, так і в період післявоєнної розбудови. Проте для покращення ефективності цієї моделі мають бути здійснені належні заходи.

Для кращої підготовки військовозобов'язаних, збільшення чисельності добровольців та зменшення кількості ухилень від строкової служби має бути удосконалена система військово-патріотичного виховання, спрямована на формування позитивного ставлення та психологічної готовності до військової служби. Це можна здійснювати шляхом активізації роботи навчальних закладів, медіа та інших інституцій, спрямувавши її на досягнення вищеприписаних цілей [10, с.86]. Для цього мають бути проведені законодавчі реформи щодо полегшення взаємодії органів військового керівництва із іншими органами влади, модернізації програм і методик військово-патріотичного виховання, організації і фінансування спеціальних публічних заходів, створення сприятливого інформаційного середовища.

Крім цього, законодавство у сфері реалізації військового обов'язку містить і багато інших недоліків, залишених ще з радянських часів. Серед них можна виділити: недостатня відповідальність за ухилення від призову, застаріла система обліку, корупція та бюрократія на етапі призову, некодифіковане військове законодавство, а також недостатнє забезпечення конституційно-правового статусу особи, що має вияв у неправомірному призову та слабких гарантіях військовозобов'язаних та призваних осіб [5, с.40-41]. Деякі із цих проблем уже почали вирішуватись під час війни, а деякі тільки погіршились, тому зміни до військового законодавства, в тому числі ті що зараз неможливо зробити через активну фазу війни та неможливість внесення змін до Конституції України, мають отримати пріоритет в найближчому майбутньому.

Висновок. Проаналізувавши теоретичне підґрунтя та законодавчі положення щодо реалізації військового обов'язку та військової служби, дійшли висновку, що ці сфери потребують реформування у майбутньому. Було виділено три моделі реалізації військового обов'язку, їх переваги та недоліки, шляхи їх імплементації у законодавство післявоєнної України, а також здійснено їх порівняльну характеристику. Крім того було виявлено прогалини у військовому законодавстві України, що стосуються реалізації військового обов'язку та військової служби та запропоновано варіанти їх вирішення, а саме внесення законодавчих змін, що стосуватимуться покращення ефективності реалізації військового обов'язку та проходження військової служби, а також організація, фінансування та проведення належних патріотично-виховних заходів з метою збільшення довіри населення до військової служби та її престижності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.02.2024)

2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2232-12> (дата звернення: 28.02.2024)
3. Ronen Itsik, Compulsory military service as a social integrator. Adam Mickiewicz University, 2020. P. 66-67
4. Савинець О.Ю. Іноземний досвід комплектування збройних сил Військовий інститут КНУ ім. Т. Шевченка. Серія ПРАВО. Випуск 51. Том 2. 2018. С. 34-37
5. Флурі Ф., Бадрак В. Сучасний досвід призову на строкову службу та формування військового резерву. Женева – Київ. 2017. с. 7-8, 40-41
6. Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року.
URL: https://www.mil.gov.ua/content/tenders/koncepcia_kadr_29012024.pdf (дата звернення: 28.02.2024)
7. Строкова служба: пережиток минулого чи потреба майбутнього? Militarnyi 18.12.2023. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/strokovaya-sluzhba-perezhytok-mynulogo-chy-potreba-majbutnogo/> (дата звернення: 28.02.2024)
8. Курінний Є. Особливості реалізації військового обов'язку жінок в Україні. Запорізький національний університет. Держава і право України в умовах воєнного стану. 2022. с. 222-223
9. Сахній А.В. Правовий аналіз еволюції поняття та змісту військової служби. Науково-дослідний інститут публічного права. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. с. 376-377
10. Градецька Н.М. Конституційні засади військового обов'язку та заходи попередження ухилення від його реалізації. Київський інститут Національної гвардії України. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1 (48). 2023. с. 86
11. Selective service act of 1948 // Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/item/48046581/> (дата звернення: 28.02.2024)

Бондарчук Діана

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр»*

Посвідчення нотаріусом договору купівлі-продажу нерухомого майна за допомогою житлового сертифікату

В умовах воєнного стану важливого значення набув аспект реалізації компенсаційних механізмів за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна. Станом на вересень 2023 року частка втрат житлового фонду у загальному обсязі завданих війною прямих збитків становить \$55,9 млрд. Зруйновано або пошкоджено внаслідок бойових дій 167,2 тис об'єктів житлового фонду, з них 147,8 тис. — приватні будинки; 19,1 тис. — багатоквартирні, ще 0,35 тис. — гуртожитки [1]. Нотаріальне посвідчення договорів купівлі-продажу із використанням житлового сертифікату лише набирає обертів на практиці. Перший такий договір було посвідчено на початку січня 2024 р. [2]. Загалом на сьогодні маємо вже 2,5 тисячі сформованих сертифікатів з 9,3 тисячі поданих заяв. Середня сума сертифіката – 2,2 мільйона гривень [3].

Згідно із Законом України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та

Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 №2923-IX (далі - Закон) [4], Порядком надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 р. № 600 (далі – Порядок надання компенсації за знищені об'єкти) [6] власники такого майна отримують житлові сертифікати на придбання об'єкта житлової нерухомості.

Статтею 8 Закону передбачено, що компенсація за знищений об'єкт нерухомого майна надається шляхом фінансування придбання об'єкту нерухомого майна з використанням житлового сертифіката [4]. Заявник може придбати вже побудоване нерухоме майно або майно, що буде споруджене у майбутньому від забудовника, який, у відповідності із Законом України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» зареєстрував спеціальне майнове право на такий об'єкт [5]. В свою чергу Порядком надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. №381 [7] визначені умови надання такої компенсації. Після отримання житлового сертифікату та вибору житла, здійснення усіх необхідних етапів для фінансування придбання житла та погодження такого фінансування, проходження процедури припинення права власності на знищений об'єкт нерухомості, заявник звертається до нотаріуса для посвідчення договору про придбання житла з використанням житлового сертифіката.

Відповідно до п. 1.19 глави 2 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 №296/5, нотаріус, який має доступ до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України (далі – Реєстр), посвідчує договір про придбання об'єкту нерухомого майна з використанням житлового сертифіката, що укладається в порядку надання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна відповідно до Закону, за наявності житлового сертифіката на придбання об'єкта житлової нерухомості, який перевіряється за відомостями Реєстру [8]. Процедура нотаріального посвідчення аналізованого договору передбачає підготовку проекту договору та проведення передбачених законодавством перевірок [9]. Окрім того, нотаріус враховує особливості використання житлового сертифікату: згідно з пунктом 53 Порядку надання компенсації за знищені об'єкти перевіряє наявність/відсутність державної реєстрації припинення права власності отримувача/отримувачів компенсації на знищений об'єкт нерухомого майна, за який нараховано компенсацію у вигляді житлового сертифіката. За зверненням отримувача/отримувачів компенсації нотаріус проводить державну реєстрацію припинення права власності на знищений об'єкт нерухомого майна, за який отримано компенсацію у вигляді житлового сертифіката. Також нотаріус перевіряє, щоб територія, на якій розміщено житло, що придбається, не була включена Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 22 грудня 2022 року №309. Якщо предметом договору купівлі-продажу з використанням житлового сертифіката є майбутній об'єкт нерухомості або інвестування/фінансування його будівництва, то згідно з пунктом 54 Порядку надання

компенсації за знищені об'єкти нотаріус перевіряє наявність порушень проти замовника справ про банкрутство; відсутність в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань судового рішення про визнання юридичної особи банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури; відсутність факту перебування замовника будівництва у стані припинення шляхом ліквідації; наявність у замовника будівництва права на виконання будівельних робіт щодо відповідного об'єкта. Вартість нерухомого майна, визначена у звіті про оцінку майна, зазначається в договорі про придбання житла з використанням житлового сертифіката (пункт 49 Порядку надання компенсації за знищені об'єкти). Крім цього, нотаріус одночасно з посвідченням договору про придбання житла: 1) накладає заборону відчуження нерухомого майна, що придбавається з використанням житлового сертифіката, строком на п'ять років; 2) вносить відомості в Реєстр пошкодженого та знищеного майна: реквізити підписаного договору про придбання житла, банківські реквізити продавця (продавців) для оплати, вартість житла за договором, суму для оплати за житловим сертифікатом, ім'я та прізвище продавця об'єкта нерухомого майна [6].

Якщо предметом договору купівлі-продажу є вже побудоване нерухоме майно, нотаріус після того, як проведено усі перевірки та посвідчено договір, вносить відомості про право власності покупця до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Перехід права власності, відповідно, відбудеться після перерахування Укрпоштою коштів на рахунок продавця, що займає до 5 робочих днів з моменту вчинення правочину. У випадку, коли предметом договору є об'єкти нерухомості, що будуть побудовані в майбутньому, нотаріус вносить до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомості про спеціальне майнове право покупця нерухомого майна, а право власності покупця буде оформлене після здачі об'єкту житлової нерухомості в експлуатацію.

З огляду на викладене, приходимо до висновку, що запроваджений механізм компенсації знищеного майна є необхідним елементом розвитку законодавства. Житлові сертифікати є результатом виклику сьогодення перед державою, оскільки вражаюча кількість людей залишилась без свого житла. Нотаріуси під час перевірки усіх необхідних фактів та посвідчення договору про придбання житла з використанням житлового сертифіката, забезпечують реалізацію прав і свобод громадянина. Одним із факторів, від яких залежить розвиток програми компенсацій за знищене майно під час воєнного стану та після його закінчення, є запити, які будуть виникати на практичній площині під час посвідчення договору купівлі-продажу за житловим сертифікатом нотаріусом, адже кожна життєва ситуація вимагає законодавчого врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/news/zagalna-suma>.
2. Кубраков О. Перша реалізація житлового сертифікату відбулась. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/oleksand.kubrakov/posts/>
3. Кубраков О. За перший місяць роботи послуги 500 українських родин вже придбали нові оселі за житлові сертифікати. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/35217>.
4. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від

23.02.2023 р. № 2923-IX: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/2923-20>.

5. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15.08.2022 р. № 2518-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#Text>.

6. Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 р. № 600: станом на 19 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/600-2023>.

7. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги “єВідновлення”: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 р. № 381: станом на 19 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/381-2023>.

8. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5: станом на 30 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

9. Посвідчення договорів з використанням житлового сертифіката: алгоритм дій нотаріуса: Інформаційний лист Нотаріальної палати України від 18.01.2024 р. URL: <https://npu.ua/wp-content/algorithm>.

Ірина Брагіна

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
студентка 1 курсу ОС «Бакалавр»*

Проблема виникнення злочинності під час воєнного стану в Україні

Тема даного дослідження є актуальною, адже повномасштабне вторгнення, яке почала російська федерація в лютому 2022 року, та запровадження воєнного стану в Україні призвело до значного зростання злочинності на тимчасово окупованих територіях та у прикордонних районах, де ведуться бойові дії.

Військовий стан – це особливий режим, який оголошується на території країни в разі загрози національній безпеці, збройного конфлікту або інших надзвичайних обставин [1].

Під час військового стану введені обмеження щодо свободи осіб, руху та інших прав та свобод. У такому контексті, злочинність під час військового стану спричинена різними чинниками, такими як:

Збройні конфлікти. Під час війни відбуваються серйозні порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Злочини проти людяності, військові злочини проти миру стають частими проявами війни;

Несанкціонована діяльність. Під час військового стану деякі особи використовують цей режим, щоб здійснювати незаконні дії, такі як крадіжки, розбої та інші злочини;

Погіршення економічної ситуації. Військовий стан призводить до зниження рівня життя людей та збільшення безробіття, що в свою чергу підвищує злочинність;

Зменшення доступності продуктів харчування та інших ресурсів. Це спричиняє збільшення крадіжок та інших злочинів, пов'язаних з економічними мотивами;

Політична нестабільність. Військовий стан створює політичну нестабільність, що спричинює конфлікти та злочини, пов'язані із змаганням за владу та вплив. Також, в таких умовах з'являються екстремістські групи, які здійснюють терористичні акти та інші злочини [3, с. 245].

Воєнний стан є спеціальним станом, який вводиться у державі у випадку загрози національній безпеці або іншої надзвичайної ситуації. В цей час діють особливі правові норми та заходи, які спрямовані на збереження державного суверенітету та захист населення. Однією з найбільш серйозних проблем, які виникають під час воєнного стану, є злочинність. Правопорушення бувають різного характеру, від майнових злочинів до насильницьких дій та злочинів проти державної безпеки.

Стан злочинності під час воєнного стану зумовлений декількома факторами, серед яких: збільшення кількості збройних конфліктів та бойових дій, що призводить до посилення агресивності та насильства в суспільстві; розпад правоохоронних та інших державних структур, що забезпечують безпеку громадян; зменшення соціального захисту населення та зростання бідності.

У зв'язку зі збільшенням злочинності під час воєнного стану, держава приймає ряд заходів для забезпечення громадської безпеки та зменшення ризику злочинності. До таких заходів належать: посилення контролю за збройними формуваннями та зброєю населення; встановлення комендантської години та обмеження свободи переміщення населення; заборона на певні види діяльності та повсякденні дії, що призводять до загострення ситуації в країні; підвищення рівня обладнання та підтримки правоохоронних органів, збільшення їхньої чисельності та підготовки до дій в умовах воєнного стану.

На підставі узагальнення даних, загальний рівень злочинності в Україні з лютого по липень 2022 року зменшився на 25% у порівнянні з 2021 роком. Про це на брифінгу в Укрінформі заявив начальник Департаменту кримінального розшуку Національної поліції України (НПУ) Вадим Дзюбинський [4].

За його словами, з початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України упродовж перших двох місяців спостерігалось зниження рівня злочинності майже за всіма видами злочинів. При цьому, як уточнив Дзюбинський, починаючи з травня, почала спостерігатися інша тенденція – збільшення рівня злочинності у порівнянні з початком військової агресії РФ, а також – збільшення рівня окремих видів злочинів у порівнянні з минулими роками [4].

«Щодо загальної злочинності, то вона за півроку зменшилася на 25% у порівнянні з минулим періодом. При цьому рівень злочинності тяжких і особливо тяжких злочинів залишився майже на рівні минулого року. Кількість навмисних вбивств у нас збільшилася за півроку на 9,1% у порівнянні з 2021 роком – це і через військову агресію, і вбивства, які були вчинені на окупованих і де окупованих територіях», – заявив Вадим Дзюбинський [4].

Правоохоронні органи також наразі спостерігають тенденцію до зниження рівня майнових злочинів, таких, як квартирні крадіжки. Поліцейський зазначив, що чинниками зниження цього типу злочинів є комендантська година, посилені патрулі, блокпости тощо.

Водночас, як поінформував начальник Департаменту кримінального розшуку Національної поліції, не менш важливим чинником цього є і те, що дуже багато людей лише починають повертатися до своїх домів і фактично ще не заявляли про можливе вчинення крадіжки з їхніх помешкань.

«Щодо розбійних нападів та пограбувань – також маємо зниження, немале – у два рази, ніж у минулих роках – саме завдяки великій кількості представників правоохоронних і військових органів на вулицях міст і сіл, і у інших місцях, що унеможливило скоєння цього типу злочинів для злочинців», – сказав правоохоронець [4].

Але при цьому правоохоронні органи спостерігають стабільну тенденцію щодо збільшення незаконних заволодінь транспортними засобами – майже на 86% у порівнянні з 2021 роком, зазначив Дзюбинський [4].

Серед іншого, він уточнив, що на мирних територіях – там, де не відбувалися і не відбуваються активні бойові дії, поліція майже не зафіксувала кваліфікованих незаконних заволодінь транспортними засобами.

За даними Міністерства внутрішніх справ наразі фіксують збільшення кількості правопорушень, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, та збільшення кількості викрадення автомобілів.

Під час воєнного стану важливим є проведення масштабних просвітницьких кампаній та роз'яснювальних робіт серед населення щодо правил поведінки під час воєнного стану та зменшення ризиків злочинності, застосування суворих кримінальних покарань та невідворотності покарання для осіб, які порушують закони під час воєнного стану.

Важливо зазначити, щоб дії держави, правоохоронних органів та посадових осіб під час воєнного стану здійснювалися в межах Конституції, закону та міжнародних стандартів. Додержання прав людини та громадянських свобод є важливим аспектом при прийнятті рішень під час воєнного стану.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що в певні періоди рівень злочинності зростає, що порушує права та свободи громадян. З причин збільшення рівня беззаконня під час військового стану, важливо забезпечити належну охорону прав та свобод, організувати правопорядок та попередити виникнення злочинів.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389 - VIII від 19.10.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.02.2024).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022: від 18 березня 2022 року (дата звернення: 13.02.2024).
3. Інформаційні війни як загроза інформаційній безпеці України / І. Сопілко та ін. Вирішення конфліктів щоквартально. 2021. Вип. 39. № 3. С. 189–347. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com> (дата звернення: 13.02.2024).
4. Рівень злочинності в Україні. *Укрінформ* – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/> (дата звернення: 13.02.2024).

Горбач Юлія, Машошина Катерина
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, ННІМВ,
студентки 2 курсу ОС «Бакалавр»

Тактика здійснення процедури допиту в рамках розслідування кримінальних справ

Важливою складовою забезпечення принципу правової справедливості під час воєнного стану є розслідування кримінальних правопорушень, що здійснюються органами правопорядку в державі. Оскільки в умовах війни в Україні існує загроза життю і здоров'ю громадян, особливо на територіях, наближених до лінії фронту, дотримання процесуальних вимог щодо розслідувань злочинів набуває все більшого значення. Такі делікти як насилля, катування, жорстоке поводження з фізичними особами під час допиту існували до російського вторгнення, проте масштабність проблеми їх вчинення особливо загострилась в умовах сьогодення. Слідчі дії з метою встановлення суті справи мають бути шляхом здійснення правосуддя з винесенням остаточного законного та обґрунтованого рішення, а не черговим випадком порушення фундаментальних прав та свобод

людей. Таким чином, з огляду на спрямування України до європейських цінностей, доречним є реформування чинного законодавства України щодо здійснення процедури допиту під час розслідування кримінальних справ.

Закінчення воєнних дій не гарантуватиме швидке проходження стадій кримінального процесу та залучення особи до нього. Аналогічно, незалежно від юрисдикцій, відсутні належні гарантії притягнення до відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, зважаючи на те, що відповідно до норм міжнародного гуманітарного права останні будуть репатрійовані після війни [2].

Ключовою проблемою під час здійснення допиту сторін кримінального правопорушення є нехтування процесуальними нормами, зокрема п. 2 ч. 2 ст. 87 Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК) України, що полягає в застосуванні психологічного та фізичного примусу, а також маскування допитів слідчим експериментом, або отримання відомостей, які наводять на іншу доказову інформацію. Застосування таких методів є неприпустимим з огляду на усталені загальноновизнані демократичні стандарти, закріплені у міжнародних нормативних актах [3].

Аргументація неправомірності таких діянь знаходить своє відображення в практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), зокрема в справі “Лутаєнко та інші проти України” 2021 року. Предметом судового провадження є жорстоке поводження зі сторони працівників поліції під час затримання заявників, що було вчинено з метою отримання зізнавальних показань під час їх допиту. Європейський Суд зауважив, що скарги є ще одним прикладом незабезпечення ретельного та оперативного розслідування, а також односторонньо постановив про порушення статей 3, 5, 6, 8 Європейської конвенції з прав людини та громадянина та закріпив за державою-відповідачем обов’язок сплати грошової компенсації за порушення основоположних прав та свобод [4], [5, с.99].

Варто розуміти, що будь-які примусові методи дізнання інформації, що передбачають обмеження волі особи у ході здійснення процесуальних заходів призводять до винесення хибних обвинувачень через неспроможність особи свідомо контролювати свої дії, у тому числі власні показання.

Задля утвердження міжнародно-правових принципів справедливості та демократичності в ході процедур розслідування кримінальних злочинів доцільним є реформування українського законодавства:

Заміна класичного допиту процесуальним інтерв'ю [1, с. 63];

Така комунікація дозволить знизити рівень психологічного тиску та сприятиме ефективному слідству з отриманням достовірних даних замість нерозсудливих зізнань, зроблених під тиском третіх осіб. Невід’ємною складовою під час здійснення кримінального розслідування є людиноцентрична концепція, відповідно до якої будуть враховуватися індивідуальні особливості допитуваних (віковий та соціальний цензи, психологічний стан допитуваної особи).

Запровадження методу криміналістичного моделювання як індивідуалізації процедури допиту;

Зважаючи на перебіг подій кримінальної справи та враховуючи стан осіб, що надають показання, працівники органів правопорядку повинні вдаватися до моделювання можливих варіантів здійснення допиту, що полягатимуть в розробці стратегій та потенційних сценаріїв взаємодії з особами в рамках кримінального розслідування. Це, у свою чергу, включатиме підготовку запитань, способи контролю над ситуацією, а також методи впливу на підсудних чи свідків тощо.

Застосування заходів кримінального спостереження;

Це є комплексним підходом до здійснення процедури допиту, що полягає не тільки в оцінці словесних показань, але й у проведенні психологічного аналізу дій допитуваної особи, а саме спостереження за поведінкою, реакціями та жестами. Виявлення спроб симуляції та обману під час такого спостереження сприятиме отриманню якомога правдивої інформації, що є запорукою успішного встановлення обставин справи [1, с. 64].

Таким чином, у рамках післявоєнної демократичної розбудови доцільним є реформування українського законодавства щодо здійснення процедури допиту під час розслідування кримінальних справ. З метою узгодження норм кримінально-процесуального права України з міжнародно-правовими стандартами важливим є посилення ролі людиноцентричного підходу під час здійснення правосуддя на національному рівні.

Список використаних джерел:

1. Аналіз сучасних підходів до підвищення ефективності проведення допиту під час досудового розслідування. Юридична психологія. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/download/1110/1115/> (дата звернення: 14.02.2024).
2. Допити в умовах воєнного стану: особливості фіксації інформації та необхідність змін до законодавства. URL: <https://justtalk.com.ua/post/dopiti-v-umovah-voennogo-stanu-osoblivosti-fiksatsii-informatsii-ta-neobhidnist-zmin-do-zakonodavstva> (дата звернення: 12.02.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.02.2024).
4. Справа “Лутаєнко та інші проти України” 2021 р. Верховний суд. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Lutaenko Ukraine.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Lutaenko_Ukraine.pdf) (дата звернення: 14.02.2024).
5. Тактика допиту підозрюваного в кримінальному провадженні відповідно до практики Європейського суду з прав людини. Юридична психологія. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/view/1369/1368> (дата звернення: 14.02.2024).

Городок Юлія

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр»*

Поняття електронного доказу у кримінальному провадженні

Україна обрала курс на євроінтеграцію, що передбачає зближення з Європейським Союзом як на рівні правил і звичаїв, так і на рівні законів, що існують у суспільстві. Не є винятком кримінальне процесуальне законодавство нашої країни, яке потребує якісного та швидкого пристосування до європейських стандартів. На наше переконання, такий процес адаптації необхідно розпочинати саме з вдосконалення поняття та сутності процесуальних доказів у кримінальному провадженні.

Згідно ч. 1 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя

і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

У ч. 2 ст. 84 КПК України зазначено, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи та висновки експертів.

Однак зі стрімким розвитком засобів інформаційних комп'ютерних технологій гостро постає питання стосовно визначення електронних (цифрових) доказів у кримінальному провадженні.

Проблемним питанням дослідження електронних (цифрових) доказів присвячені роботи Н.М. Ахтирської, А. В. Ратної, О. Ю. Костюченко, В. С. Петренка, М.В. Гуцалюка, В. Д. Гавловського та інші.

Зауважимо, що серед вчених процесуалістів не існує єдності думок стосовно визначення поняття електронного доказу та який термін доречніше використовувати «електронний доказ» чи «цифровий доказ». На наше переконання, дані терміни є синонімами.

Так, Д. М. Цехан вважає, що цифровим доказом є фактичні дані, представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія, що стають доступними для сприйняття людиною після обробки електронно-обчислювальною машиною та на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1, с.259].

Інші вчені розглядають електронні докази під призвою частини, тобто складової певної технології. Наприклад, В.С. Петренко стверджує, що електронні докази є елементами інформаційних технологій [2, с. 111].

Н. М. Ахтирська та О. Ю. Костюченко вважають, що електронні докази генеруються, передаються або зберігаються за допомогою технології та є продуктом (результатом) чи об'єктом обробки [3, с. 194].

У свою чергу, міжнародні експерти розглядають електронні докази як будь-яку інформацію, що генерується, зберігається або передається в цифровій формі, яка згодом може знадобитися для підтвердження або спростування факту, оскаржуваного в межах провадження [4, с.143].

Неоднозначною з питань трактування електронних доказів є вітчизняна судова практика. Наявні випадки коли суд визнавав файл електронним доказом, а сам носій на якому даний файл зберігався – речовим доказом. В інших випадках, суд розглядав електронні документи як електронні докази [5, с.216].

Це свідчить про те, що суди по різному трактують визначення та сутність електронного доказу, що призводить до певної правової невизначеності у кримінальному провадженні. Тому слід на законодавчому рівні закріпити визначення електронних доказів.

На нашу думку, необхідно вдосконалити поняття процесуальних джерел доказів, що визначене у КПК України з урахування розвитку інформаційних комп'ютерних технологій. Варто доповнити КПК України новою главою, яка б стосувалась визначення електронних доказів та порядку їх збирання, дослідження та зберігання.

Стосовно формулювання поняття електронного доказу пропонуємо розглянути його як **інформацію в електронній (цифровій) формі, що містить дані про факти чи обставини, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Видами електронних доказів є: електронний документ (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи**

тощо), веб-сайт (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

Список використаних джерел:

1. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2013. №5 с. 256-260 DOI <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc5/56.pdf> (Дата звернення 21.02.2024)
2. Петренко В.С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій *Young Scientist*. 2018. No 1(53). С. 111 -115
3. Ахтирська Н.М., Костюченко О.Ю. Процесуальні та організаційні аспекти збору електронних доказів під час міжнародного співробітництва *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022 *Серія ПРАВО* Випуск 72: частина 2 DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.64> (Дата звернення 18.02.2024)
4. Ахтирська Н.М. Правова регламентація електронних доказів та практика їх використання в судочинстві України *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023 *Серія ПРАВО* Випуск 75: частина 2 с. 141-150 DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.23> (Дата звернення 17.02.2024)
5. Ангеленюк А.-М. Ю. Використання електронних доказів у кримінальному процесуальному праві *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023 *Серія ПРАВО*. Випуск 79: частина 2 с. 214-218 DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.32> (Дата звернення 16.02.2024).

Гуденко Вікторія

Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»

Використання штучного інтелекту в досудовому розслідуванні кримінальних справ: перспективи поствоєнного впровадження

В останні роки використання штучного інтелекту (ШІ) в ході проведення розслідувань стало актуальною темою в багатьох країнах. ШІ може відігравати значну роль у зборі, аналізі та використанні доказів, що сприяє більш ефективному та об'єктивному проведенню досудових розслідувань. Однак частіше за все використання ШІ в кримінальних справах ставить питання щодо приватності, прав та етики. Отже, зосередимося на міжнародному досвіді впровадження ШІ в досудове розслідування кримінальних справ, встановимо перспективи поствоєнного впровадження ШІ у нашій країні.

Аналізуючи підходи, які країни використовують для розвитку законодавства та впровадження ШІ в досудове розслідування кримінальних справ, можна виділити наступні напрями:

1. Розробка етичних принципів (забезпечення прозорості, справедливості процесу, захист приватності громадян, відсутність дискримінації у будь-яких її проявах при застосуванні ШІ).
2. Розробка правових рамок (створення/модифікація законів країнами, враховуючи використання ШІ в досудовому розслідуванні, зокрема, необхідно стандартизувати збір, збереження та використання доказів штучним інтелектом, врегулювати процес прийняття рішень, запровадивши алгоритми та механізми перевірки роботи ШІ).

3. Створення експертних груп і консультаційних органів, які здійснюватимуть постійний моніторинг роботи ШІ. Ці групи створюються з метою вивчення ефективності, аналізу ризиків та можливостей, розробки рекомендацій з питань врегулювання роботи ШІ. Вони можуть складатися з представників правоохоронних органів, юристів, вчених, етиків, представників громадськості тощо.

4. Підтримка досліджень та інновацій (наприклад, фінансування наукової/академічної діяльності, підвищення кваліфікації співробітників, співпраця з університетами).

5. Забезпечення міжнародного співробітництва, обмін досвідом на міжнародному рівні.

Треба звернути увагу, що низка країн ЄС встановлює обмеження на використання ШІ, зокрема, вимагають наявності судового дозволу для здійснення деяких дій ШІ, таких як перехоплення комунікацій або здійснення пошуку та використання даних [1]. Вважаємо правильним і необхідним запровадження саме такого підходу і в Україні. Законодавство також повинно забезпечувати захист особистої приватності, встановлюючи правила щодо зберігання та обробки персональних даних, отриманих за допомогою ШІ.

А в Сполучених Штатах законодавство передбачає використання ШІ для автоматичного аналізу телефонних розмов та електронної пошти, що допомагає правоохоронним органам виявляти та аналізувати злочини. Законодавство США, що передбачає використання ШІ для автоматичного аналізу телефонних розмов та електронної пошти, включає декілька ключових законів і положень, наприклад, Electronic Communications Privacy Act (ECPA) (Закон про конфіденційність електронних комунікацій), Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA) (Закон про нагляд за зовнішньою розвідкою), USA Patriot Act (Закон про патріотизм США) [2].

Electronic Communications Privacy Act (ECPA) був прийнятий у 1986 році і визначає права та обов'язки учасників електронних комунікацій, включаючи захист особистої приватної інформації. Згідно з ECPA органи правопорядку можуть отримувати доступ до телефонних розмов і електронної пошти з метою розслідування злочинів. Однак доступ до таких даних може бути обмежений і повинен здійснюватись відповідно до процедур, передбачених законом.

Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA) був прийнятий у 1978 році та регулює збір інформації з-за кордону з метою національної безпеки. Закон дозволяє уряду отримувати судові накази для збору інформації про іноземних агентів, які можуть бути пов'язані зі злочинами або загрозами національній безпеці. ШІ може бути використаний для автоматичного аналізу комунікацій, які попадають під дію FISA [3].

USA PATRIOT Act був прийнятий у відповідь на терористичні події 11 вересня 2001 року і надає додаткові повноваження органам правопорядку для боротьби з тероризмом. Закон дозволяє отримувати доступ до електронних даних, включаючи телефонні розмови та електронну пошту, в рамках розслідування терористичних актів.

Важливо зазначити, що хоча ці законодавчі акти дозволяють збирати і аналізувати електронні дані, вони також мають обмеження та процедури контролю для захисту прав громадян. Закони вимагають наявності судових наказів або інших документів, що дають дозвіл на збір інформації, а також встановлюють механізми нагляду і контролю за використанням ШІ в розслідуваннях [4]. Так, в США існують певні механізми нагляду і контролю за використанням ШІ в досудових розслідуваннях. Суди проводять перевірку достатності доказів та заслуховують аргументи сторін перед виданням наказу на збір та аналіз даних. Це є механізмом нагляду, що забезпечує захист конституційних прав громадян, включаючи приватність та свободу від неправомірного втручання.

Адже, одним із необхідних етапів впровадження ШІ є не тільки можливість використовувати його правоохоронними органами, але й організація певного контролю за етичним використанням ШІ з боку таких органів. Зокрема, існує імовірність порушення приватності та прав людини в процесі збору та обробки даних.

На нашу думку, перше та важливе завдання у поствоєнний період – це вироблення етичних принципів та кодексів для використання ШІ в правоохоронній діяльності. Це важливий крок у забезпеченні відповідального та етичного використання ШІ, зберігаючи права, свободи та принципи, які є фундаментальними для справедливого правосуддя та захисту громадян.

Впровадження ШІ в досудове розслідування кримінальних справ у поствоєнний період – це важливий етап у сучасній правоохоронній діяльності, проте вона також повинна бути здійснена з обережністю та урахуванням етичних вимог, не порушуючи права та свободи людини.

Впровадження ШІ в досудове розслідування кримінальних справ несе в собі як переваги, так і виклики. Переваги, в першу чергу, включають покращення швидкості і точності досудового розслідування, аналіз великих обсягів даних, виявлення та прогнозування злочинів.

Додатковим викликом є необхідність навчання та підготовки правоохоронних органів та фахівців з питань ШІ, якому необхідно приділити особливу увагу у поствоєнний період. Міжнародний досвід, а також досвід зарубіжних країн впровадження ШІ в досудове розслідування кримінальних справ показує, що його використання має потенціал поліпшити ефективність та об'єктивність розслідувань. Законодавство різних країн регулює використання ШІ з метою забезпечення захисту прав підозрюваних та обвинувачених осіб, а також приватності та етики. Важливо урахувати вказані аспекти та ефективно контролювати його використання в досудових розслідуваннях.

Список використаних джерел:

1. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. URL: <https://rm.coe.int/ethicalcharter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.
2. Штучний інтелект у правосудді. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-pravosuddia/>.
3. Hlobenko H. I. Information and telecommunication system of pre-trial investigation: international experience and ways of implementation. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2021. Vol. 95, no. 4. P. 188–198. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2021.4.16>.
4. Matulienė S., Shevchuk V., Baltrūnienė J. Artificial Intelligence in Law Enforcement and Justice Bodies: Domestic and European Experience. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 2023. Vol. 29, no. 4. P. 12–46. URL: <https://doi.org/10.32353/khrife.4.2022.02>.

Dmytryshyn Roman

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
2nd year full-time student of the first (bachelor's)
level of higher education*

Legal aspects of maintaining ecological balance for restoration of fish resources in the conditions of transformation of the international environment

The development of the world fisheries indicates a tendency to increase the consumption of aquaculture products, which replaces the catch of fish from natural reservoirs [1; 6, P. 32-35].

That is why, in accordance with the provisions of the Strategy for the Development of the Agrarian Sector of the Economy for the period up to 2020, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 806-r dated 17.10.2013, it is proposed to provide priority support for the development of aquaculture and mariculture. A set of aquatic organisms that depend on the aquatic environment for their existence is called aquatic bioresources. The life of these organisms is impossible without water, so they are an important part of the natural balance (Article 1 of the Law of Ukraine "On Fisheries, Commercial Fishing and Protection of Aquatic Bioresources" of 08.07.2011 No. 3677-VI) [2]. The legal reference literature discusses the scientific systematization of aquatic bioresources as an important aspect of legal regulation. When considering aquatic living resources as a general generic concept, three main species can be distinguished that form an integral part of this system: all fish inhabiting the water bodies of Ukraine and the continental shelf; aquatic animals; aquatic plants in the same water bodies. Depending on the environmental features that indicate their state of existence in relation to the environment, i.e., that characterize them externally and indicate the conditions and location, aquatic bioresources can be classified into: marine; marine coastal; lake; river [4, P. 120-121]. To ensure the proper use and careful treatment of aquatic bioresources, it is necessary to ensure their protection and reproduction. This is of great importance for the development of fisheries, ensuring food security not only in Ukraine but also in the world, and maintaining ecological balance. In this context, it is important to understand that legal support for these processes plays a key role in preserving living water resources and ensuring sustainable development of society in a changing international environment.

The legal regulation of the reproduction and protection of aquatic bioresources in the field of aquaculture is carried out on the basis of the Ukrainian aquaculture legislation, which consists of the Laws of Ukraine "On Aquaculture" of 18.09.2012 No. 5293-VI [4], "On Fisheries, Commercial Fishing and Protection of Aquatic Bioresources" of 08.07.2011 No. 3677-VI [2], "On Wildlife" of 13.12.2001 No. 2894-III and other regulatory acts. According to Art. 1 of the Law of Ukraine "On Fisheries, Commercial Fishing and Protection of Aquatic Bioresources", protection of aquatic bioresources is a system of measures. Aquatic bioresources also require a comprehensive system of measures, including legal, organizational, economic and other areas, aimed at preserving, improving the conditions of existence, reproduction and rational use of aquatic organisms, as well as ensuring the implementation of legislation in this area. The environmental and legal literature emphasizes that ensuring legal protection of wildlife requires a set of measures enshrined in legislation aimed at preserving, reproducing and properly using wildlife.

The legal protection of aquatic bioresources in the field of fisheries is a system of measures for the protection and reproduction of aquatic bioresources that have received proper legal consolidation. These responsibilities entail the implementation of preventive, prohibitive, reproductive and other measures. Given the fact that aquatic bioresources are a set of aquatic organisms whose life is impossible without being in or on the water, the legislative level establishes requirements for the protection of their habitat. In Ukraine, there is disciplinary, administrative, civil and criminal liability for violations of environmental legislation, as stated in Article 68 of the Law of Ukraine "On Reproduction should be considered a component of legal protection of aquatic bioresources. This is a natural or artificial renewal of the number of aquatic bioresources, which decreases in the process of their use or natural mortality in accordance with Article 1 of the Law of Ukraine "On Fisheries, Commercial Fishing and Protection of Aquatic Bioresources" of 08.07.2011 No. 3677-VI [2]. This means that the reproduction of fish and other aquatic bioresources can be both natural and artificial. Thus, the legal protection of fish should

be considered as a system of measures aimed at preserving the proper ecological condition of fish habitat in the course of economic activity in the course of fish reproduction in artificially created, fully controlled conditions on the basis of fish reproduction complexes. Thus, we have every reason to conclude that the protection and reproduction of fish is essential for maintaining ecological balance and is an important element of the legal system both in Ukraine and globally for the conservation and rational use of water resources.

References:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. Офіційний вісник України. 2019. № 21. С. 17.
2. On Fisheries, Commercial Fishing and Protection of Aquatic Bioresources: Law of Ukraine of 08.07.2011 No. 3677-VI. Official Gazette of Ukraine. 2011. № 59. P. 120.
3. Про аквакультуру: Закон України від 18.09.2012 № 5293-VI (чинний з 01.07.2013 р.). Офіційний вісник України. 2012. № 79. С. 26.
4. The Great Ukrainian Legal Encyclopedia: Kharkiv: Pravo. 2016. Т. 14.
5. On Environmental Protection: Law of Ukraine of 25.06.1991 No. 1264-XII. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1991. № 41.
6. Problems of legal regulation and definition of aquaculture. Entrepreneurship, economy and law. 2015. № 2. P. 32-35.
7. Khil'ko M. I. Ecological safety of Ukraine: study guide. K. 2017. 267 p.
8. Вдовенко Н. М., Кукса І. М., Дяченко Т. О., Сірик М. В. Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів. Формування ринкових відносин в Україні. 2022. № 2 (249). С. 120–127.
9. Vdovenko N. Tools of industry regulation in the aspect of fish welfare and environmental quality. K.: NUBiP of Ukraine. 2023. 76 p.

Дулюк Роман

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

студент 2 року навчання ОС «Магістр»

Роль технологій у вдосконаленні діяльності судів: можливості та ризики

Активне впровадження технологій у правосудді стає визначальним елементом сучасних реформ, спрямованих на покращення ефективності та доступності судової системи. Цифровізація поступово охоплює різні аспекти життя в Україні, включаючи сферу судочинства. Починаючи з 18 жовтня 2023 року було введено обов'язкову реєстрацію та подачу документів до суду через Електронний кабінет для широкого кола суб'єктів відповідно до реформи 2017 року. Застосування технологій може забезпечити неперервний доступ до суду в умовах, коли звичайний режим роботи стає неможливим, що виявилось актуальним для українських судів під час пандемії та повномасштабного вторгнення росії в 2022 році. Однак, це також породжує ряд нових викликів і ризиків, які потребують додаткової уваги задля забезпечення подальшого осучаснення судового процесу, в тому числі й шляхом оновлення електронного судочинства.

Автоматизація судових процесів відіграє ключову роль у сучасному вдосконаленні діяльності судів для підвищення ефективності та оптимізації роботи правосуддя. Досягнення цієї мети включає в себе впровадження передових технологій та інноваційних рішень. Заміна традиційних паперових документів електронними форматами сприяє зберіганню та обробці інформації безпечним та ефективним чином. Впровадження

системи електронного документообігу сприяє швидкому та зручному обміну документами між учасниками судового процесу.

Автоматизація судових процесів, впроваджена через електронне ведення справ та електронні системи документообігу, створює фундамент для ефективного та прозорого функціонування судової системи в епоху технологічних трансформацій. Технології відкривають нові перспективи, які сприятимуть концентрації судів на їх основній функції — забезпеченні правосуддя, забравши на себе технічну складову роботи. Ці можливості детально описала у своєму Висновку № 26 (2023) від 1 грудня 2023 року Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) під назвою «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві» [1].

У цьому контексті варто погодитися з твердженням про те, що недовзі електронні новації замінять паперову рутину та суттєво полегшать звернення громадян до суду, з одного боку, та зроблять діяльність вітчизняних судів менш корумпованою і більш ефективною – з іншого [2, с. 107].

Впровадження штучного інтелекту (ШІ) у судову практику відкриває нові перспективи для оптимізації прийняття рішень та покращення якості правосуддя. Використання ШІ у судовій системі розширює можливості аналізу, прогнозування та підтримки прийняття рішень на різних етапах правового процесу. ШІ може ефективно аналізувати величезний обсяг судових рішень та визначати правові тенденції та практику. Впровадження алгоритмів машинного навчання дозволяє враховувати рішення судів у подібних справах для консолідації юридичного досвіду. ШІ може надавати персоналізовані рекомендації суддям на основі аналізу конкретної справи та судового прецеденту.

Використання ШІ в судовій практиці сприяє підвищенню об'єктивності рішень, а також прискорює процеси прийняття правосудних вироків. Це робить судову систему більш адаптованою до сучасних викликів та потреб громадян.

ШІ, беззаперечно, відкриває нові горизонти для судової системи, проте із цими можливостями пов'язані численні ризики, які необхідно ретельно враховувати.

Перший важливий аспект – це кібербезпека. Судові системи, які використовують ШІ, можуть стати об'єктом хакерських атак. Це створює загрозу несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації та можливість спотворення даних. Зловживання технологіями може призвести до створення штучних інтелектуальних агентів для обходу чи порушення правових норм.

Другий аспект – це питання приватності та конфіденційності. Застосування ШІ може супроводжуватися масовим збором та аналізом особистих даних, порушуючи тим самим приватність учасників судових процесів. Без чітких нормативних рамок і надійного регулювання може виникнути небезпека неправомірного використання особистої інформації.

Третій аспект – можливість використання технологій для політичного тиску. Зловживання ШІ може включати в себе спрямований вплив на судові рішення, що може використовуватися для політичного тиску чи маніпуляцій. Брак прозорості та контролю над алгоритмами ШІ може призвести до їх використання для завдання впливу на судові процеси.

Отже, забезпечення кібербезпеки, захисту приватності та прозорості алгоритмів є критичними аспектами для того, щоб забезпечити баланс між інноваціями та безпекою в контексті ефективного та справедливого судочинства.

Реформування судової системи для впровадження технологій штучного інтелекту стикається з рядом викликів та проблем, які необхідно вирішити для забезпечення

ефективного та справедливого правосуддя. Перш за все, існує необхідність у створенні чітких нормативних актів, які визначать обсяг та межі використання ШІ в судових процесах. Прозорість та захист прав та свобод громадян є основним завданням в контексті розробки нового законодавчого підходу.

Адаптація законодавства до технологічних інновацій визначається швидкістю змін у галузі ШІ. Закони повинні бути гнучкими та здатними швидко реагувати на нові технологічні виклики. Розробка і впровадження нових правил щодо використання алгоритмів та обробки даних, а також визначення відповідальності за рішення, прийняті ШІ, є критично важливими аспектами.

Важливо визначити оптимальний баланс між перевагами та ризиками, що виникають у контексті здійснення правосуддя завдяки впровадженню штучного інтелекту, з метою гармонізації інноваційного прогресу з основами справедливості та захисту прав людини. Розглядаючи потужність автоматизації, використання штучного інтелекту та зумовлені ним ризики, важливо враховувати етичні, правові та соціокультурні аспекти. Лише в такий спосіб можна досягти гармонії між технологічними інноваціями та основними принципами справедливого судочинства, роблячи суди не лише технологічно вдосконаленими, але й надійними стовпами справедливості в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Висновок № 26 (2023) від 1 грудня 2023 року «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві», Консультативна рада європейських суддів (КРЕС). URL:

https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiyny_pereklad.pdf

(дата звернення: 12.02.2024)

2. Кушакова-Костицька Н. В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 103–109.

*Камінська Анастасія,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, ННІМВ,
студентка 1 курс ОС «Бакалавр»*

Новації законодавчого регулювання інституту громадянства

Україна після Революції гідності та під час окупації частини своєї території російською федерацією зіштовхнулась з низкою важливих питань, пов'язаних з громадянством і його впливом на національну безпеку держави. Тобто, кризові періоди актуалізують потребу привернення уваги до проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина, адже це критичні чинники і загрози ймовірно власне демократичних засад суспільства.

Одним з ключових аспектів є питання про набуття та припинення громадянства України, що особливо важливо у контексті конфлікту на сході країни, анексії Криму і агресії проти Української держави. Відомо, що значна кількість українців, особливо на окупованих територіях, отримали громадянство російської федерації. Однак точних статистичних даних про це не існує через відсутність даних у відповідних українських владних органах.

Набуття громадянства інших країн українцями також є важливою проблемою. За неспіттвердженими даними, до 10% українського населення може мати інше громадянство,

що може мати певне значення для національної безпеки, особливо в контексті призову на службу.

Щодо випадків множинного громадянства у високопосадовців, вони стають об'єктом громадського обговорення та можуть впливати на довіру суспільства до державних органів. Такі ситуації потребують уваги з боку уповноважених владних органів для реагування і врегулювання.

Статистика набуття та припинення громадянства також свідчить про певні тенденції. Наприклад, до Революції гідності спостерігалось збільшення кількості осіб, які набули громадянство України, що може вказувати на підвищений патріотизм і зацікавленість українців у зміцненні внутрішньої ситуації країни. Однак, на фоні цього, також спостерігається припинення громадянства, що може бути пов'язане з різними причинами, включаючи міграцію та надання громадянства інших країн. [1]

Уряд та відповідні владні органи повинні докладати зусиль для вирішення цих питань, зокрема, розробляти ефективні засоби і заходи контролю за набуттям і припиненням громадянства, а також регулювати питання множинного громадянства у високопосадовців.

В експертному середовищі тривають дискусії про множинне громадянство та відповідні законодавчі ініціативи Президента, народних депутатів України. Йдеться про внесення до парламенту ключового законопроекту, спрямованого на запровадження інституту множинного громадянства в Україні. Тобто передбачено ухвалення комплексних змін до законодавства та запровадження інституту множинного громадянства. Тим самим це дасть змогу мати наше громадянство всім етнічним українцям та їхнім нащадкам з різних країн світу, звісно, окрім громадян країни-агресорки. Президент підкреслив, що з початком повномасштабної агресії росії проти України багатомільйонна діаспора українців у всьому світі стала на захист інтересів нашої держави й допомагає попри сотні й тисячі кілометрів від рідної землі. Після багатьох років очікування вони нарешті мають стати українцями й за паспортом. За словами глави держави, множинне громадянство буде однією з можливостей реалізації права бути українцем, за яке ми зараз боремось. [2]

Спрямовуючись на забезпечення захисту прав людини та уникнення дискримінації, Україна вживає заходів для впровадження та виконання міжнародних стандартів у цій сфері. Зокрема, ратифікація міжнародних конвенцій та активна участь в міжнародних ініціативах підтверджують зобов'язання держави щодо гарантування прав людини, а також збереження міжнародного миру і безпеки.

Як відомо, інститут громадянства в Україні спирається, насамперед, на принципи правової держави, демократії і поваги прав людини. Законодавство України в цій сфері відповідає міжнародним стандартам, при цьому наша держава відкрита до співпраці з іншими державами у розвитку механізмів захисту прав і свобод людини. Так, за зобов'язаннями за Європейською конвенцією про громадянство, до якої Україна приєдналася 2006 р., визначено право держави самостійно врегульовувати питання громадянства на національному рівні, але базуючись на загальних принципах, яких мають дотримуватися всі учасники. [3-4]

Тому згадана ініціатива про множинне громадянство, на наш погляд, має стати не лише предметом гарячих дебатів у парламентах, а й привернути увагу науковців, громадських організацій, пройти експертне обговорення. Це дуже важлива проблема і складне завдання стратегічного характеру, державницького значення, причому може суттєво змінити підходи до концепції громадянства в Україні.

Отже, висловлення Наталії Науменко відображає необхідність ретельного аналізу правових аспектів запропонованого законопроекту та уважного врахування інтересів держави та її громадян у контексті змін у законодавстві про громадянство. У цілому, проблема громадянства в Україні вже набула чинника і важливої складової національної безпеки та стабільності країни. Тому сподіваємось, що при її вирішенні буде дотримано балансу національних інтересів, прав й інтересів громадян, на основі комплексного і науково обґрунтованого підходів, спільних зусиль владних інститутів і громадськості.

Список використаних джерел:

1. Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України. Аналітична доповідь, URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-12/Institut_Gromadyanstva_Print_Bleed%3D3mm-b18af.pdf
2. Президент України ініціює ключовий законопроект, який дасть змогу запровадити інститут множинного громадянства. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-iniciyuye-klyuchovij-zakonoprojekt-yakij-88465>
3. Поняття інституту громадянства, особливості набуття та припинення громадянства України. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9530/>
4. Законопроект про множинне громадянство: у ДМС пояснили, чи потрібні зміни до Конституції. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/01/23/zakonoprojekt-pro-mnozhynne-gromadyanstvo-u-dms-poyasnyly-chy-potribni-zminy-do-konstytuciyi/>
5. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Каравайченко Наталя

Одеський національний університет

імені І.І. Мечникова

студентка 1 року навчання ОС «Магістр»

Щодо визначення суду, повноважного вирішувати інвестиційні спори в Україні у післявоєнний період

Стратегія відбудови та відновлення України після Перемоги містить значну кількість програм, виконання яких потребуватиме залучення міжнародних фінансів в нашу економіку. На сьогодні велика кількість держав та іноземних компаній вже повідомили про намір брати участь у післявоєнній відбудові України. Саме тому питання належного захисту інвестицій та пошук шляхів вирішення проблеми розв'язання інвестиційних спорів набуває особливої актуальності.

З метою створення сприятливих умов для залучення інвестицій в Україну та стимулювання економічного розвитку регіонів було прийнято Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні», який у вересні 2023 року був змінений та адаптований до умов воєнного стану. Основним завданням відповідного Закону є стимулювання залучення стратегічних інвесторів у національну економіку шляхом здійснення державної підтримки великих інвестиційних проєктів [2].

Під час обговорення післявоєнного судоустрою судді Верховного Суду наголосили на двох шляхах вирішення питання захисту інвестицій: запровадження окремої спеціалізації в господарських судах або створення на базі Вищого суду з питань інтелектуальної власності окремої палати, яка розглядатиме інвестиційні спори [6].

Реалізація пропозиції запровадження спеціалізації щодо розгляду інвестиційних спорів у вже діючих господарських судах, з практичної сторони, видається найбільш реалістичною. Адже система господарських судів вже сформована та не потребуватиме залучення додаткових фінансових ресурсів.

До того ж, зважаючи на суб'єктний склад учасників інвестиційної діяльності, в яку переважно залучені юридичні особи та суть інвестиційних спорів, які найчастіше виникають з питань реалізації інвестиційних проєктів, інвестицій в будівництво та спорів між інвестором і державою, саме юрисдикція господарських судів є найбільш близькою за своїм змістом [5].

Створення окремої палати на базі Вищого суду з питань інтелектуальної власності, наділеної повноваженнями розгляду справ про захист інвестицій, з огляду на різні фактори не вбачається доречним, адже інвестиційні спори є міжюрисдикційними, вони значно виходять за межі комерційних правовідносин і є ширшими за питання інтелектуальної власності.

Крім того судді повинні володіти ґрунтовними знаннями інвестиційного законодавства, зважаючи на розгалуженість національного законодавства та велику кількість міжурядових угод, розумітися у законодавстві інших країн, зокрема, британському, американському, німецькому тощо [7].

Щодо концепції створення нового спеціалізованого суду з розгляду інвестиційних спорів, то такий суд мав би захищати іноземних інвесторів і мати спеціалізацію здебільшого на межі кримінальної та адміністративної юрисдикцій. Доцільним було б й ведення реєстру інвесторів, до якого могли б включати: іноземних інвесторів, фізичних та юридичних осіб за встановленими урядом критеріями [8].

Важливою є організація провадження у такий спосіб, який би зміг гарантувати інвесторам отримання повного судового захисту упродовж 2-3 місяців з моменту звернення до суду. Гарантією забезпечення європейського принципу остаточності судового рішення має стати неможливість оскарження рішення цього суду в апеляційному та касаційному порядках [7]. Відкритими залишаються й питання критеріїв здійснення судочинства вищевказаним судом, врегулювання судових витрат, видів судових проваджень, альтернативних способів участі у судовому процесі.

Зрозуміло, що гостро постає необхідність створення нової судової інституції та розмежування юрисдикцій. Своєю чергою, розгляд інвестиційних спорів за правилами господарського судочинства допоміг би уникнути спорів щодо визначення юрисдикції. Тому цілком очевидно, що перш ніж розглядати шлях створення спеціалізованого інвестиційного суду, необхідно ретельно проаналізувати та осучаснити законодавство, яке стосується діяльності суб'єктів з іноземним елементом.

Ще одним доступним для інвесторів механізмом врегулювання спорів є арбітражні інститути. До основних належать Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID), Арбітражний інститут Торгової палати в Стокгольмі, Міжнародний арбітражний суд Міжнародної торгової палати в Парижі, Міжнародний комерційний арбітраж та Морська арбітражна комісія, які діють при Торгово-промисловій палаті України.

Засади функціонування ICSID закріплені у Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами [1], яку Україна підписала і ратифікувала. У ст. 28 Конвенції зазначається, що будь-яка договірна держава або особа договірної держави, що бажає звернутись до арбітражної процедури, направляє відповідну заяву, складену в письмовій формі, до Генерального секретаря, який надсилає копію заяви

іншій стороні. Така заява повинна містити відомості з питань, які стали підставою для виникнення спору, відомості про сторони та їх згоду на арбітражну процедуру.

Утім, варто зазначити, що міжнародні інвестиційні угоди передбачають не функціонування окремої квазісудової інституції, а *ad hoc* призначення арбітрів, виключно для розгляду наявного інвестиційного спору. До того ж, рішення одного арбітражного трибуналу не мають прецедентної сили під час розгляду подальших інвестиційних спорів, що, у свою чергу, призводить до розбіжних тлумачень схожих за суттю справ [3, с.68].

Розглядаючи можливість створення в Україні регіональної арбітражної установи, слід звернути увагу на досвід інших країн. Зокрема, на Близькому Сході є такі міжнародні комерційні суди: DIFC Court у Дубаї, QIC у Катарі та ADGM Court в Абу-Дабі. Ці суди складаються з національних та іноземних суддів і мають англійську мову як мову суду. Крім того суди вважаються «юрисдикційними винятками», оскільки вони розташовані у «вільних зонах» або економічних зонах на Близькому Сході, які мають суттєво відмінні правові системи від країн, у яких вони розташовані [4]. Іншим прикладом є Суд Міжнародного фінансового центру Астани в Казахстані (AIFC), який був створений у 2017 році та складається лише з іноземних суддів. Даний суд є незалежним від Республіки Казахстан та використовує процедурні правила, що побудовані на основі принципів та процесуальних норм права Англії та Уельсу та стандартів провідних світових фінансових центрів [4].

Проте, зважаючи на те, що іноземний інвестор має право обирати будь-яку арбітражну установу у світі й самостійно визначити арбітрів, які розглядатимуть спір, то новостворений український арбітражний суд не зможе отримати перевагу над іншими судами, до яких довіра формувалась впродовж багатьох років. Тому шлях створення української арбітражної інституції досить складний і в перспективі не є ефективним, а отже й доцільним.

Підсумовуючи, можна зазначити, що залучення інвестицій завжди було нагальним питанням в українському суспільстві, і, цілком зрозуміло, що на сьогодні ефективний захист іноземних інвестицій в Україні є стратегічно важливим елементом для забезпечення сталого економічного розвитку та залучення нових інвесторів.

Проте слід наголосити, що інвестиції вкладатимуться лише в ту країну, яка має стабільне законодавство, належні правові гарантії захисту, сприятливі умови для ведення бізнесу, прозорі та зрозумілі способи вирішення інвестиційних спорів між державою та іноземним інвестором. Тому забезпечення в Україні надійного правового та бізнес-середовища стає нагальною потребою задля привертання нових інвесторів, розвитку інноваційних галузей та збільшення конкурентоспроможності на світовому ринку. Високий рівень захисту іноземних інвестицій є ключем до створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Водночас, зважаючи на складну економічну ситуацію та недосконалість інвестиційного законодавства, серед різних моделей розгляду інвестиційних спорів вкрай важливо обрати ту, яка стане найбільш ефективною саме для України. Тому доцільніше звернути увагу саме на запровадження спеціалізації щодо розгляду інвестиційних спорів у господарських судах, адже наявність сформованої ефективної системи господарських судів дозволить мінімізувати кількість організаційних заходів та фінансових витрат. А створення нового спеціалізованого суду в Україні наразі є економічно не виправданим.

Отже, реалізація одного з дискусійних шляхів вирішення інвестиційних спорів перетворить Україну в більш привабливу для іноземних інвесторів державу, що є вкрай важливим на сучасному етапі її реформування та реалізації євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.05.1965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060 (дата звернення: 01.02.2024).
2. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020 №1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20/conv#n6> (дата звернення: 01.02.2024)
3. Кириленко А. Перспективи створення Багатостороннього інвестиційного суду та потенційний вплив цієї інституції на національну систему правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3 (1 07). С. 65–77.
4. Реформа судоустрою в економічній сфері: Створення нових спеціалізованих судів та їх вплив на майбутнє господарське судочинство. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_reforma_sud.pdf (дата звернення: 01.02.2024).
5. Система господарських судів – ефективна модель розгляду інвестиційних спорів. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/267526-sistema-gospodarskikh-sudiv-efektivna-model-rozglyadu-investitsiynikh-sporiv> (дата звернення: 01.02.2024).
6. Судова система під час війни: судді Верховного Суду обговорили на форумі воєнні виклики. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/news/1401722/> (дата звернення: 01.02.2024).
7. Чи бути в Україні спеціалізованому суду із захисту прав інвесторів? *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/155703.html> (дата звернення: 03.02.2024).
8. Який суд захистить інвесторів. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/20/699290/index.amp> (дата звернення: 03.02.2024).

Карповець Марк

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

студент 1 року навчання ОС «Магістр»

Медіація у цивільному судочинстві: досвід України та зарубіжних країн

Відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України забезпечується диспозитивність у захисті своїх прав, свобод та законних інтересів. Одним із таких проявів диспозитивності є право сторін звернутися до медіації. Медіація є конфіденційним та добровільним процесом, який забезпечується медіатором (нейтральною третьою стороною) та здійснюється з метою вироблення сторонами спору взаємоприйнятного способу його вирішення [1, с. 129]. 15 грудня 2021 року набрав чинності Закон України «Про медіацію» (далі – Закон) [2]. Законом врегульовано сферу інституту медіації як позасудової процедури вирішення правових конфліктів, які виникають, зокрема, з цивільних, сімейних і трудових правовідносин. Крім того зазначеним нормативно-правовим актом визначено правові засади функціонування медіації в національній правовій системі, визначає правовий статус медіатора, вимоги до його підготовки. У цілому прийняття Закону України «Про медіацію» є позитивним для розвитку правової системи України. Позитивними моментами є: розвантаження судової системи, сприяння демократизації суспільства, розвиток інститутів громадянського суспільства, покращення стану правового захисту громадян та становленню верховенства права в державі.

Однак, вказаний нормативно-правовий акт містить не позбавлений певних недоліків, що потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, Законом України «Про медіацію» не визначені положення про порядок фіксування результатів медіації. Крім того, даним законодавчим актом не передбачено відповідальність учасника медіації за надання недостовірної або неправдивої інформації, яку він може надати іншій стороні тощо.

Порівняльно-правовий аналіз закріплення інституту медіації в законодавстві зарубіжних держав сприяє більш повному розкриттю змісту даної категорії, її особливостей та процедури проведення.

Вважається, що інститут сучасної медіації започаткований в Сполучених Штатах Америки. У цій державі з 2005 року діє Єдиний Закон про медіацію, що є кодифікованим документом та об'єднує значну кількість нормативно-правових актів. Згідно із ч. 1 ст. 2 Єдиного Закону Сполучених Штатів Америки про медіацію, «медіація – це процес, під час якого медіатор сприяє переговорам та спілкуванню між сторонами конфлікту з метою досягнення добровільної угоди щодо їх спору» [3]. Особливістю медіації в Сполучених Штатах Америки є обов'язковість застосування такої процедури в передбачених законом випадках. Зокрема, на законодавчому рівні в деяких штатах (наприклад, в Каліфорнії) міститься положення про те, що судовому розгляду підлягають справи про розірвання шлюбу виключно після здійснення вирішення спору за участю медіатора [4, с. 130].

Позитивний досвід Сполучених Штатів Америки перейняли й інші держави, зокрема Великобританія, Канада, Австрія. Медіатори почали приймати участь не тільки при врегулюванні сімейних конфліктів, а й, наприклад при вирішенні екологічних спорів (Канада) [5, с. 191].

У цілому ж у державах, що належать до сім'ї загального права, правове регулювання медіації здійснюється з використання змішаного регулятивного підходу, іншими словами під час процедури медіації поєднуються законодавчі елементи та елементи саморегулювання.

У державах Західної Європи, зокрема, таких як Італія, Німеччина та Франція судам та медіаторам надано право формувати та встановлювати власні механізми саморегулювання. Проте, незважаючи на зазначене, домінуючою є тенденція до формального законодавчого підходу правового регулювання медіації [6, с. 12].

У Федеративній Республіці Німеччина інститут медіації є складовою частиною правосуддя. Зокрема, медіатори працюють при судах, що значно знижує кількість потенційних судових позовів. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Федерального закону Німеччини «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання спорів» від 21.07.2012 року, медіація є структурованою та конфіденційною процедурою, під час якої сторони з використання участі медіатора (медіаторів) самостійно та добровільно намагаються досягнути мирного врегулювання спору [7]. Крім спеціального нормативно-правового акту про медіацію, положення щодо зазначеної процедури містяться в Цивільному процесуальному кодексі, Цивільному кодексі, Сімейному процесуальному кодексі, а також в нормативних актах федеральних земель [5, с. 192].

Щодо правової регламентації проведення процедури медіації у Франції необхідно зазначити наступне. Відповідно до законодавства Франції, сторони конфлікту можуть застосовувати інститут медіації у різних сферах права, при умові, що таке посередництво не має наміру завдати шкоди основам державної політики, що регулюють її економічне та соціальне життя. Згідно із ст. 21 Закону Французької Республіки «Про організацію судів і цивільного, кримінального та адміністративного процесів від 08.02.1995 року, медіація – це будь-яка структурована процедур незалежно від її назви, за допомогою якої

конфліктуючі сторони прагнуть досягнути угоди задля мирного вирішення їхнього конфлікту за допомогою медіатора (третьої особи) обраного сторонами конфлікту та призначеного за їхньою згодою суддею, який розглядає відповідну справу [8].

Проаналізувавши законодавство зарубіжних країн в сфері регулювання процедури медіації, а також дослідивши міжнародну правозастосовну практику необхідно зробити висновок про прогресивність використання інституту медіації по відношенню до інших альтернативних способів вирішення спору.

Необхідність подальшого вдосконалення інституту медіації в Україні євроінтеграційними процесами, що відбуваються на міжнародній арені. Оскільки міжнародна координація розвитку інституту медіації як конструктивного діалогу партнерів та механізмів задоволення потреб у більшій мірі сприятиме розвитку даного інституту в цивільному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Жушман М.В. Медіація у цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 128–130. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/29.pdf (дата звернення 12.02.2024).
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення 12.02.2024).
3. Uniform Mediation Act. 2001. *National Conference of Commissioners on Uniform State Laws*. URL: <https://www.uv.es/medarb/observatorio/leyes-mediacion/eeuu/usa-uniform-mediation-act-2001.pdf> (дата звернення 13.02.2024).
4. Кільдюшкіна О. Передумови впровадження медіації в Україні. *Юридичний журнал*. 2010. № 4. С. 130–131.
5. Хлистік М.А. Медіація: досвід європейських країн та перспективи для України. *Нове українське право*. 2022. Том 2. Випуск. 6. С. 190–196.
6. Безхлібна Н. Медіація: європейський досвід та українські реалії. *Юридична газета*. 2017. № 9. С. 12–13.
7. Mediationsgesetz. *Bundesamt für Justiz*. 2012. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/mediationsg/index.html> (дата звернення 13.02.2024).
8. LOI n° 95-125 du 8 février 1995 relative à l'organisation des juridictions et à la procédure civile, pénale et administrative. *Legifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000350926> (дата звернення 13.02.2024).

Зозак Анастасія

*вихованка відділення філософії та суспільствознавства
КЗПО «Київська Мала академія наук учнівської молоді»,
учениця 11 класу Ліцею № 142 м. Києва*

Окремі питання правового регулювання законодавчої ініціативи громадян у європейських країнах: досвід для України

Актуальність теми дослідження полягає в потребі конституційно-правового закріплення інституту законодавчої ініціативи громадян в Україні як правовій, демократичній, європейській державі. Протягом останніх років законодавча ініціатива громадян стала доволі поширеним механізмом, що застосовується в Європі, зокрема в таких країнах як Швейцарія, Австрія, Італія, Македонія, Румунія, Фінляндія, Польща, Словенія, Литва, Іспанія та інших.

Законодавча ініціатива громадян – це форма безпосередньої демократії, яка реалізується у зверненні громадян до парламенту із законодавчими пропозиціями та проектами. Вона лежить в основі застосування більшості інститутів прямої демократії [1, с. 28].

Звертаючись до законодавств різних країн Європи можна зустріти різні формулювання цієї ініціативи: «законодавча ініціатива громадян» (Португалія, Польща, Литва та Румунія), «громадянська ініціатива» (Македонія) та «народна ініціатива» (Австрія, Словенія, Сербія). Аналізуючи різні дефініції цього явища, можна стверджувати, що в них закладена одна суть – реалізація громадянами законодавчих повноважень через парламент [1].

Право законодавчої ініціативи, як правило, зафіксовано в конституціях. Принаймні ключові аспекти – хто має право законодавчої ініціативи, який порядок має бути дотриманий – визначає саме конституція.

Для запровадження ефективної законодавчої ініціативи громадян, важливо визначитись з наступними питаннями: кількість підписів, яку необхідно зібрати для розгляду поданого законопроекту парламентом; за який час повинен розглянути парламент ініціативу; процедура верифікації підписів громадян.

Детально з європейських країн можна розглянути Польщу, адже там законодавча ініціатива громадян досягла успіху на практиці, та Швейцарію як країну, де вперше затверджено ініціативу на конституційному рівні [2, с. 256].

На думку Д. Альтмана: Швейцарія є «золотим стандартом демократії». З цим важко не погодитись, зважаючи на високий рівень уваги до громадян, їхніх думок та проблем в цій країні. Також важливим аспектом створення в них толерантного середовища, де існує місце для різних культурних, політичних традицій, є комунікація різними мовами. Унікальною особливістю цієї країни є її історичний досвід щодо використання інструментів як представницької, так і прямої демократії.

У Польщі загалом законодавча ініціатива громадян ґрунтується на нормі, яка виражена у ст. 4 Конституції Польщі. Згідно з першим пунктом цієї статті: «Верховна влада в Республіці Польща належить народу». У наступному пункті зазначено, як це може бути реалізовано. Відповідно до другого пункту ст. 4 народ здійснює владу через своїх представників або безпосередньо.

Цей принцип лежить в основі державного устрою та визначає інструменти влади народу. Представницька форма демократії не потребує детальнішого пояснення. У Польщі поясненнями є послідовні положення Конституції, які й регулюють обрання представників та їх функції. Прямая форма демократії також вказана в Конституції, зокрема з метою регулювання питання щодо всенародного референдуму та законодавчої ініціативи громадян (ст. 118). Згідно з статтею 118 Конституції Польщі, законопроекти можуть вносити депутати, сенат, президент республіки, рада міністрів, а також група щонайменше 100 000 громадян, які мають право обрання до Сейму. У статті 99 Конституції Польщі зазначено, що обраним до Сейму може бути польський громадянин, якому виповнився 21 рік. Якщо порівнювати з іншими країнами, де впроваджено право на законодавчу ініціативу громадян, то вимога у вигляді щонайменше 100 000 підписів є полегшеною. Зокрема, зробивши співвідношення кількості потрібних підписів до кількості усіх громадян Польщі з правом голосу, то отримаємо приблизно 0,34%, коли середній показник відповідного співвідношення в Європі становить 1–2%. Також можна порівняти з кількістю голосів громадян Польщі, потрібних для проведення референдуму з ініціативи

громадян, а це – 500 000, що у п'ять разів більше за потрібну кількість підписів для законодавчої ініціативи громадян.

Отже, законодавча ініціатива громадян у Польщі – це, справді, доступний інструмент, який дає змогу запустити законодавчу процедуру не лише органам, пов'язаним з основними політичними партіями, а й громадянам. Стаття 118 Конституції Польщі не містить обмежень щодо предмета законопроектів запропонованих громадянами. Водночас із Конституції Польщі випливає, що громадяни не можуть подавати законопроекти щодо питань, які відносяться до компетенції інших органів. Це зокрема законопроекти щодо бюджету, змін до бюджету, державного боргу, фінансових гарантій держави, змін до Конституції Польщі. Також законодавча ініціатива громадян не може стосуватись відносин між Польщею та церквами або іншими релігійними установами; не може пропонувати законопроекти, що уповноважують президента ратифікувати міжнародну угоду; заборонено подавати законопроекти, що суперечать чинному законодавству Польщі або ЄС.

Для визначення основних засад правового регулювання законодавчої ініціативи громадян в Україні доречно скористатись досвідом європейських країн та врахувати наступні важливі моменти:

1. Оформлення законодавчої ініціативи громадян. Тут можна скористатись досвідом європейських країн, зокрема в Італії подається у формі постатейного законопроекту (ст. 71 Конституції), в Польщі – готового законопроекту та пояснювальної записки (ст. 118).

2. Питання, яких стосується подана законодавча ініціатива громадян. Передусім подані ініціативи не можуть суперечити конституційному законодавству України. Також, зважаючи на досвід інших країн, варто передбачити низку питань стосовно яких ініціативи не можуть подаватись.

3. Верифікація підписів виборців. У деяких країнах, наприклад Швейцарії, Польщі та Австрії, ця перевірка двоетапна.

4. Захист права законодавчої ініціативи громадян. Не менш важливим є практична результативність. Тому має бути налаштований механізм для парламенту, згідно з яким вони мають обов'язково розглядати подані ініціативи, які відповідають вимогам, та робити це протягом певного проміжку часу. До прикладу, Парламент Італії (ст. 71 Конституції) не зобов'язаний до обов'язкового розгляду та прийняття рішень, які ініційовані громадянами. Тому більше половини їхніх законодавчих ініціатив громадян просто не розглянуті.

Незважаючи на позитивні аспекти законодавчої ініціативи громадян, ставлення до неї доволі неоднозначне в українському фаховому середовищі. Зокрема говориться про законопроект №1015, який пропонує зміни в Конституції України (стаття 93). Цей законопроект має на меті розширення кола суб'єктів права законодавчої ініціативи, зокрема додавши термін «народ». За запропонованим варіантом право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить народу, Президентові України, Кабінету Міністрів України та народним депутатам України. Проблема полягає в доцільності визнання народу або його частини суб'єктом законодавчої ініціативи громадян [1]. Отже, формулювання з поняттям «народ» є не конкретизованим, адже, до прикладу, за визначенням Дж. Сарторі, існує щонайменше шість варіантів трактувань цього поняття [3].

Отже, інститут законодавчої ініціативи громадян зможе сприяти покращенню зв'язку між владою та суспільством, це дасть змогу громадянам бути причетними до законодавчого процесу, мати можливість впливати на зміст та його спрямованість. Проте

вкрай важливим залишається чіткий механізм реалізації права законодавчої ініціативи громадян та закріплення його на конституційному рівні.

Список використаних джерел:

1. Галус О. О. Народна законодавча ініціатива як форма безпосереднього народовладдя: перспективи нормативно-правового регулювання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія Право. 2013. Т. 1. Вип. 23. Частина I. С. 118–121.
2. Dubois P. Lawmaking by Initiative: Issues, Options and Comparisons / Philip L. Dubois, Floyd Feeney. Algona Publishing, 1998. P. 276.
3. Іванова А. Право законодавчої ініціативи народу в контексті законопроекту № 1015 і сучасних дискусій. *Український часопис конституційного права*. 2019. № 2. С. 26–35. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2019-2/pdfs/3-anastasiia-ivanova-pravo-zakonodavchoi-initsiatyvy-narodu-kon-teksti-zakonoproektu-1015-suchasnykh.pdf>

Котів Марко

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

студент 1 року навчання ОС «Магістр»

Процесуальна гарантія поваги до людської гідності підозрюваного в контексті практики ЄСПЛ та міжнародного досвіду

Україна послідовно йде шляхом євроінтеграції, який розпочався ще у далекому 1991 році з визнанням її незалежності Європейським співтовариством. Першоосновою та підвалиною такого курсу стає розвиток базового принципу та здобутку Західної цивілізації – поваги до людської гідності. Здійснивши ряд важливих кроків в цьому напрямку, було ратифіковано Європейську конвенцію з прав людини та прийнято Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року (далі КПК), у якому вперше безпосередньо закріплювалась гарантія поваги до людської гідності в кримінальному провадженні. **Актуальність** даної тематики полягає в тому, що дана гарантія необхідна не лише для захисту прав учасників кримінального провадження, але й для забезпечення справедливості та довіри до правосуддя. Вивчення гарантії поваги до людської гідності в кримінальному процесі були предметом численних досліджень вітчизняних профільних науковців, серед яких: Шумило М.Є., Тацій В.Я., Кучинська О.П., Строгович М.С. та ін.

Розглядаючи дану гарантію крізь призму парадигми захисту прав учасників кримінального провадження, варто зазначити, що найчастіше зазнають посягань на свою гідність саме підозрювані чи обвинувачені особи, що породжує потребу у їх захисті. Конституційний Суд України роз'яснив у своєму рішенні від 8 червня 2022 року № 3-р(П)/2022 положення про те, що «держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності» [1]. Чинний КПК України містить багато норм, які побудовані таким чином, щоб в центр ефективності реалізації процесуальної дії було поставлено саме збереження людської гідності. Наприклад, ст. 87 КПК презюмує недопустимість доказу, який було отримано з порушенням прав і свобод осіб у випадках катування чи жорстокого поводження, що принижує людську гідність. Такі ж критерії до правомірності процесуальної дії зберігаються й у ч.5 ст.236, ст.240, ст.241 КПК України тощо. Дуже важливо, в рамках

дослідження даної проблематики, звернутись до практики Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) та наголосити на її зв'язку з процесуальними гарантіями, які мають бути забезпечені на всіх стадіях кримінального провадження з метою непорушності ст.3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція). Наприклад, у своєму рішенні у справі «Лабіта проти Італії» ЄСПЛ наводив позицію, що «ст.3 Конвенції захищає одну із фундаментальних цінностей демократичного суспільства, яка забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження, незалежно від обставин справи чи поведінки особи» [2]. Так, ЄСПЛ у справі «Михалкова проти України» дослідив, що під час допиту співробітники поліції неодноразово наносили підозрюваному удари з метою отримання зізнання, внаслідок чого останній помер. Більше того, уповноважені органи відмовлялись здійснювати ефективне розслідування смерті підозрюваного. ЄСПЛ у своєму рішенні підкреслив, що «розслідування має бути, *inter alia*, ретельним, безстороннім і сумлінним», а також, що «ушкодження свідчили про нелюдське поводження, яке за рівнем жорстокості виходило за межі допустимого» [3]. За даними інтернет-платформи «Just.Talk» сьогодні на контролі Комітету міністрів Ради Європи перебуває понад 70 справ проти України за ст. 3 Конвенції, у яких суд констатував порушення заборони катувань саме у зв'язку з нездійсненням ефективного розслідування за заявами та повідомленнями про катування [4]. ЄСПЛ розглядає також категорію «нелюдського поводження», яке може й не призводити до тілесних ушкоджень, проте спричинити саме психічні страждання. Показово в цьому плані є справа «Ірландія проти Сполученого Королівства», у якій до заявників, що були підозрюваними у тероризмі, застосовували, так звані, «п'ять психологічних методів» допиту: стояння біля стіни, натягування пакета на голову, мучення шумом, позбавлення сну і їжі. Суд також установлює, що розрізнення між поняттями «катування» та «нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження» було введено для того, щоб «позначити особливий рівень жорстокості, що призводить до умисних тяжких страждань» [5]. Цікавою є позиція ЄСПЛ у справі «Закшевський проти України», де Суд вказав, що застосування наручників до підозрюваного щоразу, коли він покидав місце утримання, принижувало його гідність. Проте, якщо такий захід здійснено у зв'язку із законним затриманням і не призводить до застосування сили, яка б перевищувала межі, що обґрунтовано вважаються необхідними, то відповідно порушення ст.3 Конвенції бути не може [6]. Можна також звернутись до позиції Верховного суду Індії, де суд постановляє, що «до затриманої особи не може бути застосований більший запобіжний режим, ніж це необхідно для запобігання його втечі». Більше того, Суд констатує, що «безрозсудне заковування у наручники та ланцюги у громадських місцях принижує гідність і є образою індійської культури» [7]. Певною мірою унікальною є практика одягнення наручників на затриманих за підозрою у вчиненні злочину осіб в США, де концепція поваги до людської гідності особливо відчутно кореспондує зі спорідненим поняттям презумпції невинуватості, коли під час затримання, з метою уникнення розголосу з боку ЗМІ чи сторонніх осіб, поліцейські накидають будь-який одяг на руки затриманого, що повинно запобігти приниженню людської гідності. ЄСПЛ пішов далі й у своєму рішенні «Кулик проти України» та вказав, що «тримання особи у металевій клітці під час судового засідання само по собі – з огляду на його об'єктивно принизливий характер, становить публічне приниження людської гідності і порушення ст. 3 ЄКПЛ» [8].

Безперечно, за останні роки Україна еволюціонувала в напрямку створення спеціалізованих органів, які покликані розслідувати категорії справ, пов'язаних з

посяганням на людську гідність, наприклад, за фактом катування. Вже близько семи років функціонують Державне бюро розслідувань, яке згідно підслідності займається такою категорією справ, а також Департамент процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про катування та інші серйозні порушення прав громадян з боку органів правопорядку, яке підпорядковується та входить до системи підзвітних органів Офісу Генпрокурора. Крім цього, для результативності розслідування в цій сфері вирішальну роль відіграють спеціальні криміналістичні та організаційні методики. Варто зазначити, що велике значення у гальмуванні прогресу забезпечення реалізації гарантії поваги до людської гідності, на жаль, відіграє недостатня правова культура працівників правоохоронних органів та суддів через рудиментарну толерантність з власного боку до своїх колег у справах про катування чи нелюдське поводження над підозрюваними в місцях їх утримання. МВС України ще у травні 2022 року почало вводити свій пілотний проект інформаційної платформи під назвою «Custody Records» з метою своєчасного повідомлення компетентних органів (ДБР чи прокуратури) про виявлені порушення прав затриманих осіб [9]. Дуже корисно було б ввести аналогічну систему не тільки на етапі затримання підозрюваної особи, а також під час тримання під вартою у досудовому розслідуванні чи судовому провадженні.

Таким чином, проблематика реалізації гарантії поваги до людської гідності підозрюваних осіб наявна, що неодноразово підкреслював ЄСПЛ у своїх рішеннях. Це аж ніяк не означає відсутність будь-яких перспектив у подоланні даного явища, оскільки законодавча база нагромаджується, що супроводжується розвитком інструментарію, нових спеціалізованих органів та підрозділів, які поки, на жаль, не надто системно функціонують, проте це дає надію, що в найближчі роки ми зможемо мінімізувати посягання на людську гідність найбільш вразливих учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 08.06.2022 р. у справі № 3-р(П)/2022.URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_p_2_2022.pdf (дата звернення: 20.02.2024).
2. Рішення Європейського суду з прав людини від 15.09.2001 року № 26772/95 у справі «Лабіта проти Італії». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_009#Text (дата звернення: 20.02.2024).
5. Рішення Європейського суду з прав людини від 18.01.1978 року № 5310/71 у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506> (дата звернення: 20.02.2024).
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 13.01.2011 року № 10919/05 у справі «Михалкова проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_676#Text (дата звернення: 20.02.2024).
4. JustTalk#12. Чи є ефективне розслідування вакциною від катувань? Discussion paper. *Сайт про кримінальну юстицію простою і зрозумілою мовою – JustTalk*.URL: <https://justtalk.com.ua/post/justtalk12-chi-e-efektivne-rozsliduvannya-vaktsinoyu-vid-katuvan-discussion-paper> (дата звернення: 21.02.2024).
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 17.03.2016 року № 7193/04 у справі «Закшевський проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b60#Text (дата звернення: 20.02.2024).

7. Рішення Верховного суду Індії від 30.08.1978 р. № 2202 у справі «Суніл Батра та інші проти адміністрації Делі». URL: <https://indiankanoon.org/doc/162242/> (дата звернення: 20.02.2024).

8. Рішення Європейського суду з прав людини від 02.02.2017 року № 34515/04 у справі «Кулик проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c81#Text (дата звернення: 20.02.2024).

9. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: Наказ М-ва внутр. справ України від 24.05.2022 р. № 311 : станом на 24.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0629-22#Text> (дата звернення: 21.02.2024).

Кривенок Руслан

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС “Бакалавр”*

Реформування Конституції України на тлі московської агресії

Утвердження сильної і потужної національної держави, у якій би належним чином здійснювалась реалізація фундаментальних принципів верховенства права, законності, справедливості, відповідальності тощо, яка би могла гарантувати охорону й надійний захист основоположних прав і свобод громадянина, упроваджувати політику задля збереження національної ідентичності, піклуватися про зміцнення громадянської злагоди та дбати про поліпшення й розбудову суспільного політичного життя є, безперечно, найважливішим завданням кожного вільного народу, що стоїть на шляху свого становлення як повноцінного суб'єкта міжнародного права. Запровадження і втілення зазначених положень щодо ефективного державотворення повинно здійснюватись в основному законі країни, який би мав дієвий вплив на регулювання ключових суспільних відносин, що виникають і мають місце в процесі здійснення влади народом України. Саме тому існує дуже велика увага до Конституції як до акта найвищої юридичної сили, адже вона відіграє першорядну роль в політико-правовому забезпеченні всіх сфер діяльності суспільства, у розподілі повноважень між головними гілками влади та окресленні їхніх повноважень, визначенні прав та обов'язків громадян тощо.

Конституцію України було ухвалено в надскладних історичних умовах, у висліді активної боротьби українців за своє право на самовизначення, право бути окремою, самодостатньою нацією, коли держава переживала етап свого становлення. Очевидно, що той радянський імперіалістично-тоталітарний, людогубивчий режим зробив усе, аби найповніше знищити в Україні національну історичну свідомість, щоби українець забув своє справжнє коріння. І тому відносна незалежності України 1991 року ще не відкинула держані інституції, що функціонували в добу радянського визискування: певний час існувала та правова система й політичний уклад, що походять з минулого. Усі ті обставини й події вплинули на текст основного закону нашої держави, як це трапляється з будь-яким текстом, писаним в контексті історичного тла й умовах домінування тих чи тих ідеологічних напрямних поглядів: зробили його компромісовим у багатьох політико-правових аспектах. У подальшому конституція 1996 року зазнавала низку змін і доповнень, що було спричинено бажанням тодішніх політичних чинників здобути для себе більше владних можливостей, а відтак було зневажено інтереси українського народу

й здійснювалось управління країною в умовах цілковитої промосковської більшості в законотворчому органі – парламенті.

У наш час національно-визвольна війна України супроти москви робить проблему реформування Конституції (конституційної реформи) нагальною, надає їй нової ясності. Час, що минув від моменту проголошення віднови незалежності, аж надто значний, щоб зволікати із внесенням якісних змін до Конституції, підкріпленими також євроінтеграційними й євроатлантичними мотивами. Такі зміни викликані не зміною гри на міжнародному полі, а, навпаки, покликані ту гру скерувати в правильне русло, пришвидшити розірвання будь-яких видимих і невидимих зв'язків із державою-загарбником.

Варто зазначити, що зміна Конституції, її оновлення і осучаснення мають бути здійснені з усвідомленням повної відповідальності й задля забезпечення прав і свобод народу та публічного (державного) інтересу. Переслідування особистих цілей є недопустимим у процесі такого реформування відповідної галузі права.

Спроможність кожного народу як безпосереднього елемента державотворчості будувати суверенну соборну самостійну країну своїми силами може тоді існувати, коли будь-який її представник усвідомлює своє місце в такій організаційній будові, свою мету й засоби її реалізування. Коли його національна ідентичність не містить слідів втручання таких чинників, що не поділяють визвольну концепцію або навіть стають на перешкоді її здійснення, а історична пам'ять має україноцентричне підложжя. Отже, три засади, що їх необхідно повсякчас укріплювати — мова, культура, історія — мають бути покладені в основу національної політики держави, аби забезпечити їй вільний і гідний розвиток.

У цьому аспекті звертає на себе увагу стаття 10 Конституції України, яка була й залишається однією з найбільш обговорюваних серед різних кіл суспільства. Вона спричиняє різного роду суперечки й викликає нові ідеї та погляди щодо вдосконалення її положень. Передусім визнання за українською мовою статусу єдиної державної мови є безсумнівним успіхом, адже в умовах активної роботи московських чинників тогочасного парламенту щодо набуття за мовою окупантів певного правового статусу — чи то офіційного, чи то регіонального — важливо було не допустити того, що в подальшому призвело б до цілковитого витіснення української мови абсолютно в усіх галузях життєдіяльності суспільства. Проте ті політичні сили, що були послідовниками москвофільських настанов, не втрачали своєї наполегливості і все ж прагнули конституційним шляхом виокремити панівну роль московської мови, що безпосередньо було втілено в ч. 3 ст. 10 Конституції. У часи великої геноцидної війни москви проти України важливо усіма можливими способами, зокрема юридичними, обстоювати інтереси українського народу й боротися за його перемогу і за повне знищення ворога. Московська мова в Україні — це символ більшовицької советської окупації, це елемент московської культури і привід для москви вдертися до України, аби, використовуючи цей засіб, поневолити й уярмити її. Мова є національним культурним надбанням кожного народу й виступає його ідентифікатором серед усього розмаїття етнічних єдностей. Утративши мову, а з нею і культуру, ми втратимо державність, будемо приречені на духову загибель. Без збереження своєї самобутності нація перестане бути єдиною, згубить себе, зникне. Тож у післявоєнній перспективі необхідно позбутися в основному законі України згадки про московські елементи, а саму москву означити як одвічного ворога українського народу. У контексті мов національних меншин, про які згадано в цій статті, у Конституції має бути чітко визначено, що Українська держава захищає мови усіх нацменшин, які визначені в Законі України «Про ратифікацію Європейської хартії

регіональних мов або мов меншин» від 10.06.2003 (13 мов), жодною мірою не виокремлюючи якусь із них, зокрема тієї, що стала мовою окупантом українських земель. Конкретне регулювання суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин України, повинно бути здійснено відповідним законом. Тому стаття 10 Конституції України має визначати єдиний державний статус української мови, гарантувати можливість використовувати мови національних меншин, і не містити жодної вказівки на мову ворога, як це має місце в основному законі балтійських країн постсоветського простору, де відповідна стаття складається лише з одного речення. Згадка про мову ворога можлива лише в контексті зазначення її розкладового й руйнівного впливу на державність України.

Післявоєнна розбудова демократичної України насамперед вимагатиме глибинного дослідження питання, пов'язаного з політико-правовим статусом автономної одиниці в складі нашої держави, передусім щодо обґрунтованої доцільності збереження за Автономною Республікою Крим нинішнього статусу, що передбачений в розділах 9 і 10 Конституції України та окремих законах. Уперше гостре обговорення цього питання відбулось після відновлення незалежності України, коли Кримському півострову було надано адміністративно-територіальну автономію в межах унітарної Української держави в результаті компромісової політики парламенту, побоюючись втратити відповідний регіон через значне переважання етнічних москвитів на цих землях, що відбулося внаслідок геноцидної політики СРСР щодо здійснення масових депортацій корінного населення – кримських татар і заселення півострова москвитами. Автономний статус Криму зовсім не розв'язував політико-правові проблеми організації влади в Україні, а, навпаки, зумовлював виникнення невизначеності щодо відносин між Києвом та АРК, що мали свій вияв у відсутності чіткого регулювання розподілу повноважень між органами державної та республіканської влади, а також цілої низки нормативних актів, що за своїм змістом суперечили Конституції України та містили положення, спрямовані на сепаратизацію відповідного краю.

До питання збереження чи ліквідації автономного статусу Криму після закінчення дії воєнного стану, а відповідно і зміни до розділів Конституції, необхідно підходити виважено, із залученням експертної та фахової оцінки. Насамперед ч. 2 ст. 2 Конституції України проголошує принцип унітаризму, що передусім полягає в діяльності однієї ієрархічно зумовленої системи влади, яка представлена законодавчою, виконавчою та судовою гілками, що повинні мати політико-правовий вплив на всю територію України; де здійснюється контроль вищих органів за функціонуванням нижчих, де існує єдине правове поле, територіальний устрій, єдина загальнонаціональна конституція, що визначає виняткові стандарти здійснення державної влади та функціонування органів місцевого самоврядування тощо. Принцип унітаризму передбачає відсутність у державі інших суб'єктів (адміністративних одиниць), які наділені відносною самостійністю у вирішенні питань місцевого (регіонального) значення. Деякі науковці наголошують на існуванні складних унітарних держав із певними автономними утвореннями, які мають свою класифікацію: політична, адміністративно-територіальна автономія і т. д. Проте такий підхід дещо розмиває диференціацію між поняттями унітаризму і федералізму, створює площину для політико-правової невизначеності й постійних суперечок щодо цієї проблематики.

Загальновідомо, що більшу частину населення Криму до його анексії в 2014 р. становили москвити, а відтак автономія, яка мала насамперед забезпечувати права кримських татар, караїмів, кримчаків – корінного населення щодо його консолідації,

розвитку культурної самобутності, стала інструментом для московської більшості щодо поступового відокремлення півострова від України, що виявилось в ухваленні таких нпм кримської місцевої влади, як: Декларація про державний суверенітет Криму (1991 р.), Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим (1992 р.) та Конституція Республіки Крим (1992 р.), які містили ознаки неконституційності й в подальшому були скасовані.

У поствоєнній перспективі важливо зберегти цілісність України і не допустити повторних ознак і виявів сепаратизму. Тому було би доцільно до відповідних розділів Конституції внести зміни, які б передбачали скасування автономного статусу для Криму із збереженням усіх прав, які надані для його представників корінного населення, передбачені в ЗУ «Про корінні народи України» від 01. 07. 2021 року. Скасування автономії для Криму жодним чином не обмежує права, свободи та законні інтереси кримців, адже Конституція, як основний закон держави, гарантує реалізацію прав, зокрема на задоволення культурних потреб, визначені зокрема в статтях 3, 10, 11, 12.

Із виходом з СРСР Україна успадкувала значну кількість інституцій, що в майбутньому були реорганізовані або ліквідовані задля того, аби на номінативному рівні вибудувати національну політику розбудови Української держави. Проте назва законодавчого органу, який є одним із визначних щодо творення основ української державності так і залишив у собі відбиток советського поневолення нашого народу. Верховна Рада УРСР змінила свою назву на Верховну Раду України, чим засвідчила ментальну неспроможність вийти на власний шлях розвитку України. Тому необхідність відходу від «советського» найменування парламенту в умовах екзистенційної війни з московським окупантом є очевидною. Прикладом для наслідування може бути практика перейменування законодавчих органів у 13-тьох колишніх советських республіках, зокрема Латвії і Литві функціонує Сейм, у Грузії та Молдові – Парламент, у Вірменії – Національні Збори.

Список використаних джерел:

1. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. - К.: Ваїте, 2021. – 528 с.
2. Лісовий Василь. Що таке національна (українська) ідея? // Націоналізм. – Київ, 2000.
3. Питання автономії Кримського півострова. Дискусії, виклики, зміст / Тищенко Ю., Горобчишина С., Дуда А., Беліцер Н., Каздобіна Ю.; За заг. ред. Ю. Тищенко. — Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2017. — 76 с.
4. Автономія: поняття, принципи, класифікація / Н.А. Мяловицька // Альманах права. — 2012. — Вип. 3. — С. 93-97. — Бібліогр.: 13 назв. — укр.
5. Україна унітарна: аналіз цивілізаційного вибору форми державного устрою / Явір Віра Анатоліївна / Науковий журнал «Політикус», УДК 323.1

Криниця Софія – Марія Олександрівна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»

Окремі питання правового регулювання відтворення лісів в умовах воєнного стану та післявоєнної розбудови

Актуальність теми полягає в тому, що ліси України, як важливий елемент її екосистеми та національного багатства, зазнають значних втрат через повномасштабне вторгнення рф

на територію України, незаконну рубку та лісові пожежі. Втрата лісів призводить до погіршення якості повітря, погіршення водних режимів та загострення кліматичних змін. Тому питання правового регулювання відтворення лісів в умовах воєнного стану та післявоєнної розбудови є актуальним.

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцерозташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах [1].

До повномасштабного вторгнення росії на територію України за загальними даними Державного лісового кадастру, загальна площа лісових ділянок, що належить до лісового фонду становила 10,4 млн га, зокрема вкритих лісовою рослинністю - 9,6 млн. гектара [2], а відповідно до Основних засад (Стратегії) державної екологічної політики на період до 2030 року лісистість становить 15,9 відсотка території України [3].

Через військову агресію рф Україна втрачає свої ліси. Починаючи з 20 лютого 2014 року бойові дії продовжуються на площі близько 2731 тис. гектарів. У лісах переміщується важка військова техніка, велися або ведуться бойові дії, що призводить як до забруднення вибухонебезпечними предметами, так і до порушення наземних екосистем, ґрунтів, водних об'єктів та водогосподарських систем [2].

До суттєвого зменшення площі лісів в Україні призводять як лісові пожежі, які виникають в місцях бойових дій, навмисного підпалу лісів загарбниками, так і масова незаконна рубка дерев на окупованих територіях.

В умовах воєнного стану актуалізується, зокрема, питання щодо відтворення лісів, яке здійснюється шляхом їх відновлення та лісорозведення.

Чинне законодавство сьогодні налічує чимало нормативних актів, які містять конкретні заходи, спрямовані на відтворення лісів. Зокрема, це положення Лісового кодексу України (ст. ст. 79-82), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил відтворення лісів» від 1 березня 2007 р. № 303 , Указ Президента України «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів і зелених насаджень» від 4 листопада 2008 р. № 995/2008, Указ Президента України «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» від 7 червня 2021 р. № 228/2021, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року» від 29 грудня 2021 р. № 1777-р. Важливо зазначити, що всі ці нормативні акти тісно пов'язані між собою і мають на меті збереження та відтворення лісів України.

В умовах запровадження воєнного стану було прийнято рішення РНБО від 29 вересня 2022 року «Про охорону, захист, використання та відтворення лісів України в особливий період», яке було введено в дію Указом Президента України від 29 вересня 2022 року № 675/2022 (далі – рішення РНБО «Охорона та відтворення лісів») ; внесені зміни до Правил відтворення лісів (Постанова КМ України від 20.12.2022 р. № 1410), Державної стратегії управління лісами України до 2035 року (Розпорядження КМ України від 22 вересня 2023 року № 840).

Так, зокрема, в рішенні РНБО «Охорона та відтворення лісів» [4], зосереджується увага на викликах та загрозах, з якими стикається лісове господарство України в умовах воєнного стану. З метою масштабного заліснення України пропонується ряд заходів. Серед них: 1) забезпечення лісового насіння та садивного матеріалу та організація вирощування селекційного садивного матеріалу; 2) виділення придатних для заліснення земель, що буде здійснено у співпраці з органами влади та місцевого самоврядування; 3) створення єдиного державного суб'єкта господарювання, який буде відповідальним за охорону,

захист, використання та відтворення лісів, що є доречним на час правового режиму воєнного стану, 4) створення єдиного суб'єкта господарювання для виробування селекційного садивного матеріалу, що дозволить покращити якість садивного матеріалу та збільшити його обсяги. Реалізація цих заходів сприятиме масштабному залісненню України та підвищенню ефективності лісової галузі.

Незважаючи на складнощі, пов'язані з воєнним станом, відсутність належного фінансування підприємств, установ та організацій Держлісагентству України вдалося відтворити майже 15 284 гектари лісів, з яких 702 гектари – це закладення нових лісів. Найбільше деревних рослин висадили у Житомирській – 25 465 млн. сіянців, Рівненській – 20 201 сіянців, Київській – 12 035 та Волинській областях – 7 875 сіянців. Відновлюють ліс і на деокупованих територіях, там, де це безпечно [5]. Безпосередньо участь громадськості являє левову частку у відтворенні лісового господарства. Хотілось би навести приклад особистої участі автора тез у такому заході: в Закарпатті, влітку 2023 року було проведено акцію масового заліснення за участі місцевих жителів та лісників. Переважно було здійснено висадку в Рахівському районі (одному з найбільш проблемних лісних зон). Основними деревними культурами були: ялинки, секвойдендрон та ясені.

Варто взяти до уваги, що планове лісовідновлення в Україні буде можливим тільки у післявоєнний період. Природне відновлення відбувається і до завершення воєнних дій, однак може бути недостатньо ефективним та довготривалим з причин значних ушкоджень довкілля та ймовірності повторного виникнення таких воєнних дій.

Національною радою з відновлення України від наслідків війни розроблено проєкт Плану відновлення України, до якого увійшли матеріали робочої групи «Екологічна безпека» [6]. План передбачає виконання заходів у три етапи. Найважливішими завданнями другого етапу є: 1) запровадження сталого управління лісами, збільшення лісистості території країни до не менше ніж 18% до 2035 р.; 2) відновлення загинлих і пошкоджених лісів за рахунок природного поновлення, захисного лісорозведення та агролісомеліорації, створення умов для досягнення оптимальних показників рівня лісистості; 3) удосконалення існуючої системи охорони лісів від пожеж; 4) відновлення лісових природно-заповідних фондів; 5) розмінування лісів та прилеглих територій; 6) прибирання залишків військової техніки, озброєння та боєприпасів; 7) перезахоронення тіл загинлих; 8) використання деревини та фрагментів рослин з господарською метою, утилізація відходів; 9) цифровізація послуг у сфері лісового господарства та інші заходи.

У спеціальній еколого-правовій літературі зазначається, що відновлення лісу, після завершення воєнних дій, потрібно проводити з послідовним виконанням таких заходів: розмінування територій лісового фонду, прибирання залишків військової техніки та боєприпасів, дослідження лісів та оцінювання ступеня ушкоджень, прибирання сміття, санітарні рубки, перезахоронення тіл загинлих, господарське використання деревини та фрагментів рослин або їх утилізація, рекультивація порушених лісових ландшафтів, а на завершальному етапі – лісовідновлення з урахуванням едафо-кліматичних особливостей територій [7].

З урахуванням вищезазначеного автор дійшла до наступних **висновків**.

1. За час введення воєнного стану в Україні прийняті нормативні акти, які містять конкретні заходи спрямовані на відтворення лісів та завдання щодо відтворення лісів в період післявоєнної розбудови.

2. Для належної реалізації рішення РНБО «Охорона та відтворення лісів» доцільно розробити план дій з визначенням відповідальних осіб, конкретних строків виконання

завдань, джерел фінансування та відповідальності за невиконання заходів щодо відтворення лісів.

3. Заслужують на увагу та підтримку пропозиції щодо послідовності дій з відновлення лісів в період післявоєнної розбудови, висловлені в еколого-правовій літературі: розмінування лісів, прибирання залишків техніки, озброєння та боєприпасів, інвентаризація лісів, проведення санітарних рубок, перезахоронення тіл загинув, використання деревини та фрагментів рослин з господарською метою, утилізація відходів, лісовідновлення. Реалізація цих пропозицій допоможе стимулювати відтворення лісів, зберегти та відновити лісові ресурси України [7].

Список використаних джерел:

1. Лісовий кодекс України, від 21.01.1994 № 3852-ХІІ

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

2. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>

3. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджена Законом України від 28 лютого 2019 року

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

4. Рішення РНБО від 29 вересня 2022 року «Про охорону, захист, використання та відтворення лісів України в особливий період», яке введено в дію Указом Президента України від 29 вересня 2022 року № 675/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675/2022#Text>

5. Понад 109 мільйонів сіянців висадили цієї весни лісівники. Що майже на 30 мільйонів більше ніж планували." Офіційна сторінка Міндовкілля України

URL: <https://mepr.gov.ua/ponad-109-miljoniv-siyantsiv-vysadyly-tsiyeyi-vesny-lisivnyky-shho-majzhe-na-30-miljoniv-bilshe-nizh-planuvaly/>

6. Проект Плану відновлення України, Матеріали робочої групи «Екологічна безпека» від липня 2022року // <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf>

7. Кузик А.Д., Товарянський В.І. Вплив воєнних дій на лісові екосистеми України та їх післявоєнне відновлення. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2023. № 27. С. 16-22.

Кучеренко Вікторія

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 3 курсу ОС “Бакалавр”*

Окремі проблемні питання змін санкцій статті 416 Кримінального кодексу України

Постановка проблеми. Зміни до кримінального законодавства України у більшості випадків зумовлені соціальними потребами суспільства та внутрішньополітичною ситуацією в державі. Відповідним реформам має бути приділена достатня увага, оскільки кримінальне право та кримінальна відповідальність зокрема є невід’ємними елементами правосуддя і судової гілки влади загалом.

Метою даного дослідження є звернення уваги на несистемний підхід законодавця до формування санкцій відповідних статей Особливої частини КК України.

Деякі питання військових кримінальних правопорушень вивчалися у працях таких вчених: Туркот М.С., Столітній А.В., Шмаленя С.В., Рябенко Г.М., Хоменко О.М., Шошура А.П., Личик С.Я., Александров В.М., Вдовитченко В.О.

Відповідно статті 401 КК України військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені розділом XIX Кримінального кодексу України кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом.

Поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за статтями 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 Кримінального кодексу України (частини 1 і 2 статті 401 Кримінального кодексу України).

02.10.2023 року Президент України Володимир Зеленський підписав закон №9325 від 26.05.2023 про вдосконалення кримінального законодавства, яке стосується кримінальної відповідальності за порушення правил експлуатації бойових машин, виконання польотів, кораблеводіння.

Причинами таких нововведень могли стати не лише численні випадки необережного поводження під час управління бойовою технікою, а також тяжкі наслідки від порушення вказаних правил їх експлуатації. Водночас постає питання, які наслідки матимуть такі зміни.

Зокрема, згідно з новою диспозицією статті 416 "Порушення правил польотів або підготовки до них", яка має дві частини, ч. 1 – за «Порушення правил польотів або підготовки до них, а також порушення правил експлуатації літальних апаратів, що спричинило потерпілому тяжкі тілесні ушкодження або завдало матеріальної шкоди у великому розмірі, - настає кримінальна відповідальність у вигляді службового обмеження на строк до одного року або обмеження волі на строк до двох років, або триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до одного року, або позбавленням волі на строк від двох до семи років, та ч. 2 - за порушення правил польотів або підготовки до них, а також за порушення правил експлуатації літальних апаратів, що спричинило катастрофу або інші тяжкі наслідки, - настає кримінальна відповідальність у вигляді службового обмеження на строк до двох років або триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк, або обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років.

Варто звернути увагу, що попередня стаття 416 мала лише одну частину та санкція передбачала покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років.

Отже, редакція диспозиції частини другої залишилася незмінною, однак відповідальність (санкція) за вчинене кримінальне правопорушення змінилась суттєво. Така «прірва» між мінімальним і максимальним покаранням у санкції нової версії статті є досить суттєвою, оскільки за одне й те саме кримінальне правопорушення, що спричинило катастрофу або інші тяжкі наслідки суд може призначити покарання у вигляді службового

обмеженням на строк до двох років (мінімальна санкція) або покарання у вигляді позбавлення волі строком до 15 років (максимальна санкція).

Враховуючи розмір санкції ч.2 ст. 416 КК України відповідно до ст. 12 цього кодексу, це особливо тяжкий злочин. Специфіка особливо тяжкого злочину полягає в тому, що йому характерна висока ступінь суспільної небезпечності. Об'єктом цих злочинів виступають найважливіші суспільні відносини, що охороняються кримінальним правом, цінність яких визначається Конституцією України. Як правило, їм притаманні особливо кваліфікуючі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, які суттєво підвищують ступінь тяжкості основного складу злочину. Серйозне значення для характеристики особливо тяжких злочинів є їх суб'єктивна сторона, тобто вина, мотив та мета. Майже всі ці злочини характеризуються умисною формою вину, більшість з них вчиняються з прямим умислом.

Як свідчить аналіз закону про кримінальну відповідальність, дещо інше ставлення законодавця до покарання за вчинення особливо тяжких злочинів вбачається, передбачених іншими статтями КК України.

Наприклад, в ч. 3 статті 277 КК України передбачена відповідальність за умисне руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, а також інші дії, спрямовані на приведення зазначених предметів у непридатний для експлуатації стан якщо вони спричинили загибель людей у вигляді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

У ч. 3 ст. 414 Кримінального кодексу передбачена санкція у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до дванадцяти років за порушення правил поведіння зі зброєю, а також із боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а так само з радіоактивними матеріалами, що спричинило загибель кількох осіб чи інші тяжкі наслідки.

Те саме стосується й інших норм кримінального закону, які визначають покарання за особливо тяжкі злочини. Отже, згадані вище новели у санкціях ст. 416 КК України суперечать традиційним підходам у побудові санкції статей Особливої частини КК України і, як наслідок, порушують правила системності закону про кримінальну відповідальність.

На наше переконання, такі зміни до КК України, хоча прямо не суперечать конкретному закону нашої держави, однак можуть породжувати правозастосовчі проблеми.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння: від 25.05.2023 р. № 9325. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41977?fbclid=IwAR1_CLtv-NKxO_mfx7HibY5ISpFlUTB5AFBHNDoa3kOdCVSej5il5SR1k (дата звернення: 09.02.2024).

2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.02.2024).

*Луканьова Ольга
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 3 курсу ОС “Бакалавр”*

Впровадження системи електронного кримінального провадження в Україні

З розвитком та вдосконаленням інформаційно-комунікаційних технологій Україна, прагнучи цифровізації, почала поступово змінювати законодавство. Це простежується по запровадженню Дії, Єдиної державної електронної системи е-нотаріату, «Суду, Електронної системи охорони здоров'я та іншого.

В кримінальному судочинстві першим кроком до запровадження системи електронного кримінального провадження можна вважати введення Єдиного реєстру досудових розслідувань Наказом Генеральної прокуратури України “Про Єдиний реєстр досудових розслідувань” від 17.08.2012 № 69, яким було затверджено Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та, відповідно, створено Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР).

На сьогодні ведення ЄРДР регламентується Наказом Генерального прокурора “Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення” від 30.06.2020 № 298 з врахуванням подальших змін, зокрема внесеними згідно з Наказом Офісу Генерального прокурора від 17.08.2023 № 231.

Наступним кроком в контексті електронного провадження стало прийняття Наказу Генеральної прокуратури України та Державної судової адміністрації України “Про затвердження Порядку надсилання інформації про осіб у кримінальних провадженнях та електронних копій судових рішень щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення” від 27.09.2012 № 91/114, яким визначалась процедура обміну інформацією, зокрема, між органами прокуратури та судом щодо осіб у кримінальних провадженнях, використовуючи канали зв'язку між ЄРДР та автоматизованою системою документообігу суду.

Наразі Наказ від 27.09.2012 № 91/114 втратив чинність на підставі Наказу Генеральної прокуратури України та Державної судової адміністрації України “Про затвердження Порядку надсилання інформації про осіб у кримінальних провадженнях та електронних копій судових рішень щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення” від 14.08.2014 № 82/108. Особливих змін в процедурі міжвідомчого обміну інформації не було запроваджено, удосконалилась тільки лексика, наприклад, щодо автоматичного врахування в системі Єдиного реєстру досудових розслідувань інформації було використано термін “відповідність вимогам логічного контролю”.

Наступним етапом можна вважати прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи” від 27.04.2021 № 1416-IX, яким були внесені зміни до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та до низки інших законодавчих актів.

Також слід зазначити, що Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21 було затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, серед яких за пунктом 2 є: "Електронний суд", "Електронний кабінет" та підсистеми відеоконференцзв'язку.

Відповідно, електронне кримінальне провадження – це електронна інформаційно-комунікаційна система, що зберігає документацію та дає змогу обмінюватись файлами в кримінальних провадженнях. Дана система повинна покращувати роботу осіб, що здійснюють досудове розслідування, забезпечувати прозорість кримінального провадження для сторін та суду, економити час та кошти на папір і послуги пошти для обміну кореспонденції, забезпечувати суворіше дотримання процесуальних строків, тощо. Окрім позитивних наслідків впровадження системи електронного кримінального провадження, варто зазначити і негативні, а саме: ймовірність виникнення технічних збоїв та можливість стати об'єктом кіберзлочинів.

Сьогодні ж в Україні як експериментальний пілотний проект працює система електронного кримінального провадження eCase. Розробка системи почалась у 2019 році, а повноцінний запуск відбувся 16 грудня 2021 року [1]. На даний момент за Наказом Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду “Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування “iКейс”” від 15.12.2021 № 175/390/57/72 система eCase функціонує під час здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, які віднесені до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Також цією системою можуть користуватись прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та судді Вищого антикорупційного суду. Система досудового розслідування “iКейс” за зазначеним наказом визначається як система, яка забезпечує збирання, зберігання, пошук та передачу відомостей у кримінальному провадженні.

Також необхідність запровадження системи електронного кримінального провадження зумовлена воєнним станом, який введено на території України Указом Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 року № 64/2022, оскільки існує об'єктивна необхідність збереження матеріалів кримінальних проваджень в електронній формі. Відповідно до частини 6 статті 110 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) у разі необхідності постановою слідчого, прокурора може виготовлятися в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису службової особи, яка прийняла відповідне процесуальне рішення, або створюється з використанням Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування.

Із зазначеною метою, також відповідно до пункту 14 статті 615 КПК, усі копії матеріалів кримінального провадження, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану, обов'язково зберігаються в умовах воєнного стану у дізнавача, слідчого чи прокурора.

В інших країнах Європи також відбулась цифровізація системи кримінального судочинства, серед таких можна назвати: Бельгію, Німеччину, Угорщину. Електронне судочинство також використовують у Канаді, США, Казахстані, Саудівській Аравії та в багатьох інших країнах світу.

Як приклад моделі електронних проваджень в Європі можна навести Фінляндію, в якій було розроблено декілька систем. Для цивільного судочинства було утворено систему управління справами TUOMAS і систему електронного обміну SANTRA. А в кримінальному судочинстві через суб'єктну складність в 1996 році почали використовувати систему управління справами SAKARI, що охоплює процес роботи прокуратури та судів, посилаючись на систему, яку використовує поліція [2, ст.92].

Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що на даний момент в Україні почала запроваджуватись система електронного кримінального провадження.

Перший крок, як можна вважати, було зроблено у 2012 році із запровадженням ЄСДР. На сьогодні як проект працює система електронного кримінального провадження eCase. Вона передбачає поступовий перехід досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень в електронний формат.

При цьому актуальним питанням залишається захист персональних даних фізичних та юридичних осіб, що передбачає подальше розроблення та вдосконалення законодавства та механізмів захисту інформації від несанкціонованого розголошення, підробки, знищення та іншого впливу.

На даний момент у кримінальному провадженні усі процесуальні документи складаються у паперовому вигляді, а їх копії зберігаються в електронному форматі. Таке дублювання процесуальних документів в електронній формі потребує значних витрат часу осіб, що здійснюють досудове розслідування, а також збільшення кількості носіїв інформації на серверах, значного фінансового забезпечення та потужного технічного захисту.

Загалом електронне провадження має позитивний досвід у інших країнах світу, серед яких: США, Німеччина, Бельгія, Чеська Республіка. Впровадження системи електронного кримінального провадження дало б змогу пришвидшити час та підвищити якість досудового розслідування, зокрема: зменшити паперовий документообіг, усунути бюрократичні процедури та корупційні ризики, спростити кримінальну процесуальну діяльність, удосконалити контроль та нагляд.

В Україні запровадження повноцінної системи електронного кримінального провадження вимагає значного фінансового ресурсу та належного технічного забезпечення. Крім того, актуальним залишається питання щодо безпеки цифрового зберігання процесуальних документів, що складаються в кримінальних провадженнях, які містять відомості, що становлять державну таємницю.

Отже, національний кримінальний процес прямує на шляху до вдосконалення системи електронного судочинства, однак це не виключає необхідності складання процесуальних документів на паперових носіях в окремих випадках, які будуть передбачені кримінальним процесуальним законодавством.

Список використаних джерел:

1. Рік експлуатації eCase MS: досягнення та найближчі плани. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-rik-ekspluatatsiyi-ecase-ms-dosyagnennya-ta-nayblyzhchi-plany/> (дата звернення: 04.02.2024).
2. E-Tools for Criminal Case Management within Selected EU Member States. Center for the Study of Democracy. 2011. 222 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/142038/FULL.pdf> (date of access: 05.02.2024).

Дупійчук Дар'я

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр»*

Функція прокуратури з представництва інтересів держави в суді в умовах правового режиму воєнного стану: сучасні перспективи

В умовах розбудови правової держави, а також євроінтеграційних процесів в Україні особливого значення набуває реформування усіх її органів, зокрема і прокуратури. Як відомо, у результаті законодавчих змін із Конституції України було вилучено розділ VII «Прокуратура» у повному обсязі, а норми, які визначають правовий статус органів

прокуратури, включено до розділу VIII «Правосуддя» [1, с. 74]. Відповідно прокуратура позбулась такого «радянського рудимента», як функція загального нагляду за дотриманням законодавства, однак на доктринальному рівні функціональне призначення прокуратури і досі піддається критиці. Так, А. В. Лапкін зазначає, що недоліком правового регулювання є відсутність на конституційному рівні єдності щодо функціонального призначення прокуратури, маючи на увазі, що функції цього органу не мають єдиної загальної спрямованості: поряд із функціями у сфері кримінального провадження (п.п. 1,2 ч.1 ст. 131 Конституції України), п. 3 зберігає за прокуратурою функцію представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом, яка не має безпосереднього зв'язку із кримінальним судочинством [2, с. 50]. Відповідно у цьому аспекті є актуальними питання перспектив представницької функції прокуратури в Україні на сучасному етапі.

У цьому контексті слід зауважити, що М. М. Стефанчук під діяльністю прокуратури щодо реалізації представницької функції пропонує розуміти нормативно впорядкований у джерелах права, системно-структурований різновид юридичної діяльності прокуратури, спрямований на захист визначених інтересів, виконання покладеної представницької функції шляхом здійснення на законних підставах і відповідно до визначених принципів виключно уповноваженими суб'єктами юридично значимої поведінки закріпленими засобами, в межах встановленої компетенції та у відповідній процесуально-процесуальній формі з метою прийняття юридично значимого рішення у найбільш раціональний та ефективний спосіб з максимальним дотриманням вимог відкритості та гласності [3, с. 4].

Щоб відповісти на питання дослідження, проаналізуємо позицію європейських інституцій. У Дослідженні №711/2013 «Мірило правосуддя», ухваленому Європейською Комісією «За демократію через право», йдеться про те, що службі публічного обвинувачення має бути заборонено втручатись у судові справи поза межами її стандартної ролі в системі кримінальної юстиції, оскільки такі повноваження загрожують незалежності судової системи. Однак участь все одно може бути, хоча і є винятком; така участь можлива лише за умови спрямованості на захист суспільних або важливих державних потреб, відсутності конфлікту інтересів, гарантованої незалежності органів прокуратури, а також дотриманні права усіх сторін процесу на справедливий суд як елементу принципу верховенства права [4]. Крім того, Європейський суд з прав людини наголошував, що участь прокурора в суді поза межами кримінального процесу, незалежно від існуючих законодавчих гарантій неупередженості та об'єктивності цього органу, допускається як виняток, оскільки така участь на боці однієї із сторін може негативно сприятиматися в суспільстві, в тому числі, через існування загрози порушення досить чутливого та важливого принципу рівності сторін судового процесу (справа «Станкевич проти Польщі» (Stankiewicz v. Poland, № 46917/99, п. 68-69)) [5]. Тобто міжнародні інституції вважають, що ця функція може мати місце, однак за умови, якщо у прокурора не буде додаткових гарантій, і у цілому у нього не буде більше процесуальних можливостей, ніж ти, які надаються сторонам у процесі.

На нашу думку, основним аргументом «за» збереження цієї функції є неякісне виконання своїх повноважень в сфері захисту інтересів держави органами державної влади та місцевого самоврядування. Це пов'язано з надзвичайно великою кількістю повноважень, які покладаються на органи державної влади та місцевого самоврядування: так, наприклад в Законі «Про органи місцевого самоврядування в Україні» повноваженням присвячено 17 статей [6]. Крім того, питанням є кваліфікація кадрів, адже очевидно, що професійний добір прокурорів здійснюється більш ретельно в силу законодавчих вимог.

Більше того, (юристи) органів державної влади та місцевого самоврядування повинні бути багатопрофільними у зв'язку з великою кількістю повноважень, про що зазначалось вище. На противагу цьому, прокурори здійснюють свою діяльність більш спеціалізовано, і відповідно якісніше (оскільки у прокуратурах здійснюється розподіл відповідно до напрямків роботи, до прикладу, в Хмельницькій обласній прокуратурі існують відділи представництва інтересів за сферами: відділ представництва інтересів держави з питань земельних відносин; відділу представництва інтересів держави у бюджетній сфері, з питань державної і комунальної власності) [7].

Більше того, про ефективність цієї функції на цьому етапі свідчать статистичні дані. За даними Офісу Генерального прокурора у I півріччі 2023 року прокурорами пред'явлено позови щодо активів вартістю понад 130,6 млрд грн (51,6 млрд грн – 2022). Вартість активів, щодо яких реально захищено інтереси держави зросла у п'ять разів та становить понад 62,2 млрд грн (11,3 млрд грн – 2022). Забезпечено реальне виконання судових рішень на суму близько 45,2 млрд грн (9,7 млрд – 2022). Більш як у два рази збільшилась площа земель, які повернули до державної та комунальної власності, або попередили їх незаконне надання. У першому півріччі 2023 року площа таких земель становила 30,5 тис. га (14,8 тис. га – за аналогічний період 2022) [8].

Вважаємо, що особливої актуальності ця функція набула в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Так, до прикладу, одним з важливих напрямків діяльності є позови про конфіскацію земельних ділянок, що перебувають у власності громадян російської федерації. У даному випадку порушення інтересів держави полягає в недотриманні ст. ст.13, 14, 41 Конституції України, ст. ст.80, 81, 145 Земельного кодексу України. Зазвичай прокурори обґрунтовують такі позовні вимоги потребою у забезпеченні продовольчої безпеки в Україні, що тягне за собою невідкладне вжиття вичерпних заходів щодо повернення земельних ділянок у власність держави. Окрім цього, воєнні дії вкрай негативно впливають на продовольчі процеси в державі, зокрема багато земель на територіях, де ведуться активні бойові дії, на даний час не можуть використовуватись за призначенням, сотні гектарів залишаються окупованими, тому у цих умовах важливим є те, щоб кожна земельна ділянка, яка використовується з порушенням вимог законодавства, була безумовно повернута у власність держави. Зважаючи на зазначене, на нашу думку, якщо діяльність прокурорів в цьому напрямку є ефективною, то і відсутня потреба здійснювати додаткові реформи, особливо в нестабільний період для нашої держави – воєнний стан, а навпаки – потрібно забезпечувати якісне виконання повноважень з реалізації цієї функції прокурорами.

Таким чином, незважаючи на суттєві обмеження повноважень поза межами кримінального судочинства, наразі можемо говорити про те, що органами прокуратури забезпечено ефективне виконання конституційної функції представництва прокурором інтересів держави в суді. Вважаємо, що така функція є виправданою, допоки не підвищиться ефективність виконання таких повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, як наслідок системних законодавчих змін та зростання правової культури. Більше того, враховуючи вимоги європейських інституцій – така функція має місце у випадку дотримання певних гарантій: зокрема, дотримання принципу рівності сторін у процесі, детальна регламентація підстав такого представництва тощо. Наголошуємо на важливості збереження цієї функції в умовах дії правового режиму воєнного стану задля забезпечення особливо важливих інтересів держави в сферах землі, державного бюджету, культурної спадщини тощо.

Список використаних джерел:

1. Рабчук І. Функції прокуратури в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. *Теорія і практика сучасної науки та освіти (ч. І)*. Матеріали III Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20–21 травня 2021 р.). Львів: Львівський науковий форум, 2021. С. 74-76.

2. Лапкін А. Проблеми удосконалення конституційно-правового статусу прокуратури України. *Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика*: матеріали круглого столу (м. Київ, 18 грудня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 48-51.

3. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ. 2018. 40 с.

4. CDL-AD(2016). Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). URL: <https://cutt.ly/xwVtYY8z> (дата звернення: 12.02.24).

5. ECHR – HUDOC. Stankiewicz v. Poland. URL: <https://cutt.ly/pwVtYgYe> (дата звернення: 12.02.24).

6. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст.170.

7. Хмельницька окружна прокуратура [Електронний ресурс]. Структура прокуратури. URL: <https://cutt.ly/ZwVtYMPD> (дата звернення: 12.02.24)

8. Офіс Генерального прокурора. Прокурори на захисті державних інтересів. Розповідаємо про роботу у сфері представництва інтересів держави в суді. URL: <https://cutt.ly/owVtIgHI> (дата звернення: 12.02.24).

Мартолог Кірілл

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент I курсу ОС “Бакалавр”*

Принцип справедливості у філософії Платона та Арістотеля

Проблема справедливості цікавила філософів і вчених упродовж багатьох епох. При цьому на кожному історичному етапі цей принцип трактувався по-різному, що було обумовлено умовами життя людей і їх уявленнями про навколишній світ, існуючою структурою суспільства і місцем людини в цьому суспільстві. Справедливість – принцип не лише моральної свідомості, але і правової, економічної, політичної. Античні філософи періоду високої класики, зокрема Платон та Арістотель, не випадково виділяли справедливість як основний принцип для оцінки стану всього суспільства.

Платон, який є фактичним учнем Сократа та його поглядів, успадкував загальний принцип, який зводиться до того, що кожна людина прагне до блага. Але платонівська ідея блага сама по собі не втілюється в людській поведінці. Вона може бути реалізована лише завдяки діяльності самої людини як істоти розумної. У діалозі «Держава», де важлива увага приділялася вивченню принципу справедливості, Платон про це пише досить зрозуміло: «Будь-якій людині краще бути під владою бо жественного і розумного начала, особливо якщо маєш його в собі як щось своє; якщо ж цього немає, тоді нехай воно впливає ззовні, щоб у міру сил між усіма нами була схожість та дружба і всі ми керувалися б одним і тим же началом... та й закон, оскільки він союзник всіх громадян держави, показує, що він ставить собі таку ж мету» [1].

У міркуваннях Платона важливо підкреслити один момент. Той емпіричний світ, який лежить в основі висновків софістів, не доводить нічого, окрім невідповідності наявних полісних відносин ідеї справедливості. Але коли Платон говорить про справедливих правителів, він міркує не з позицій належного (неіснуючого, але того, що повинно втілитися в реальності). Відповідно до його логіки описане ним співвідношення і є істинно суще. Тому справедливість безпосередньо і сполучається з мудрістю, завдання якої полягає в знаходженні (пригадуванні) істини й слідуванні за нею. Таким чином, у своїх міркуваннях Платон відносить справедливість до найпрекраснішого, превеликого блага, яким слід володіти кожному [2].

Цікавою є думка Платона про те, що справедливість має бути в душі. Тоді вона стає основою душевного здоров'я людини.

В. Трубіков та О. Скакун зазначають: «З погляду Платона, справедливе суспільство – те, в якому кожна людина повною мірою

реалізує дані йому від природи здібності. Правитель, або правитель філософ, від природи наділений здатністю мислити, знає, що таке справедливість і як її досягти. Його завданням є розподіл функцій у державі на основі принципу справедливості, визначення з його допомогою місця в суспільстві звичайної людини, природа якої не дає їй змогу самостійно зрозуміти своє істинне призначення. Платон, конструюючи ідеальну справедливу державу, виходив із доцільності, яка, за його уявленнями, існує між космосом загалом, державою і окремою людською душею. Справедливість полягає в тому, щоб кожен початок займався своєю справою і не втручався в чужі справи. Справедливість вимагає ієрархічної співвідповідності цих елементів в ім'я цілого: здатність міркувати личить пануючому початку, іншому – бути озброєним захистом, підкоряючись першому; обидва ці складові частини керують початком жадаючим, який «по своїй природі жадає багатства». Платон пов'язав справедливість із громадським порядком. Він вважав, що закони природи не можуть механічно переноситися на людське суспільство. Ідеальним громадським порядком Платон вважав винайдене ним суспільство, розділене на три касты: філософів (пануюча каста), воїнів і хліборобів із ремісниками» [4, с. 14].

Свій подальший розвиток у Платона отримав і політико-правовий аспект справедливості. Виводячи принцип справедливості з концепції будови космосу Птолемея, відповідно до якого кожна людина і кожна річ мають своє місце і функцію, відведену безособовим вселенським законом, Платон проводив аналогію між взаємозв'язками в природі і людському суспільстві. Він стверджував, що підтримка даного порядку і гармонії, як у взаєминах з природою, так і в житті громади, справедлива і мудра [2]. У діалозі «Держава» він також розглядав державу з точки зору прояву специфічних функцій, які виникли на основі поділу праці. Правильність життя як в державі, так і окремої людини полягає в тому, щоб кожен точно виконував відведене йому завдання: одним займатися науками і управляти державою, іншим – сумлінно виконувати закони і хоробро боронити батьківщину, третім – піклуватися про необхідні запаси та коритися правителям. Саме в узгодженні цих трьох сутнісних складових держави полягає її досконалість, яку Платон і називає справедливістю. Справедливість виражається у відданості всіх станів своїй справі, в тому, щоб кожен виконував доручені йому обов'язки, що говорить про те, що справедливість не може означати рівності. Тобто для Платона в розумінні справедливості відсутній елемент зрівнювання різних соціальних груп [3]. А. Пашаєва справедливо зазначає: «Згідно з Платоном, справедливість – така чеснота, коли кожен виконує свою роботу, природно, не втручаючись і не заважаючи роботі інших.

Будь-яка людина в певній мірі має виконувати роботу, яка її стосується. Платон пов'язує сутність справедливості з вчинками людини і заявляє, що будь-яка справа справедливої

людини є справедливою і не може виходити із цих рамок. Тут почуття і досвід стоять на другому плані і, якщо моральні та інші питання зберігаються до практики, то це буде означати обмеження цінності права. Право будучи багатогалузевим, прозорим і абстрактною наукою, аналізує всі ці обмеження на основі доказів і контролює інші науки (крім філософії). Головний доказ абстрактності права в тому, що безсилля його порівняння з іншими науками, тому що ці науки за якомось критерієм відчують необхідність у праві. Інший аспект полягає в тому, що справедливість, крім чесноти, є ідея, і це така ідея, яку можна отримати тільки на основі філософсько-правових доктрин. Суспільні науки можуть показати практичну сторону справедливості, але не здатні аналізувати сутність і причини її виникнення, бо аналіз цих питань, пов'язаних із дійсністю, має бути досліджений саме у філософії» [5, с. 42]. Суттєве значення для розуміння змісту принципу справедливості має думка Арістотеля. Для нього центральним поняттям, що характеризує справедливість, є «співмірність» як принцип організації розумної рівноваги.

Свої погляди на справедливість Арістотель висловив у «Нікомаховій етиці». Для Арістотеля справедливість є зрівнювання власного інтересу з інтересами інших. Завданням справедливості є служіння суспільству. Арістотель підтримував і Платона, і Сократа. Якщо закон порушується, то це є злочин. На погляд Арістотеля, «вчинки, узгоджені із справедливістю та протилежні їй, можуть бути двох різновидів: вони можуть торкатися однієї особи, або цілого суспільства. Та людина, яка вчиняє перелободійство та наносить поби, діє несправедливо щодо однієї визначеної особи, а людина, яка ухилиється від відбування військової повинності, вчиняє несправедливо щодо всього суспільства» [6, с. 103]. Для Арістотеля справедливість – це принцип, який регулює відносини між людьми щодо розподілу соціальних цінностей. Давньогрецький філософ вказує на відмінності між справедливістю і несправедливістю. Арістотель вважав, що справедливість – це відплата кожному за його заслуги. Несправедливість – це свавілля, яке порушує права людини. Будь які об'єктивні рішення є справедливими. Несправедливим є перекладання на інших власних обов'язків та отримання благ за рахунок інших. Арістотель уперше поділяє справедливість на дві форми відповідно до видів її здійснення: зрівняльна справедливість, в основі якої лежить принцип рівності у володінні благами; і розподільча справедливість, відповідно до принципів якої один отримує більше, а інший менше, в залежності від своїх достоїнств [6, с. 84].

В. Левкулич зазначає: «Критерієм зрівняльної справедливості, на думку Арістотеля, є «арифметична рівність», що передбачає відплату рівним за рівне – при її застосуванні відбувається «рівняння того, що складає предмет обміну». З усіма особами в цьому випадку поводяться як

із рівними в усьому, за винятком того, що розрізняють тих, хто вчинив кривду, й тих, хто її зазнав. Зрівняльна справедливість регулює особисті відносини індивідів в основному майнового характеру, тобто галузю її застосування є сфера цивільно-правових угод, товарного обміну (купівля продаж, застава, задаток). До сфери дії зрівняльної справедливості Арістотель також зараховував діяльність судді, на підставі рішень якого відшкодовується заподіяна шкода або призначається покарання за скоєний злочин. Цей різновид справедливості розглядається як галузь еквівалентних відносин, де закон визнає рівними усіх, де рівним відплачується за рівне, незалежно від

здібностей або недоліків особи, що стосується рівною мірою як особистості правопорушника, так і потерпілого.

У зрівняльній справедливості Арістотель виділяв справедливість як відповідність закону (справедливим є те, що наказує закон) та справедливість у взаємовідносинах осіб (люди прагнуть мати рівне), тобто справедливість виявляється в рівності прав та обов'язків. Сутність розподільчої справедливості полягає в розподілі благ згідно з чеснотами та якостями осіб. Критерієм розподільчої справедливості є «геометрична рівність», яка означає розподіл загальних благ пропорційно внескам членів суспільства» [7].

Арістотель вважав, що закони можуть бути несправедливими, але уже краще виконувати такий закон, ніж чинити всупереч закону, оскільки це призведе до хаосу і наслідки будуть значно гірші. Отже, як бачимо, Арістотель уже в ті часи вважав, що менша шкода буде в разі виконання так званого «недосконалого» закону, ніж недотримання взагалі ніякого. Арістотель є прихильником приватної власності, оскільки колективна власність породжує бідність, а приватна – багатство. Завдяки приватній власності з'являється нерівність, яка дає змогу виявити особі до інших осіб щедрість, поділитися своїм достатком. Проте мають бути розумні межі. Це стосується і нерівності. Велике розшарування у суспільстві є небезпечним. Для прикладу маємо сучасну Україну. Велике розшарування на багатих і бідних породжує незадоволення в суспільстві, правовий нігілізм, міграцію в інші країни для пошуку кращого життя. В. Трубніков та О. Скакун стверджують, що «таким чином, вказує Арістотель, справедливість є найдосконалішою чеснотою, а в ній немов поєднуються всі інші чесноти. Але справедливість виражається, перш за все, у відносинах до інших людей. Тому початковим принципом справедливості є принцип рівності. Несправедливість же виявляється в нерівності, коли люди наділяють себе більше, ніж інших, різними добрими речами тощо, тобто «справедливість є якась середина між надмірністю і нестачею». Люди самі неоднакові і діють у різних умовах. Тому чисто формальне виконання принципу рівності не завжди може бути справедливим. Внаслідок цього Арістотель вводить додатковий принцип –

принцип пропорційності: «Якщо справедливе – це рівне, то пропорційно рівне також буде справедливим». Пропорційна рівність полягає в тому, що той, хто має велике майно, робить великий внесок, а хто має мале – малий внесок; багато має той, хто попрацював більше, ніж той, хто попрацював менше, і т. ін. Одним словом, суспільне життя тримається справедливістю, і справедливість – це пропорційність. Природна ж справедливість (пропорційна) полягає в тому, що ліва рука, по справедливості, робить менше, ніж права, дитина – менше, ніж дорослий і т. ін. Правда, як Арістотель, так і інші мислителі, розумів, що державні закони самі по собі можуть бути недосконалими, несправедливими, але вони вважали, що краще виконувати недосконалі закони, ніж жити без законів – у такому випадку в суспільстві наступить хаос, анархія» [4, с. 15]. На основі вище викладеного, можна зробити такі висновки. Вищою цінністю юриспруденції є справедливість. Вважаємо, що справедливість – це, насамперед, чесність, добросовісність. Це категорія, яка цікавила античних мислителів і становить основу людського існування. Для Платона справедливим є те суспільство, де кожна людина може проявити свої природні здібності. Арістотель виділив порівнювальну і розподільну справедливість. Для нього справедливість – найдосконаліша чеснота, і суть її полягає у відносинах до інших людей. Саме античні філософи зробили великий внесок

у розвиток вчення про принцип справедливості, заклали основу для його розуміння та основи для сучасних концепцій справедливості.

Список використаних джерел:

1. Коваль Д. Держава / Платон. К. : Основи, 2000. 355 с.
2. Батиев Л. В. Закон і справедливість у філософії Платона / Л. В. Батиев // Правоведення. 2005. № 5. С. 164-174с.
3. Платон. Діалоги. Київ : Основи, 1999. 395 с.
4. Трубніков В. М., Скакун О.Є. Принцип справедливості з позиції філософії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2015. Випуск 20. С. 13–20.
5. Пашаєва А. Філософський і правовий аналіз поняття «справедливості» у філософії права. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. No 1. С. 40–46.
6. Арістотель. Віктор Ставнюк. Нікомахова етика. Київ: Видавництво «Аквілон-Плюс». 2002. 480 с.
7. Левкулич В. В. Справедливість в концепціях мислителів античності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Політологія, Соціологія. Філософія»*. № 12. С. 33-37.

Мельничук Наталія

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 3 курсу ОС «Бакалавр»*

До питання законодавчого врегулювання повернення зовнішніх мігрантів в Україну

На сьогодні за даними МЗС за кордоном перебуває 8 млн 177 тис. українців [1]. За оцінками соціологічних досліджень за різними сценаріями за кордоном з них можуть залишитись від 1,3 млн до 3,3 млн. Неповернення громадян матиме суттєвий вплив на українську економіку, яка може втратити від 2,7% до 6,9% свого ВВП щороку [2]. Необхідність повного відновлення та розвитку економіки в найближчому майбутньому є першочерговим завданням, яке постає перед державою, тому очевидним є необхідність проведення державою заходів, які б заохочували повернення мігрантів в Україну, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Звернемося до визначення поняття міграції та мігрантів. Під міграцією розуміють перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух включає в себе еміграцію та імміграцію [3]. Звідси мігрант – це будь-яка особа, яка здійснює міграцію.

Відповідно до класифікації за критерієм причинності, що впливають на мотиви міграції виділяються: «вимушена міжнародна міграція» - міграція, що має вимушений, раптовий характер, обумовлений загрозою для життя мігрантів у результаті стихійних лих, військових дій чи переслідувань з політичних причин, національною ознакою і т. д. Включає такі категорії мігрантів, як біженці, вимушені переселенці, особи, які шукають притулку; «добровільна міжнародна міграція» - міграція, рішення про яку приймається людиною вільно і добровільно; в основі її лежать найчастіше економічні, психологічні, сімейні та ін. мотиви [4].

Повномасштабне вторгнення росії у 2022 році зумовило збільшення частки вимушених переселенців за кордон, тому питання повернення до України є актуальним по відношенню як до вимушених мігрантів, так і до всіх інших категорій мігрантів, які виїхали з метою працевлаштування, отримання освіти тощо. Так, реінтеграція мігрантів як мета держави закріплена в Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [5].

Як зазначалось, існують відмінності у причинах та мотивах міграції українців. Зокрема, ці розбіжності спричиняють необхідність диференціації передумов, які сприяють поверненню вимушених і добровільних мігрантів.

Розглянемо передумови повернення вимушених мігрантів, головною причиною виїзду яких була війна. Серед чинників їхнього повернення можна виділити суб'єктивні та об'єктивні. Суб'єктивними передумовами повернення є те, що самі вимушені переселенці, вочевидь, хочуть повернутися додому, а також бажання возз'єднання з сім'єю [6]. Щодо об'єктивних чинників, то тематичні дослідження, а також література з питань повернення чітко вказують на те, що чотирма ключовими умовами, які можуть спонукати біженців до повернення - як бідних, так і добре влаштованих і заможних - є безпека, доступ до адекватних послуг, житло і можливості для отримання засобів до існування. Якщо ці умови не будуть створені в країнах повернення, затяжні ситуації переміщення навряд чи будуть вирішені шляхом добровільної репатріації [7]. Крім цього, важливим чинником міграції є правова ситуація в приймаючих країнах. Наприклад, чи буде впорядковано правовий статус українських переселенців в ЄС після завершення дії тимчасового захисту, чи відбудеться розширення доступу до європейського ринку праці, врегульовано питання щодо проживання та пересування Європою тощо.

Зважаючи на ці передумови виділяються такі шляхи здійснення державної політики: співпраця з країнами ЄС щодо повернення українців після війни; швидка післявоєнна відбудова постраждалих регіонів; надання допомоги людям із постраждалих та окупованих регіонів на час відбудови; розвиток державно-приватного партнерства; збільшення ресурсів на комунікацію зі співвітчизниками за кордоном через дипломатичні представництва; спрощення реінтеграції дітей до навчання в українських школах та вступу українських випускників іноземних шкіл до українських ВНЗ; відкриття ринку праці ЄС для українців після війни [2].

Щодо передумов повернення добровільних мігрантів, серед яких більшість трудові мігранти, то можна виділити наступні. Оскільки основними причинами виїзду трудових мігрантів є проблема невідповідності рівня заробітних плат рівню розвинутих країн та недостатня кількість робочих місць [8], то чинники їхнього повернення полягають у підвищенні зайнятості населення, належному рівні доходів, наявності джерел для отримання доходів, доступу до якісної освіти та охорони здоров'я [6].

Для визначення шляхів заохочення цієї групи населення, варто також звернутися до міжнародного досвіду. Зокрема, у різних країнах запроваджуються такі стратегії повернення трудових мігрантів: перший тип політики покликаний не лише сприяти поверненню висококваліфікованих емігрантів, а й стимулювати контакти між "вітчизняною системою та членами закордонних спільнот науковців і бізнесменів" (Індія); другий тип політики сприяє тимчасовому поверненню громадян, які проживають за кордоном (Китай); третій тип полягає у стимулюванні постійного повернення висококваліфікованих мігрантів на батьківщину шляхом зниження податків, надання привабливих умов для проведення досліджень або бонусних виплат (Китай, Мексика) [9]. Серед засобів стимулювання зворотньої міграції також розглядають механізм подвійного

громадянства. У міжнародній практиці спостерігається тенденція до дозволу своїм громадянам за кордоном зберігати своє громадянство або без будь-яких обмежень при набутті громадянства другої країни або за певних умов [9].

Аналізуючи українське законодавче регулювання, можна сказати, що складова міграційної політики, як інтеграція мігрантів, розроблена недостатньо комплексно. Єдина категорія мігрантів, стосовно якої Кабінетом Міністрів України затверджено плани щодо інтеграції в українське суспільство, - біженці та особи, які потребують додаткового захисту [10].

Як висновок, зазначимо, що необхідним законодавчим кроком є розроблення з відповідним врахуванням інформації про мігрантів, які повертаються (чисельність, розміщення за регіонами, вік, стать, освіта, професія, причини та обставини повернення тощо), і запитів самих мігрантів та ухвалення комплексного Закону України, який би визначив напрями державної політики та питання сприяння репатріації біженців, громадян, працевлаштованих за кордоном, та закордонних українців і їхній реінтеграції в українське суспільство.

Список використаних джерел:

1. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну – дослідження Громадянської мережі ОПОРА. *ОПОРА - Громадянська мережа - вибори в Україні - Election in Ukraine*. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherez-viinu-doslidzhennia-gromadianskoyi-merezhi-opora-24791> (дата звернення: 11.02.2024).
2. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт - Центр економічної стратегії. *Центр економічної стратегії - Неурядовий дослідницький центр з питань економічної політики*. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення: 11.02.2024).
3. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127–139. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8810/11-Rovenchak.pdf?sequence=1> (дата звернення: 11.02.2024).
4. Смешко М. Класифікація статусу мігрантів у міжнародному праві. *Право та державне управління*. 2017. № 3 (28). С. 42–49. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2017/8.pdf (дата звернення: 11.02.2024).
5. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 12.07.2017 р. № 482-р : станом на 19 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p#Text> (дата звернення: 11.02.2024).
6. Центр Разумкова. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн східного партнерства. Київ, 2023. URL: <http://2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf> (дата звернення: 11.02.2024).
7. The World Bank Group. SUSTAINABLE REFUGEE RETURN: Triggers, constraints, and lessons on addressing the development challenges of forced displacement. 2015. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/ec025dca-77c1-5495-bdd4-00032a607b1e/content> (дата звернення: 11.02.2024).
8. Процик І. С. Причини та особливості міграції українців / І. С. Процик, М. В. Михалик // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. — № 899. — С. 110–118.

9. United Nations. International Migration Policies Government Views and Priorities. New York : United Nations Publication, 2013.
URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/Report%20PDFs/z_International%20Migration%20Policies%20Full%20Report.pdf (дата звернення: 11.02.2024).

10. Малиновська О. Щодо удосконалення механізму запровадження допомоги для економічної реінтеграції трудових мігрантів. Нац. ін-т стратег. дослідж. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/trudovi-migranty.pdf> (дата звернення: 11.02.2024).

Нежбірська Каріна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 3 курсу ОС «Бакалавр»

Запровадження нових категорій справ окремого провадження внаслідок повномасштабної війни

Повномасштабна війна, що розв'язана на території нашої держави країною-агресором зумовлює появу нових викликів і проблем через втрату людських та матеріальних ресурсів, а також доступу до тимчасово окупованих територій. Йдеться про численні порушення прав та свобод людини і громадянина, які держава зобов'язана ліквідувати за рахунок встановлення ефективних способів захисту.

Конституцією України у частині 1 статті 55 гарантується, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Це ж положення знайшло своє відображення і в положеннях цивільно-процесуального законодавства, де вказується, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів (частина 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)). При цьому, варто звернути також увагу на частину 10 статті 10 ЦПК України, де встановлено заборону на відмову у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини [2].

Отже, в умовах воєнного стану, коли виникає велика кількість нових видів правовідносин, державі складно одразу їх врегулювати за допомогою матеріального права. Разом із тим, вбачаємо, що більш доцільним буде підхід відповідно до якого держава буде забезпечувати механізм судового захисту порушених прав та свобод на рівні ЦПК України. При цьому, вважаємо, що законодавчого вдосконалення потребує саме окреме провадження, оскільки більшість обставин, які складаються в умовах війни, можливо визнати саме у рамках цього виду судового провадження. Відтак, це дослідження присвячене аналізу фактів, які виникають під час повномасштабного вторгнення, і якими варто доповнити статтю 293 ЦПК України, що присвячена регулювання категорій справ, які розглядаються у порядку окремого провадження.

Вважаємо, що задля того, щоб не переобтяжувати конструкцію статті 293 ЦПК України, частину 2 її варто доповнити положенням «встановлення фактів, які виникли в умовах воєнного стану, та мають юридичне значення». Цю категорію вважаємо варто наповнити справами трьома напрямків.

Одним із таких напрямків є справи, які витікають із сімейних правовідносин. Зокрема, по-перше, за час війни, найбільш зросли звернення до судів із тим, щоб встановити факт самостійного утримання та виховання дитини/дітей батьком (понад 600

справ у Єдиному державному реєстрі судових рішень). Зазначений факт чоловікам потрібно встановити у зв'язку із тим, що його наявність дає право на відстрочку від мобілізації та право на перетин кордону у визначених законом випадках. Прикладами судових справ можуть бути рішення у справах №№ 203/2880/22, 725/7793/23, 351/163/23 [3; 4; 5]. По-друге, оскільки під час повномасштабного вторгнення багато жінок виїхали за кордон чи перемістилися на інше місце проживання у межах території України і продовжують досі там проживати, актуальними стають справи щодо встановлення факту встановлення окремого проживання подружжя, з метою впливу на правовий режим майна, що набувається у такий період.

Другою категорією справ, слугують справи, що пов'язані із майном. Внаслідок ведення бойових дій та здійснення повітряних обстрілів території України, щодня пошкоджується чи навіть знищується не лише майно, яке перебуває у державній чи комунальній власності, а й те, що належить суб'єктам на праві приватної власності. У зв'язку із цим, на нашу думку, справи окремого провадження варто доповнити такою категорією, як справи щодо підтвердження факту пошкодження/знищення майна внаслідок повномасштабного вторгнення. У першу чергу, звісно, йде мова про нерухоме майно або майно, що прирівняне до нього, оскільки це впливає на реєстраційні питання. Разом із тим, вважаємо, особа повинна мати можливість визнати факт пошкодження/знищення майна будь-якого виду, оскільки це впливає на можливість отримання компенсації чи потенційно може впливати на інші її правовідносини (наприклад, звільнення від цивільно-правової відповідальності за договором поставки у зв'язку із знищенням товару, який був об'єктом такого договору тощо). До цієї категорії справ також можна додати справи щодо підтвердження втрати майна у зв'язку із незаконним позбавленням права власності на таке майно на окупованих територіях. Наприклад, у справі № 183/6437/21 заявник наголошував, що він позбавлений можливості отримання компенсації та постановки на облік як особа, яка потребує житла, через те, що наразі не встановлений факт втрати ним майна на тимчасово окупованій території [6].

Ще однією групою справи є справи, що пов'язані із встановленням фактів, які стосуються трудових відносин. Поширеними на практиці є випадки, коли особі не надають статус безробітного та не ставлять на облік з метою здійснення соціальних виплат у зв'язку із тим, що запис у трудовій книжці або не зроблений взагалі (наприклад, через знищення документації підприємства внаслідок військових дій), або зроблений на окупованій території і не визнається на території нашої держави. Тобто, виникають ситуації, коли людина вже фактично не працює, відповідно не має доходу та не сплачує податки, але за документами все виглядає інакше. Однією із таких є справа № 554/15695/22, де особі довелося встановлювати факт припинення трудових відносин у зв'язку із тим, що відповідні записи в її трудовій книжці були зроблені підприємством, яке знаходиться на тимчасово окупованій території [7]. У зв'язку із цим вважаємо, що має існувати окремий порядок в процедурі окремого провадження щодо встановлення фактів, які випливають із трудових відносин в умовах війни.

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене, вважаємо, що з одного боку позитивним є те, що стаття 293 ЦПК України містить невичерпний перелік підстав для ініціювання окремого провадження (за рахунок існування такої категорії справ як встановлення фактів, що мають юридичне значення), разом із тим, вважаємо, що ті категорії справ, які набули значного поширення у судовій практиці, мають бути відображені як самостійні підстави для ініціювання окремого провадження.

У зв'язку із цим, на нашу думку, частину 2 статті 293 ЦПК України варто доповнити пунктом 5-1, яке матиме назву «встановлення фактів, які виникли в умовах воєнного стану, та мають юридичне значення» і в подальшому надати перелік категорій справ, які входить до цього пункту, зокрема:

1) встановлення факту самостійного утримання та виховання дитини/дітей батьком; 2) встановлення факту окремого проживання подружжя; 3) встановлення факту пошкодження/знищення майна чи його втрати внаслідок незаконного позбавлення права власності; 4) встановлення фактів, які випливають із трудових відносин. Очевидним також має бути те, що звернення до суду із посиланням на цей пункт статті 293 ЦПК України має бути виключно у випадку, коли це пов'язане із повномасштабним вторгненням чи з тимчасовою окупацією окремих територій нашої держави з 2014 року.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Рішення Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 23 вересня 2023 року у справі № 203/2880/22 (провадження № 2-о/0203/77/2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106408185>
4. Рішення Першотравневого районного суду м. Чернівців від 9 жовтня 2023 року у справі № 725/7793/23 (провадження № 2-о/725/266/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114068523>
5. Рішення Снятинського районного суду Івано-Франківської області від 23 лютого 2023 року у справі № 351/163/23 (провадження № 2-о/351/38/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109195692>
6. Рішення Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16 лютого 2023 року у справі № 183/6437/21 (провадження № 2-о/183/12/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110383047>
7. Рішення Октябрського районного суду м. Полтава від 28 березня 2023 року у справі № 554/15695/22 (провадження № 2-о/554/120/2023). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110086311>

Опанасенко Катерина

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС «Бакалавр»

Роль конституційних змін у впровадженні демократичних принципів в законодавство України

Сучасна Україна переживає складний період поствоєнної демократичної розбудови, який передбачає не лише політичні, а й правові трансформації. Реформування законодавства в цей період відіграє важливу роль у забезпеченні демократичних принципів та встановленні правової держави.

Конституційні принципи розглядають як певні універсалії, які забезпечуються засобами правового захисту згідно із конституцією та визначають стандарти та вимоги до законодавства, публічної адміністрації та правосуддя[1, с. 2].

Перш за все, конституційні зміни є основою для реформування законодавства. Вони створюють правову основу для впровадження нових норм та стандартів, що відповідають

вимогам демократії. Наприклад, зміни в Конституції можуть визначати пріоритети у сфері прав людини, забезпечувати прозорість та відкритість у владі, а також зміцнювати механізми відповідальності перед громадянами.

Також варто зазначити, що конституційні зміни відіграють важливу роль у формуванні політичної культури та свідомості суспільства. Отже, можна зробити висновок, що конституційні зміни мають вирішальне значення для впровадження демократичних принципів в законодавство України в умовах поствоєнної демократичної розбудови. Вони визначають основи правової системи, сприяють реформуванню законодавства та формуванню політичної культури суспільства, що є важливим кроком у напрямку будівництва сильної та стабільної демократії.

Можливі напрямки конституційних змін

Поствоєнна демократична розбудова передбачає постійне вдосконалення конституційного порядку для забезпечення відповідності найкращим демократичним стандартам. Існує багато можливих напрямків конституційних змін, але серед найважливіших можна виділити:

Розширення сфери забезпечення прав і свобод громадян в контексті сучасних викликів.

Забезпечення прав і свобод громадян включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на захист і розширення прав людини та громадянських свобод. Один з таких напрямків може бути укріплення прав людини в контексті сучасних викликів, таких як цифрові технології та екологічна криза. Це може бути втілено в Конституції через включення нових положень та механізмів захисту таких прав і свобод.

Наприклад, у зв'язку з розширенням впливу цифрової технології на різні сфери життя, важливо включити в Конституцію положення про захист приватності в епоху цифровізації, що може включати гарантії конфіденційності особистих даних громадян, контроль за їх збереженням та використанням, а також механізми відшкодування за порушення прав на приватність в інтернеті чи інших цифрових платформах.

Реформа щодо перерозподілу повноважень між парламентом та президентом та послаблення ролі президента.

Можливі зміни в конституції можуть передбачати перегляд системи влади, в тому числі розподілу компетенцій між владними органами, механізмів їх взаємодії та контролю за ними. Це може включати, наприклад, реформу щодо перерозподілу повноважень між парламентом та президентом та послаблення ролі президента....

Завершення судової реформи.

Важливим напрямком є конституційна реформа, над якою вже давно працюють і яка спрямована на забезпечення незалежності судової системи, підвищення її ефективності та доступності для всіх громадян.

Розширення механізмів громадського участі.

Конституційні зміни можуть передбачати зміцнення ролі громадськості в політичному процесі, зокрема шляхом розширення можливостей громадян для участі у прийнятті рішень, механізмів петицій та референдумів.

Вдосконалення антикорупційного законодавства

Необхідність ефективного антикорупційного законодавства для України не підлягає сумніву. Корупція є серйозною загрозою для розвитку демократії, прав людини та економічного зростання. Саме тому конституційні норми повинні не тільки гарантувати незалежність антикорупційних органів від політичного впливу та втручання, а й встановити механізми контролю за діяльністю державних посадовців.

Отже, реформування законодавства в Україні у поствоєнний період є важливим етапом на шляху до будівництва демократичної держави, що вимагає комплексного підходу та активної участі всіх суб'єктів політичного процесу та громадянського суспільства. Саме тому в умовах повосенної демократичної розбудови важливо не лише відновити зруйноване, але й збудувати нову, справедливую та демократичну Україну.

Список використаних джерел:

1. Михайло Савчин, “ТЕМА 4. ОСНОВОПОЛОЖНІ ЦІННОСТІ І ПРИНЦИПИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОРЯДКУ”, Ужгородський національний університет URL:https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20370/1/4_%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf
2. Шевчук С. (2001) Основи конституційної юриспруденції. Київ: Український центр правничих студій.

Пархонюк Юлія

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
студентка 3 курсу ОС «Бакалавр»*

Легалізація зброї: аспекти реформування законодавства

У зв'язку з повномасштабним вторгненням, перед нашою державою та її суспільством у цілому постала необхідність реформування чинного законодавства в багатьох напрямках.

Одним із таких напрямків є легалізація зброї. Дане питання протягом тривалого часу є предметом багатьох дискусій, і досі у суспільстві не сформувалося однозначної позиції, чи потрібно легалізувати зброю чи ні.

Для кращого розуміння даної проблематики та формування певної позиції, пропоную виокремити «за» та, відповідно, «проти» в питанні щодо легалізації зброї.

Фріс П. Л. стверджує, що у кожної людини є право на необхідну оборону тобто власними силами захищати себе, своїх близьких, просто громадян, майно тощо від злочинних посягань. Науковець виходить з того, що право захищати своє життя і здоров'я від протиправних посягань це природне право людини, яке закріплене в ст. 27 Конституції України [2].

Як зазначають Шевчук А. В. та Боднарук О. М., війна суттєво вплинула на ставлення українців до зброї, так у травні 2022 року кількість охочих отримати зброю для особистого захисту сягнула майже 59 відсотків (такі результати проходження опитування у застосунку «Дія»). Виклики, які принесло вторгнення росіян змінили сприйняття суспільством зброї, з категорії, що несе «загрози та ризики» на категорію, що значить «захист і безпека» [3].

Досить цікавою є думка Цвіркун Н.Ю. Науковиця у своїй статті пише, що відсутність нормативно – правового регулювання даного питання на законодавчому рівні досить негативно впливає на вирішення спірних питань щодо належного забезпечення необхідного режиму обігу зброї, оскільки ті підзаконні нормативні акти, що нині є чинними є недосконалими та неузгодженими [4, с. 220].

Що ж до мінусів у питання легалізації зброї Гадзан М.В та Казначєсва Д. В. стверджують, що з дозволом вільно володіти зброєю, навпаки, підвищиться рівень

злочинності, до прикладу вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням зброї внаслідок алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Крім цього, вони зазначають, що легалізація зброї може привести до значного підвищення рівні корупції в країні, оскільки зброя може потрапити до рук злочинців, торговців зброєю і породить собою «чорний» ринок зброї, пов'язаного з корумпованими схемами[5, с. 57]

Чорноморець Р.С як приклад наводить Сполучені Штати Америки, країна, що легалізувала зброю на законодавчому рівні. При цьому, варто зауважити, що правове регулювання обігу зброї є різним у кожному штаті. Дослідник зазначає, що протягом 2001 – 2017 років у США сталося понад 500 тисяч смертей від вогнепальної зброї, і при тому, досить часто такі випадки стаються в школах [6, с. 1023].

Після здобуття нашою державою незалежності звісно були спроби впровадити легалізацію зброї на законодавчому рівні. Було запропоновано чимало законопроектів стосовно врегулювання даного питання, проте жоден з них так і не було прийнято.

У Кримінальному кодексі України є стаття 263, яка передбачає відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Об'єктивною стороною даного кримінального правопорушення є такі діяння, як носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу, а санкцією є позбавлення волі на строк від трьох до семи років.

Потрібно зазначити, що у 2020 році до Верховної Ради України був внесений законопроект № 4335-1 «Про цивільну зброю та боєприпаси». Необхідність прийняття такого закону полягала в закріпленні на нормативному рівні обігу зброї та боєприпасів серед цивільного населення, гарантування конституційного права усіх громадян України на захист свого життя та здоров'я [7, с. 133].

Відповідно до пояснювальної записки, даний законопроект передбачає запровадження чіткої класифікації зброї та боєприпасів у цивільному обігу, зобов'язує започаткування ліцензування діяльності у галузі виробництва зброї та боєприпасів військового призначення, що нині є відсутнім, чітко окреслює порядок створення та ведення Єдиного реєстру цивільної зброї, а також встановлює які категорії зброї є забороненими в обігу серед цивільного населення [8].

Крім цього, також був поданий законопроект № 4336-1 «Про внесення змін до Кодексу про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу для реалізації положень закону України «Про цивільну зброю та боєприпаси». Даний законопроект покликаний унормувати положення Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідно до положень законопроекту «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї», якими врегульовуються відносини, що виникають у сфері обігу в Україні цивільної вогнепальної зброї, бойових припасів до неї на законодавчому рівні[9].

Кобрусева Є. А зазначає, що нововведення, викладені в даних законопроектах були взяті з досвіду зарубіжних країн. Узяття напрямку на вступ до Європейського союзу сприяє ефективному розвитку механізму правового регулювання та реалізації державної політики у сфері легалізації вогнепальної зброї в Україні [10, с. 537].

Колосок А. М. пише, що легалізація зброї є економічно вигідним явищем, оскільки це дасть можливість державі отримувати дохід від продажу зброї та комплектуючих, її

технічного обслуговування; ліцензій та курсів по їх отриманню; податку на зброю [11, с. 119].

Особисто моя позиція ґрунтується на однозначній легалізації зброї. Запропоновані законопроекти № 4335-1 та № 4336-1 показують гарну динаміку стосовно розвитку законотворчості, врахування потреб суспільства та міжнародного досвіду і мають бути прийняті, відповідно, після усіх допрацювань. Унормування на законодавчому рівні питання легалізації зброї посприє підвищенню рівня демократії в країні та соціальній відповідальності суспільства.

Як бачимо, питання легалізації зброї досить суперечливе: існують як позитивні так і можливі негативні наслідки. Як на мене, українське суспільство після подій 24 лютого і, загалом, після початку війни на Сході нашої держави 10 років тому, стало готовим до цього.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341 – III: станом на 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.02.2024).
2. Фліс П. Л. Право громадян на зброю – pro et contra: веб-сайт. URL: <https://uavz.org/pavlo-fris-pravo-gromadyan-na-zbroyu-pro-et-contra/>.
3. Шевчук А. В., Боднарчук О. М. Щодо окремих питань права на вогнепальну зброю та її легалізації в Україні: веб-сайт. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-voгнеpalnu-zbroiu-ta-yii-lehalizatsia-v-ukraini/>.
4. Цвіркун Н. Ю. Щодо необхідності законодавчої регламентації обігу зброї в Україні. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 25 – річчя ХНУВС, м. Харків, 18 квіт. 2019. С. 219–220.
5. Гадзан М. В., Казначєєва Д. В. Легалізація вогнепальної зброї в Україні: «за» та «проти». *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 25 – річчя ХНУВС, м. Харків, 18 квіт. 2019. С. 56–58.
6. Чорнобривець Р. Є. Щодо доцільності легалізації вогнепальної зброї для самозахисту в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 1022 – 1025.
7. Зуров Ф. Ф. Досвід зарубіжних країн щодо легалізації вогнепальної зброї та запровадження її в Україні. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*: зб. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 трав. 2021. С. 132–134.
8. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про цивільну зброю та боєприпаси” № 4335-1 від 24.11.2020. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/b2458fed-a929-412b-bfdb-83d0d7010652](https://itd.rada.gov.ua/b2458fed-a929-412b-bfdb-83d0d7010652).
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України для реалізації положень Закону України «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» № 4336-1 від 24.11.2020. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/69af7c98-1b75-43bd-a1b3-cd60be2235a2](https://itd.rada.gov.ua/69af7c98-1b75-43bd-a1b3-cd60be2235a2).
10. Кобрусєва Є. А. Легалізація вогнепальної зброї в Україні з урахуванням міжнародного досвіду під час дії воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12/2022. С. 535–537.

11. Колосок А. М. Легалізація зброї як каталізатор розвитку соціальної відповідальності суспільства. *Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал*. 2013. № 11(149) С. 113-119.

Пелих Дмитро
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС "Бакалавр"*

Проблеми правового регулювання економічного стимулювання відтворення та охорони лісів у реаліях України

Стан лісового господарства України викликає значне занепокоєння і потребує негайних системних заходів на державному рівні. За останні десятиліття площа лісів в Україні скоротилася майже на третину. Щороку ми втрачаємо ще 80-100 тисяч гектарів лісу через незаконні вирубки, пожежі, хвороби, шкідників та інші чинники (інформація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України). При цьому темпи відтворення та охорони лісів є вкрай недостатніми. Головною причиною такого стану речей є відсутність належного економічного стимулювання заходів з відтворення та охорони лісів. Реальна нині система не забезпечує ефективної мотивації ні для державних лісогосподарських підприємств, ні для приватних власників лісів.

По-перше, хронічно недофінансовуються заходи з лісовідновлення та лісорозведення, охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб. У держбюджеті на ці потреби щороку передбачається лише частка від реально необхідних сум. Так, у 2021 році профінансовано лише 48% потреби (інформація — Рахункової палати України). Через це лісогосподарські підприємства просто не мають коштів на виконання комплексу необхідних робіт, а з моменту початку повномасштабного вторгнення більшість лісів використовувались та використовуються в оборонних цілях, тому до наявних проблем додалися додаткові загрози, пов'язані з масштабними бойовими діями та окупацією територій. Зокрема, внаслідок обстрілів, пожеж, рубок на окупованих територіях, ліси зазнали колосальних руйнувань. Експерти оцінюють збитки лісового господарства через війну у десятки мільярдів гривень. Ці додаткові виклики істотно ускладнили розв'язання наявних проблем галузі й загострили питання її фінансування та відновлення.

По-друге, система нарахування і розподілу плати за спеціальне використання лісових ресурсів не стимулює лісокористувачів до сталого лісоуправління. Більша частина зібраних коштів (74%) надходить до державного бюджету, а лише 26% — до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища. Така структура розподілу рентної плати не забезпечує фінансової самодостатності лісогосподарських заходів та не стимулює раціональне використання лісових ресурсів.

Ще й система розподілу коштів є абсолютно непрозорою, що створює ґрунт для зловживань і корупції. У Постанові Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів" від 17 вересня 1996 р. №1147 окремо виділено "Заходи, пов'язані з відтворенням лісів, створенням нових та реконструкцією наявних пожезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень". Тобто на законодавчому рівні відтворення лісів визначено як природоохоронний захід. Разом з тим, державною стратегією управління лісами України до 2035 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. №1777-р відсутність економічних механізмів стимулювання запровадження природозберігаючих технологій або їх елементів, охорони, захисту, розширеного відтворення лісів, зокрема на землях

приватної власності визнано однією з основних проблем у сфері лісового господарства, які потребують розв'язання.

У Лісовому кодексі України в редакції від 8 лютого 2006 р. економічному стимулюванню заходів з відтворення лісів присвячена окрема глава. Відповідно до ч. 1 ст. 99 ЛК України держава здійснює економічне стимулювання заходів з відтворення лісів. Крім того, ч. 3 ст. 99 Лісового кодексу України передбачено, що порядок економічного стимулювання впровадження заходів з відтворення лісів затверджується Кабінетом Міністрів України. Проте станом на сьогодні такий порядок не затверджено. Таким чином, з одного боку на рівні законодавства передбачаються заходи економічного стимулювання відтворення лісів і водночас визнається існування проблем у цій сфері. Проте чинна нормативно-правова база не створює належного правового регулювання фінансування робіт із відтворення та охорони лісів. Тому без внесення змін до бюджетного та податкового законодавства, які б стимулювали відповідні заходи, саме по собі віднесення їх до природоохоронних не розв'яже проблему.

До того ж внаслідок масштабних воєнних дій на території України з лютого 2022 року, зазначена вище Постанова фактично втратила актуальність. Адже в умовах колосальних руйнувань лісів відбудова лісового господарства потребує значно більших обсягів фінансування, ніж може забезпечити чинна нормативно-правова база.

Таким чином, існує нагальна потреба у розробці та ухваленні комплексної державної програми із відновлення лісів в умовах воєнного стану та повосенної відбудови, яка б визначила джерела, обсяги та механізми фінансування відповідних робіт на тривалу перспективу. Від ефективності такої програми значною мірою залежатиме не лише стан лісового господарства, а й екологічна безпека країни в цілому. І на сьогодні ми маємо ситуацію, коли держава з одного боку збирає з лісокористувачів значні кошти у вигляді рентних платежів за використання лісових ресурсів, а з іншого – не забезпечує належного цільового витрачання цих коштів на заходи з охорони та відновлення лісів. Внаслідок цього поступово руйнується лісова екосистема країни.

Науковці впродовж довгого часу слушно зауважують, що "кошти, які надходитимуть безпосередньо лісгосподарським підприємствам, стануть додатковим джерелом фінансування заходів із відтворення лісів, що сприятиме підвищенню ефективності лісовідновлення в країні" [1, с. 132].

На основі власного бачення, розв'язання проблеми полягає у комплексному реформуванні механізмів економічного стимулювання в лісовому секторі та в правовому закріпленні саме реалій, а не "рожевих" ідей посадовців.

Насамперед необхідно запровадити дуальну модель фінансування галузі, яка поєднуватиме значне нарощення бюджетних асигнувань із реформованою системою рентних платежів за спецвикористання лісових ресурсів. З бюджету має фінансуватися щонайменше 80-85% реальних потреб лісової галузі за умови чіткого цільового спрямування коштів на конкретні лісгосподарські заходи за прозорими формулами. Другим джерелом стануть рентні надходження, 60% яких залишатимуться безпосередньо лісокористувачам для фінансування заходів на закріплених лісових ділянках.

Така комбінована модель дозволить акумулювати достатній обсяг коштів для як нагального відновлення 500 тис. га пошкоджених воїною лісів (потреба 17 млрд грн за оцінкою Міндовкілля), так і для поетапної модернізації всього лісового господарства України на засадах сталості та біоекономічної моделі.

Отже, попри те, що вітчизняне законодавство передбачає низку заходів з економічного стимулювання відтворення лісів, на практиці вони не реалізуються через брак

фінансування та відсутність дієвих механізмів. Зокрема, на практиці навіть вони не реалізуються і складається відчуття, що закони інколи йдуть у якійсь паралельній системі, сподіваючись на те, що наші спеціалісти самі все зроблять. Тому нова дуальну модель фінансування на основі нарощення бюджетної підтримки та реформи платежів на користь лісокористувачів, має стати першочерговим завданням органів влади для відновлення 500 тис. га зруйнованих війною лісів та подальшої модернізації галузі. Без реалізації запропонованих заходів, буде майже неможливо зупинити катастрофічну деградацію лісів України та забезпечити екологічну безпеку держави.

Список використаних джерел:

1. Ткач В.П., Лавров В.В, Мельник С.І та ін. Лісове господарство України: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія / За заг. ред. В.П. Ткача. 2-ге вид., доп. та перероб. Київ : ІАЕ, 2021. 190 с.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року. 29 грудня 2021 р. № 1777-р. Офіційний сайт Верховної Ради України.
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text)
3. Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів: постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 р. № 1147 Офіційний сайт Верховної Ради України.
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF#Text)

Попко Надія

*Львівський торговельно-економічний університет,
студентка 4 курсу ОС “Бакалавр”*

Правове регулювання енергоефективності в забезпеченні поствоєнного відновлення навколишнього середовища України

У часи сьогодення виникає глибоке розуміння того, що довкілля це не лише формальна сукупність усіх живих та неживих об'єктів, що природно існують на нашій планеті, або в деякій її частині, але й стратегічний ресурс для майбутніх поколінь.

Поствоєнне відновлення України є завданням, яке обов'язково вимагає напрацювання стратегії забезпечення сталого та ефективного використання природних ресурсів, розробивши зокрема відповідне їх правове регулювання. У цьому контексті, поствоєнна кліматична політика України стає не лише актуальним питанням, але й стратегічним викликом. Цей виклик реалізовується у різних сферах, наприклад, держава регулює насамперед кризові відносини, що виникають у сфері забезпечення її енергетичної ефективності, тому розробляє заходи спрямовані на посилення енергетичної безпеки, скорочення енергетичної бідності, сталий економічний розвиток, збереження первинних енергетичних ресурсів. Таким чином зокрема реалізуються зобов'язання України за Договором про заснування Енергетичного Співтовариства та імплементація *acquis communautaire* Європейського Союзу як сукупності спільних прав і зобов'язань, обов'язкових до виконання в усіх країнах членах ЄС у сфері енергетичної ефективності, а саме: Директива 2012/27/ЄС про енергетичну ефективність, Директива 2009/125/ЄС про рамки для встановлення вимог до екодизайну для пов'язаних з енергоспоживанням продуктів, Регламент (ЄС) 2017/1369 про встановлення рамок для енергетичного маркування [1].

Отже однією із ключових задач на шляху до зеленого майбутнього стає забезпечення енергетичної стійкості та ефективності, а також необхідність переходу до відновлюваних

джерел енергії, що дозволяє зменшити залежність від вугільних та інших невідновлюваних джерел, а також зменшити викиди шкідливих речовин.

Навіть попри воєнні дії на території України однією з головних пріоритетних справ у сфері майбутніх екологічних реформ є співпраця щодо реалізації зобов'язань у міжнародних організаціях з врахуванням Цілей сталого розвитку, що дає можливість поставити завдання для досягнення цих цілей та виконання цих зобов'язань, виокремлення заходів з мінімізації ризиків для країни, зокрема, кліматичних, а також розроблення на національному рівні необхідних рекомендацій для регіональних планів розвитку, з урахуванням світового досвіду. Тому у галузі енергетики державна політика України насамперед повинна відповідати міжнародним екологічним, соціальним та управлінським принципам та стандартам, що включають у себе дотримання місцевого та міжнародного права; сталий розвиток та захист навколишнього середовища; відповідальне ставлення до інвестицій; соціальну відповідальність перед місцевими громадами. За таких умов та задля вирішення енергетичних викликів сьогодення варто перейняти досвід європейських держав, наприклад: за аналітикою Міндовкілля Королівство Швеція відомий світовий лідер в галузі управління відходами, де лише 1% сміття відправляється на сміттєзвалища, а решта піддається переробці або утилізації з отриманням теплової та електроенергії. Схожа модель застосовується у всьому Європейському Союзі, де неухильно дотримуються ієрархії управління відходами, з такими головними пріоритетами як запобігання утворенню відходів, забезпечення їх переробки та повторного використання, з необхідністю захоронення лише у виняткових випадках. Аналізуючи проблемні питання у підготовці до вступу до ЄС Україні варто взяти до уваги впровадження такої моделі [2].

Відповідно до частини 6 статті 10 Паризької угоди, яку Україна ратифікувала у 2016 році: «Сторонам - країнами, що розвиваються, повинна надаватися підтримка, у тому числі фінансова підтримка, для реалізації цієї статті, у тому числі для посилення спільних дій у сфері розробки та передачі технологій на різних етапах технологічного циклу, з метою досягнення балансу між підтримкою пом'якшення зміни клімату та підтримкою адаптації до зміни клімату» [3].

В поствоєнний період Україна потребуватиме підтримки європейських партнерів, такими, зокрема можуть виступити: Швеція, уряд якої висловив готовність надати консультації та підтримати створення оптимальної системи управління відходами в Україні. Австрія, що має напрацьовані шляхи взаєморозуміння у довкілєвій сфері. Також Фінляндія враховуючи те, що ця країна готова допомогти Україні з впровадженням системи моніторингу довкілля. З Іспанією є домовленості про співпрацю у сфері розвитку "зелених" інвестицій. Україна та Німеччина вже напрацьовують спільні кліматичні ініціативи. Підтримує Україну і Республіка Корея, яка допоможе відновити пошкоджену через війну інфраструктуру [3].

Активна участь громадян та співпраця між урядовими структурами та громадськістю, відповідно до принципів демократичного управління, а також сприяння з боку іноземних держав є суттєвими факторами успішної реалізації екологічної політики. Забезпечення інформаційної освіченості населення щодо переваг сталого способу життя та стимулювання участі у природоохоронних ініціативах виходить за межі лише моральних зобов'язань перед природою, стаючи також інвестицією у благополуччя майбутніх поколінь.

Отже, поствоєнна кліматична політика України, зокрема в питаннях енергоефективності, на сьогоднішній день не лише виступає стратегічним пріоритетом в рамках національного курсу, але й становить принциповий шлях, спрямований на

трансформацію світогляду, де осягненню ставлення до природи набуває статусу невідкладної необхідності. Наша держава визначає власну траєкторію досягнення екологічного благополуччя, що має суттєве значення не лише для сучасного покоління, але й для тих, хто спадкуватиме цю землю у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Про енергетичну ефективність. Закон України від 21.10.2021р. Електронний ресурс: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>].
2. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні. 2020 рік. Міністерство економіки України. Електронний ресурс: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=938d9df1-5e8d-48cc-a007-be5bc60123b8&tag=TSiliStalogoRozvitku>
3. Паризька угода від 12.12.2015р., Ратифікація Україною від 14.07.2016р. підстава - 1469-VIII, Електронний ресурс: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text]
4. Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. Аналітичний документ. /Ольга Ігнатенко, Катерина Шор та інші/ Київ. 2022. Електронний ресурс: <https://www.dossier.org.ua/library/post-war-reconstruction-ua/>

Попадич Олег

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

студент 1 року навчання ОС «Магістр»

Звільнення судді за станом здоров'я: стан та тенденції розвитку процедури в Україні

Система правосуддя є однією з найважливіших складових суспільства, яка забезпечує рівність, справедливість і захист прав та свобод громадян. Україна, як незалежна держава, визнає важливість засад правосуддя, серед яких важливе місце посідає принцип незалежності та незмінності суддів. Стаття 124 Конституції України закріплює, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, що є ключовим принципом, який утверджує засаду виключності судової влади в здійсненні правосуддя. Цей принцип закріплює недоторканність судової системи та її незалежність від будь-яких інших органів чи посадових осіб. Положення цієї статті відображає важливий аспект демократичної та правової системи країни. Він гарантує, що тільки суди мають повноваження розглядати та вирішувати справи, пов'язані з правосуддям [1, с. 98]. Це важливо для забезпечення об'єктивності, справедливості та верховенства права в судових процесах. Згідно із цією статтею забороняється будь-яке делегування або перехреснення повноважень судової гілки влади з іншими органами публічної влади, їх службовими або посадовими особами. Її мета полягає в тому, щоб уникнути будь-яких спроб втручання чи впливу ззовні на судову владу, що може вплинути на незалежність та об'єктивність рішень, недотримання верховенства права.

У цьому контексті В. В. Сліпенюк зазначає, що «лише створення ефективно діючих механізмів перешкоджання впливу на суддю, та його захист у разі будь-яких спроб втручання у здійснення ним правосуддя, є передумовою в утвердженні України як правової та демократичної держави» [2, с. 19]. В тому числі можливі маніпуляції щодо підстав звільнення суддів з посад через недосконалість такої процедури, яка потребує більш детальної регламентації з метою уникнення стороннього впливу на такий процес.

Передусім, слід зазначити, що звільнення судді з посади - це юридичний факт, що настає за наслідками передбаченої законом процедури, в результаті чого суддя

позбавляється посади, яку він обіймав, і припиняє виконувати свої повноваження винятково з підстав, визначених законодавством, за рішенням органу, що його призначав. Підстави для звільнення судді з посади можуть мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер і випливають із можливості судді здійснювати правосуддя.

Суддя може бути звільнений з посади виключно з підстав, визначених статтею 126 Конституції України, а саме: неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я; порушення вимог щодо несумісності; вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; відставка чи звільнення з посади за власним бажанням; незгода на переведення до іншого суду в разі ліквідації чи реорганізації суду, у якому суддя обіймає посаду; порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна [3].

Така виключність підстав дійсно дозволяє підтримати думку О.В. Гончаренка, який слушно зазначає, що «процедура звільнення судді з посади має характер конституційної процедури» [4, с. 22].

Закон України «Про Вищу раду правосуддя» у статтях 55, 56 виділяє процедуру звільнення суддів за загальними й особливими обставинами [5]. В аспекті аналізованої проблеми варто звернути увагу на загальні обставини, а саме: звільнення судді у зв'язку з його неспроможністю виконувати повноваження за станом здоров'я (п. 1 ч. 6 ст. 126 Конституції України); поданням суддею заяви про відставку або про звільнення за власним бажанням (п. 4 ч. 6 ст. 126 Конституції України) [3]. Їхньою специфікою є те, що в даних випадках має місце вільне волевиявлення судді, а Вища рада правосуддя зобов'язана з'ясувати чи не має місце сторонній вплив на нього або примус.

Варто розглянути таку підставу, як неможливість виконувати суддівські повноваження за станом здоров'я, адже з одного боку може мати місце втручання органів державної влади та їх посадових осіб на таку процедуру, а з іншого дійсно належне здоров'я судді, його психологічно-емоційний стан є запорукою якісного правосуддя. В Україні донедавна це викликало неабияке занепокоєння, адже за відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя не могли бути реалізовані повноваження щодо звільнення суддів за загальними обставинами, на чому і акцентована увага у Щорічній доповіді за 2022 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні», що затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 24 серпня 2023 року № 851/0/15-23 [6].

Відповідно до ст. 113 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя звільняється з посади у разі неспроможності здійснювати повноваження за станом здоров'я за наявності медичного висновку, що надається медичною комісією, утвореною спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я, за зверненням Вищої ради правосуддя. Визнавши, що стан здоров'я судді не дає змоги протягом тривалого часу або постійно здійснювати йому свої повноваження, Вища рада правосуддя ухвалює рішення про звільнення судді з посади [7]. У науковій юридичній літературі виокремлюють ряд проблем, що виникають при розгляді питання про звільнення судді за вищезазначеною підставою, серед яких Л.М. Москвич цілком слушно виділяє: а) правову невизначеність змісту правової конструкції “стан здоров'я, що свідчить про неспроможність виконувати повноваження судді”; б) порядок встановлення факту “стан здоров'я, що свідчить про неспроможність виконувати повноваження судді”; в) критерії визнання стану здоров'я судді таким, що заважає здійснювати професійні повноваження судді; г) гарантії соціального забезпечення у випадку незадовільного для

продовження професійних суддівських функцій стану здоров'я через вплив негативних факторів роботи (професійне захворювання суддів) [8, с. 96].

Кожна з цих проблем заслуговує уваги як окремо так і в цілому, щоб зрозуміти спроможність держави врегулювати їх. По-перше, в Україні не запроваджено єдиної системи, яка б оцінювала фізичний, моральний стан судді, не створено механізмів та напрацювань для її реалізації в майбутньому. В даному аспекті слушною є пропозиція Л.М. Москвич, яка на теоретичному рівні пропонує два шляхи вирішення даної проблеми: (1) періодичний медичний огляд суддів (тобто оцінювання стану здоров'я за певний проміжок часу); (2) при вступі на посаду, суддя надає інформацію про свого сімейного лікаря та підписує згоду на розкриття ним (лікарем) інформації про стан здоров'я його пацієнта (судді) на запит Вищої ради правосуддя [8, с. 97-98]. Другий варіант, з точки зору принципу незалежності суддів, невтручання у їх діяльність є більш прийнятним, адже дозволяє Вишій раді правосуддя здійснювати наглядові функції без відриву суддів від виконання ними своїх повноважень. По-друге, багато запитань виникають до діяльності медико-соціальних експертних комісій щодо їх спроможності належно оцінити стан здоров'я судді, зважаючи на корупційні ризики діяльності даного органу в умовах війни.

Таким чином, вищезазначені проблеми потребують негайного вирішення на законодавчому рівні шляхом розроблення дієвих механізмів реалізації підстави звільнення судді у зв'язку з неспроможністю виконувати свої повноваження за станом здоров'я в аспекті медичного критерію, тобто оцінки такого стану, уникнення стороннього впливу на осіб, що здійснюватимуть таку діяльність, розробка конкретного переліку захворювань чи станів психіки, які унеможливають продовження здійснення суддею правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Савенко М. Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення. *Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів* : Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (м. Харків, 30–31 березня 2005 р.). Харків; Київ: ЦНТ «Гопак», 2006. С. 97-102.
2. Сліпенюк В.В. Забезпечення незалежності суддів як одне із завдань Вищої ради правосуддя. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 19–24. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233730/232427>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами і доповненнями).
4. Гончаренко О.В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина друга). *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 2. С. 19–33.
5. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7. Ст. 50.
6. Щорічна доповідь «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» за 2022 рік. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2022_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 12.02.2024).
7. Про судоустрій і статус суддів України: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
8. Москвич Л. М. Проблемні питання встановлення факту неспроможності судді виконувати повноваження за станом здоров'я. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. № 28. С. 95-104. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/393/370>

*Петренко Анастасія
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 4 курсу ОС “Бакалавр”*

Оформлення права власності на невитребувану земельну частку (пай): загальний порядок та проблемні аспекти в умовах воєнного стану

У результаті розпаювання земель колективної власності, члени сільськогосподарських підприємств набували право на земельну частку (пай). Право на земельну частку (пай) є підставою набуття земельної ділянки у приватну власність шляхом виділення її в натурі (на місцевості) при виході особи з членів сільськогосподарського підприємства. Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» було встановлено, що кожен член сільськогосподарського підприємства має право безперешкодно вийти з нього та одержати безкоштовно у приватну власність свою частку землі (пай) в натурі (на місцевості) на праві власності [1, п. 4].

Необхідно зазначити, що паювання земель сільськогосподарського призначення здійснюється в Україні протягом майже 30 років, проте до цього часу не є завершеним. Це пояснюється тим, що земельна реформа із передачі земель державної власності у приватну, зокрема, розпаювання земель колгоспів та радгоспів між їх членами, була розпочата ще на початку 90-х років, однак повноцінного права на розпорядження пайовими землями її власники практично не мали, оскільки, починаючи з 2002 року було запроваджено мораторій на відчуження певних видів сільськогосподарських земель.

У 2018 році Європейським судом з прав людини було прийнято рішення у справі «Зеленчук та Цицюра проти України», відповідно до якого багаторічний мораторій на продаж земель товарного сільськогосподарського виробництва та земельних часток (паїв) в Україні визнано таким, що порушує права людини. Зазначене рішення зумовило необхідність розробки й упровадження в державі ефективних організаційно-правових механізмів ринку земель сільськогосподарського призначення, а також завершення приватизації та паювання земель.

Так з 1 січня 2019 року в законодавстві встановлено кінцевий термін реалізації прав на земельну частку (пай) як особливої підстави набуття права приватної власності на землю. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» у разі, якщо до 1 січня 2025 року власник невитребуваної земельної частки (паю) або його спадкоємець не оформив право власності на земельну ділянку, він вважається таким, що відмовився від одержання земельної ділянки [2].

Невitreбуваною є земельна частка (пай), на яку не отримано документа, що посвідчує право на неї, або земельна частка (пай), право на яку посвідчено відповідно до законодавства, але яка не була виділена в натурі [2]. У другому випадку право на невitreбувану земельну частку (пай) посвідчується особливим документом – сертифікатом на право на земельну частку (пай), форма якого була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1995 року №801 [3].

Варто зауважити, що сертифікат на земельну частку (пай) не є підтвердженням права власності на саму ділянку й не встановлює її меж. Саме оформлення у власність земельної частки (паю) передбачає заміну сертифіката про право на таку земельну частку на витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності на земельну ділянку. Така земельна ділянка після оформлення вказаних документів матиме

чітко визначені межі в натурі (на місцевості), а власник матиме повне право на володіння, користування та розпорядження своїм майном.

Проаналізувавши положення ЗУ «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» можна визначити етапи оформлення права власності на невитребувану земельну частку (пай).

На першому етапі необхідно звернутися до сільської (селищної чи міської) ради, на території якої розташована земельна частка (пай) із письмовою заявою про передачу у власність земельної ділянки та надання дозволу на розробку документації із землеустрою щодо встановлення її меж в натурі (на місцевості). До такої заяви треба додати копію сертифікату на земельну частку (пай). Завершується даний етап отриманням відповідного рішення місцевої ради.

Другий етап передбачає звернення до землевпорядної організації, з метою, розробити проєктну документацію із землеустрою та встановити межі ділянки.

Третій етап. Необхідно звернутися до органів Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру або до Центру надання адміністративних послуг із заявою про реєстрацію земельної ділянки і присвоєння їй кадастрового номеру та отримати витяг з Державного земельного кадастру про присвоєння такого номеру.

Наступний етап передбачає звернення до відповідної місцевої ради, щоб затвердити розроблену проєктну документацію із землеустрою та оформити земельну ділянку у власність. Завершується даний етап отриманням рішення місцевої ради про передачу у власність земельної ділянки на місцевості.

Заключний етап – звернення до державного реєстратора або нотаріуса та реєстрація права власності на земельну ділянку на підставі рішення місцевої ради. Після такого звернення відомості про земельну частку (пай) вносяться до Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно, а особі надається витяг про реєстрацію права власності на земельну ділянку, який є тим документом, що посвідчує право власності.

Необхідно звернути окрему увагу на те, які наслідки очікують особу, що не оформила право власності на земельну частку (пай) у встановлений строк.

Закон України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» встановлює, що така невитребувана земельна частка (пай) за рішенням відповідного органу місцевого самоврядування й на підставі рішення суду буде передана у комунальну власність територіальної громади, на території якої вона розташована. Проте Законом передбачена можливість встановлення додаткового строку. Так, за позовом, власнику невитребуваної земельної частки (паю) або його спадкоємцю, у разі пропуску строку для оформлення права власності на земельну ділянку з поважної причини суд, може визначити додатковий строк, достатній для такого оформлення[2].

Окрему увагу хотілося б приділити питанню оформлення права власності на невитребувану земельну частку (пай) в умовах воєнного стану. Наразі обговорюється можливість продовження терміну реєстрації паїв до кінця воєнного стану та додатково на два роки після його завершення, що зумовлено обмеженнями окремих функцій Державного земельного кадастру, які діють під час воєнного стану й створюють труднощі з оформленням паїв [4]. Наразі загальна площа невитребуваних паїв оцінюється в 400 тис. га. Це співставно з усіма площами сільгоспземель такої країни, як Ізраїль. Кількість громадян, котрі не оформили право власності на паї належним чином складає приблизно 65 тис. [4].

Також до переконливих аргументів на користь продовження строку можна додати складність або навіть неможливість оформлення права власності на земельну частку (пай)

на окупованих територіях або територіях, де ведуться активні бойові дії. На жаль, сьогодні близько 20% території України залишається під контролем ворога. Зрозуміло, що про врегулювання там будь-яких земельних відносин, зокрема й юридичного оформлення ділянок, не йдеться. Але законодавець наразі не встановив жодних винятків щодо необхідності оформлення права на земельні ділянки власникам невитребуваних часток (паїв), розташованих на окупованих територіях або ж територіях ведення активних бойових дій.

Водночас реалізація такої процедури є неможливою з об'єктивних причин, оскільки: уповноважені на розпорядження землями органи місцевого самоврядування у відповідних місцевостях не функціонують; доступ сертифікованих інженерів-землевпорядників до земельних ділянок ускладнено; функціонування Державного земельного кадастру на таких територіях призупинено.

З огляду на зазначене, вважаємо доцільним продовження строків для оформлення прав на земельну частку (пай), оскільки в іншому випадку це питання, найімовірніше, стане предметом численних судових спорів.

Список використаних джерел:

1. Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва: Указ Президент України від 10 листопада 1994 р. № 666/94. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/666/94> (дата звернення: 25.02.2024).

2. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 5 червня 2003 р. № 899-4. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/666/94><http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/899-15> (дата звернення: 25.02.2024).

3. Про затвердження форми сертифіката на право на земельну частку (пай) і зразка Книги реєстрації сертифікатів на право на земельну частку (пай): Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1995 року № 801. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/666/94><https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/801-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

4. Строк оформлення невитребуваних земельних паїв можуть продовжити до кінця війни - міністр Сольський. URL:<https://delo.ua/agro/strok-oformlennya-nevitrebuvanix-zemelnix-payiv-mozut-prodovziti-do-kincy-viini-ministr-solskii-428631/> (дата звернення: 25.02.2024).

Pustova Victoria

NTU «Dnipro Polytechnic»

2nd year student of Master's degree program

The Thorny Path of Ukraine's European Integration: Progress and Prospects

Ukraine's signing of the Association Agreement with the European Union provided for the introduction of European standards for democratization of society, economic growth, and ensuring the standard of living of citizens into Ukrainian legislation. On June 23, 2022, the EU member decided to designate Ukraine the status of a candidate country for EU membership. This is merely the first stage in a lengthy process, though, since harmonizing Ukrainian law with European norms is a fundamental need of the Copenhagen criteria [1]. I suggest to examine what core changes in certain areas have already been achieved and implemented in our national system, as well as the future prospects for Ukraine on its path to European integration.

1. Shifts in the field of constitutional justice. Some significant progress was made as a result of the 2016 constitutional revision and the 2017 passage of the Ukrainian law "On the

Constitutional Court of Ukraine". This Law stipulated that each appointing authority, i.e. the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and the Congress of Judges, shall hold an independent competition for the appointment of judges [2]. Still, the intended outcome was not achieved with these adjustments and circumstances. Furthermore, the competitive selection of CCU judges requires careful scrutiny, as persons with their own interest, benefit or political dependence may be allowed to work, which may result in the use their powers to "promote" their interests. For this reason, it's essential to establish a unified system of competitive selection for judges of the Constitutional Court of Ukraine.

2. Implementation of the anti-corruption program. Significant advancements have been made in our nation as a result of the establishment of several anti-corruption bodies (the High Anti-Corruption Court of Ukraine; the State Bureau of Investigation; the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine; the National Agency for the Prevention of Corruption; the National Agency of Ukraine for Finding, Tracing and Management of Assets Derived from Corruption and Other Crimes; and the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office). Nevertheless, what we have encountered is that the fight against corruption is a set of certain actions that need to be taken. First and foremost, it is about amending legislation. Currently, there are now several inconsistencies between the Ukrainian Law "On Prevention of Corruption" and the Criminal Code, which makes work on.

3. Limiting the influence of oligarchs on public life. Thus, the President of Ukraine signed the Law No. 1780-IX "On Prevention of Threats to National Security Associated with Excessive Influence of Persons with Significant Economic and Political Weight in Public Life (Oligarchs)", which was adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine [3]. However, it can hardly be said that this law will have a positive impact, as it also puts a large number of people at risk and raises the question of compliance with the principle of confidentiality and preservation of personal data. According to the relevant law, a person may be checked to see whether or not he or she meets the requirements for being classified as the "oligarch".

4. Adoption of a new law on media. The Law on Media has had a long way to go. In May 2020, the Verkhovna Rada of Ukraine returned the draft Law on Media for revision. Finally, on March 31, 2023, it came into force [4]. It featured methods for communication between the regulator and the media during martial law, a particular section that addresses russian aggression in the media, and a really convergent regulator that will function with all forms of media. Two further amendments were also introduced: one strengthened the National Council on Television and Radio Broadcasting's institutional authority by modifying its powers; reform of liability: more sensitive differentiation of sanctions depending on the type of media and the violation committed; and more effective mechanism for applying sanctions. However, government officials, who think the law is acceptable, and media representatives, who worry that it still restricts their rights, are currently debating the matter.

5. Justice, freedom, security, human rights. The peculiarity of Title III of the Association Agreement is the absence of annexes and direct linkage of its provisions to the relevant acts and regulations of the European Union. At present, a considerable portion of the responsibilities mentioned in this section have been shifted to Ukrainian law. Numerous areas have seen advancements, and the Visa Liberalization Action Plan has served as the basis for the implementation of some of the chapter's promises. Particularly, a number of progressive standards have been implemented in the fields of anti-discrimination, human rights protection, and the rule of law. In the domains of border management and migration, implementation has proven effective. The introduction of biometric document production is the example of such

system. Nevertheless, further serious work is needed in the areas of human rights protection, personal data protection, and cooperation in combating crime.

6. Educational system. There has been some minor advancement in the sphere of education. The primary barrier to fulfilling these obligations under the Association Agreement is the lack of a single institution to make the necessary decisions. Currently, we have two opposites: the launch of the National Agency for Education Quality Assurance has coordinated a large amount of work and become a lever for significant progress. On the other hand, there is a problem with the regulatory implementation of lifelong learning and adult education. For now we have an institute and university of adult education within the Academy of Pedagogical Sciences, a number of other departments, institutes, and universities – but the Law "On Adult Education" has not been adopted.

Ukraine's cooperation with the EU will help bring Ukraine's social conditions closer to high European standards, improve living standards and welfare of the population. In the cultural and civilizational aspect, European integration is a way to intensify the exchange between Ukrainian and Western European cultures, and to simultaneously establish Ukraine as an integrated part of global society and as a nation-state. Membership in the EU guarantees strengthening of Ukraine's national security, protection from aggression and territorial claims [5].

To summarize, it is critical to note that although numerous legislative reforms remain to be ratified, Ukraine has made significant progress toward membership in the European Union. Existing national legislation needs significant revision, and much attention should be paid to new regulations. Harmonization with European standards is hard work, but by choosing this vector, Ukraine is on the right path to a prosperous future.

List of references:

1. European Neighborhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). Accession criteria.

URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en.

2. Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine" of 13.07.2017 No. 2136-VIII. Chapter 2-1. PROCEDURE FOR SELECTING CANDIDATES FOR THE POSITION OF A JUDGE OF THE CONSTITUTIONAL COURT. Article 10-1.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

3. Law of Ukraine "On Prevention of Threats to National Security Associated with the Excessive Influence of Persons with Significant Economic and Political Weight in Public Life (Oligarchs)" of 23.09.2021 No. 1780-IX

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>

4. Law of Ukraine "On Media" of March 31, 2023, No. 2849-IXL.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

5. Todoshchuk A.V. Ukraine in integration processes: risks and benefits.

URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/168.pdf>.

Русанцов Георгій

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

студент 3 курсу ОС "Бакалавр"

Господарське законодавство: de lege ferenda

23 червня 2022 року Європейська Рада ухвалила рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, що надає нашій державі ряд можливостей щодо

економічної інтеграції. Вже зараз виникають питання економічної адженди стосовно запровадження таких структурних змін, як відхід від споживчої моделі економіки, підвищення ефективності виробництва, розширення доступу до нових технологій, диверсифікація експортних можливостей, збільшення частки продукції з високою доданою вартістю, залучення нових інвестицій [1, с.42].

Інструмент передвступної допомоги (Instrument for Pre-accession Assistance, IPA III) вважає пріоритетними для країн-кандидатів на членство в ЄС наступні реформи в сфері економічного розвитку [1, с.44]:

посилення податкового та економічного управління, макроекономічну стабільність, сталий розвиток, розбудова ринкової економіки, що витримує конкурентний тиск у ЄС, наближення до спільного регіонального ринку;

забезпечення відповідності правил, стандартів, політик та практик *Acquis Communautaire*;

покращення бізнес-середовища для приватного сектору, у т. ч. для малих та середніх підприємств (МСП);

В пропозиції щодо створення Українського Фонду ("*Ukraine Facility*") спеціальним об'єктом фінансування планується включити реформування: сприяння переходу до сталої та інклюзивної економіки ("*a sustainable and inclusive economy*"), створення стабільного інвестиційного середовища, інтеграція України до Єдиного ринку ("*The Single Market*"), зміцнення стратегічних секторів економіки, розвиток приватного сектору з акцентом на МСП, посилення торговельної спроможності України, тощо [2, с.26].

Оскільки право є надбудовою над економічним базисом суспільства, то приєднання до економічного простору ЄС вимагає від України прийняття таких нормативно-правових актів, які б сприяли реалізації вищезазначених напрямів.

12 січня 2023 року Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», зареєстрований у парламенті за № 6013.

Відповідно до преамбули проект Закону визначає правові та організаційні засади здійснення підприємництва, функціонування та діяльності підприємств та їх об'єднань протягом перехідного періоду. Натомість проект Закону передбачає скасування системоутворюючого акта в сфері правового регулювання господарської діяльності – Господарського кодексу України.

Поділяючи думку В.С. Щербини, виникає доречне запитання, який нормативно-правовий акт буде містити положення щодо засобів державного впливу на економіку, щодо економічної політики держави, існуючих організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, щодо господарських об'єднань, щодо адміністративно-господарських санкцій, щодо спеціальних режимів господарювання тощо [3]. Більше того, в ч. 1 ст. 22 даного законопроекту міститься положення, яке зобов'язує протягом п'яти років з набрання Законом чинності прийняти рішення про реорганізацію підприємства у господарське товариство або його ліквідацію. При цьому важливо відзначити, що в ч.1 ст.20 законопроекту міститься заборона на "створення юридичних осіб в організаційно-правових формах приватного підприємства, колективного підприємства, державного підприємства, казенного підприємства, комунального підприємства, спільного комунального підприємства, дочірнього підприємства, іноземного підприємства, підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємства споживчої кооперації, орендного підприємства, індивідуального підприємства, сімейного підприємства, спільного підприємства, підприємства з іноземними інвестиціями,

фермерського господарства, колективного сільськогосподарського підприємства, малого підприємства, колективного підприємства”.

Вищезазначене обмеження суперечить принципу економічної багатоманітності, закріпленого в ст.15 Основного Закону, а також принципу свободи створення (заснування) юридичної особи (*“The freedom of establishment”*), передбаченого ст.49 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), тобто “право створювати підприємства, зокрема компанії або фірми, та управляти ними”, при чому під “компаніями та фірмами”, згідно ст.54 ДФЄС, розуміються будь-які юридичні особи, створені відповідно до цивільного або комерційного законодавства (*“civil or commercial law”*) [4].

Тому декодифікація Господарського кодексу та примусова реорганізація/ліквідація підприємств може бути розцінена міжнародними партнерами як суттєвий відступ від євроінтеграційного вектора загалом і недотримання умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та їхніми державами-членами (статі 76, 86, 135, 148, 149, 151, 253, 254, 277, 282, 355, 378, 422 Угоди) зокрема. Аналогічний правовий висновок був зроблений у зауваженнях та пропозиціях НААУ до законопроекту №6013 [5].

Досліджуючи досвід зарубіжних країн, можна побачити, що загалом поєднання приватноправового і публічно-правового регулювання економічних відносин робить економічне (господарське) право сучасним інтегративним елементом правової системи [6]. Так, Кодекс економічних прав Бельгії (*Code de droit economique*) складається з 18 книг та 243 статей, регулює загальні положення про господарську діяльність (зокрема, Книга II “Загальні принципи”), статус компаній (Книга III “Свобода заснування, надання послуг і загальні зобов’язання компаній”), положення про конкуренцію та ціноутворення (Книга IV “Захист конкуренції”; Книга V “Конкуренція та розвиток цін”), ринкові моделі та захист прав споживачів (Книга VI “Ринкові практики та захист прав споживачів”), банківську справу та фінанси (Книга VII “Платіжно-кредитні послуги”), тощо [7]. Іншим прикладом може слугувати Комерційний кодекс Німеччини (*Handelsgesetzbuch, HGB*), який складається з 5 книг (“Торговельна діяльність”, “Торговельні компанії та партнерства”, “Торгові книги”, “Комерційні операції”, “Морська торгівля”) та 619 статей [8].

Вищевикладене дозволяє дійти висновку про наявність об’єктивної потреби у рекодифікації господарського (економічного, комерційного) законодавства на основі позитивного досвіду провідних країн Європейського Союзу, яка здійснила б осучаснення правових механізмів господарювання в Україні, а також забезпечила б відповідність господарського законодавства *Acquis Communautaire*. Скасування Господарського кодексу, навпаки, може викликати деструктивні явища у різних сферах господарювання, а також загалом негативно вплинути на повоєнне економічне відновлення.

Список використаних джерел:

- 1.Якименко Ю., Пинзеник П. Україна на шляху до ЄС: реалії та перспективи. Національна безпека і оборона. 2022. №1-2. С.42-44.
2. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on establishing the Ukraine Facility. 2023/0200 (COD). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023PC0338> (дата звернення: 22.02.2024).
- 3.Щербина В.С. Кодифікація чи декодифікація господарського законодавства України: який шлях обрати? URL: <https://coordynata.com.ua/kodifikacia-ci-dekodifikacia-gospodarskogo-zakonodavstva-ukraini-akij-slah-obrati> (дата звернення: 23.02.2024).
- 4.Договір про функціонування ЄС (Treaty on the functioning of the European Union). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення 20.02.2024).

5. Зауваження та пропозиції НААУ до проєкту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (реєстр. № 6013 від 09.09.2021). URL: <https://umba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%9F%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F.docx.pdf> (дата звернення: 22.02.2024)

6. Підцерковний О.П. Сучасне економічне (господарське) право європейських країн як новий щабель розвитку комерційного права. URL: <https://coordynata.com.ua/sucasne-ekonomicne-gospodarske-pravo-evropejskih-krain-ak-novij-sabel-rozvitku-kommercijno-go-prava> (дата звернення: 23.02.2024).

7. Кодекс економічних прав Бельгії (Code de droit economique). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/21384> (дата звернення: 19.02.2024).

8. Німецьке комерційне уложення (Handelsgesetzbuch). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/HGB.pdf> (дата звернення: 19.02.2024).

Сінгаєвська Ольга

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 3 курсу ОС “Бакалавр”*

Проблемні аспекти використання медіації як альтернативного способу врегулювання спорів

15 грудня 2021 року набрав чинності Закон України «Про медіацію» (далі – Закон), що започаткував новий етап в розвитку альтернативних способів врегулювання конфліктів в Україні [1]. Понад 30 років медіація впроваджувалася не маючи нормативно-правового регулювання [2], що зумовлювало відсутність розуміння, поширення та довіри до такого процесу. Наразі триває третій рік дії закону, що дає нам можливості на цьому етапі проаналізувати, які саме проблемні питання продовжують виникати у практичній площині застосування медіації.

Так, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Як зазначається у ч. 2 ст. 3 Закону медіація може бути проведена до звернення до суду чи під час судового провадження або навіть під час виконання рішення.

Отже, як такої заборони на використання медіації після початку вирішення спору у судовому порядку немає, однак наразі вона проводиться переважно поза судом, а також може впливати на перебіг розгляду справи у зв'язку з бажанням сторін спробувати врегулювати конфлікт мирно. При цьому треба враховувати і можливість врегулювання спору за участі судді та наявність у сторін права укласти мирову угоду протягом всього судового процесу і в подальшому при примусовому виконанні рішення взагалі. Таким чином, обираючи один з варіантів альтернативного врегулювання спору, варто зважити переваги і недоліки кожної з процедур та наслідки їх застосування. Зокрема, на прикладі медіації окреслимо проблемні аспекти та ризики використання даного альтернативного способу врегулювання спору.

По-перше, необхідно згадати про модель медіації: це умовна теоретична конструкція, що передбачає процедурні особливості проведення медіації залежно від встановленого критерію. На нашу думку, найбільш зручною та найбільш наближеною до практики є класифікація запропонована Л. Рискінім, яка зосереджується на двох критеріях: роль медіатора та предмет медіації. Відповідно до запропонованої ним класифікації існують

наступні моделі медіації: оціночна медіація з вузьким або широким предметом та фасилітативна медіація з вузьким або широким предметом [3, с. 86-87].

Наразі у Законі чітко не вказано, за якою моделлю має здійснюватися медіація в Україні (адже це суто теоретична конструкція), але зі змісту положень Закону можна дійти висновку, що законодавчо закріплена саме фасилітативна модель із більшим нахилом до широкого предмету обговорення, адже встановлюється лише загальний обов'язок медіатора здійснювати підготовку до медіації та її проведення відповідно до Закону, правил проведення медіації та кодексу професійної етики медіатора.

Така модель має недолік у вигляді неможливості медіатора давати поради як щодо правової позиції сторони, так і з точки зору третьої незацікавленої особи-спостерігача, яка дивиться на ситуацію без надмірних емоцій та упередженості. Як наслідок є ризики неефективного і необ'єктивного вирішення конфлікту, адже, для порівняння, відповідно до ч. 4, 5 ст. 203 ЦПК на відміну від медіатора, суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору, більше того під час закритих нарад суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні та (або) її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору.

По-друге, перед зверненням до процедури медіації насамперед треба в цілому здійснювати оцінку ситуації і з'ясувати чи може вона бути вирішена шляхом медіації, тобто йде мова про визначення ступеня медіабельності спору. Однак у Законі такого поняття не передбачено, але на практиці це ледве не найважливіша складова підготовчого етапу процесу медіації.

На нашу думку, цьому етапу має бути приділено більше уваги як у теоретичному аспекті, так і у законодавчому, адже це зумовлює появу ще одного ризику утримання від застосування медіації як альтернативного способу врегулювання спору. Щодо першого аспекту, то діагностика конфлікту на предмет його медіабельності має проводитися за чітко визначеними критеріями, а не за власними переконаннями та принципами медіатора; щодо другого аспекту – можливо передбачити чіткий перелік справ, які забороняється врегульовувати в порядку медіації або, навпаки, зобов'язати сторони до використання інших способів захисту прав спробувати врегулювати спір за допомогою медіації, як це наразі є в Канаді щодо трудових спорів (гл. 2, 3 тощо щодо медіації в ЦПК Канади).

Якщо вести мову про положення українського законодавства в цьому аспекті, то відповідно до ч. 1 ст. 16 ЦПК встановлюється можливість сторін вживати заходів для досудового врегулювання спору як за домовленістю між собою, так і у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом. Але нормативно, питання необхідності спроби обов'язкового вжиття заходів для досудового врегулювання спору не достатньо врегульовано, що зумовлює складності у сприйнятті відповідних положень. На нашу думку, наразі це є суттєве упущення і такі положення потребують конкретизації. Зокрема, це допоможе розвантажити судову систему, адже наразі актуальним залишається питання навантаження судів та їх кадрового забезпечення.

Більше того, у цьому зв'язку доцільно буде подумати щодо надання можливості медіаторам працювати при судах, як у Італії [4, с. 14], або дозволити суддям у межах своїх повноважень рекомендувати медіацію, як у Швейцарії (ст. 213-218 ЦПК Швейцарії), або ж закріпити обов'язкове проведення медіації до відкриття провадження, як це наразі є в Франції (ст. 131(1)-131(15) ЦПК Франції).

По-третє, важливу роль у врегулюванні спору шляхом медіації відіграє сам медіатор, тобто його професійні навички і досвід, тому його вибір є не менш важливою запорукою досягнення консенсусу між сторонами та у цілому позитивного тривалого результату.

Відповідно проблема сьогодні полягає в відсутності офіційного ресурсу з уніфікованими відомостями про всіх фахівців цієї сфери. Так, наразі в Україні немає єдиного уніфікованого реєстру медiatorів.

Відповідно до ч. 1 та 3 ст. 14 Закону об'єднання медiatorів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, ведуть реєстри медiatorів, а інформація, внесена до таких реєстрів, має бути відкритою та загальнодоступною. На практиці ж існує відмінність між відкритими реєстрами медiatorів та закритими реєстрами осіб, що пройшли базовий курс підготовки медiatorа. У першому випадку відкритими та загальнодоступними реєстрами, про які йде мова в законі, насправді не є повними, адже, якщо заглянути на офіційні веб-сторінки приватних об'єднань медiatorів або Національної асоціації медiatorів України, можна побачити лише медiatorів, які безпосередньо працюють в конкретному приватному об'єднанні, або є членами спільноти, або лише тих медiatorів, які є найвідомішими і відповідно найавторитетнішими в своїй сфері. У другому випадку існують реєстри випускників курсів з базової підготовки медiatorів, які проводять суб'єкти освітньої діяльності. Такі реєстри є закритими і не підлягають оприлюдненню, а такі особи фактично можуть і не здійснювати відповідну діяльність та не мають достатньої кваліфікації і досвіду.

Незважаючи на те, що запровадження єдиного уніфікованого реєстру медiatorів залишається до цього часу дискусійним питанням, але наразі це не призведе до сутнісної зміни підходу до здійснення медіації. Лише за умови інтеграції медiatorів в систему правозахисних представників (як, до прикладу, адвокатів) та внесення змін до процесуальних кодексів щодо обов'язковості проведення медіації на певному етапі, ідея створення такого реєстру набуде актуальності.

Наостанок, при виборі медiatorа як і процедури медіації в цілому варто враховувати і ступінь ризику завданої шкоди та відповідно міри відповідальності медiatorа при цьому. У свою чергу, про відповідальність медiatorа йдеться в ст. 15 Закону, яка передбачає адміністративну, кримінальну, цивільно-правову відповідальність за договором про проведення медіації, а також відповідальність за недотримання норм професійної етики.

У практичній діяльності найбільше питань виникає з приводу останнього виду відповідальності, оскільки відповідно до ч. 4 ст. 13 Закону порядок притягнення до відповідальності за недотримання норм професійної етики медiatorа визначається у статуті чи положенні об'єднання медiatorів, членом якого є цей медiator. Тобто, на практиці до такого виду відповідальності можна притягнути лише медiatorа, який входить до конкретного об'єднання медiatorів, а самозайнятого медiatorа – ні. Потенційна можливість застосування дисциплінарних засобів впливу на відповідного фахівця, до якого звернулися сторони (сторона) конфлікту за сприянням, також відіграє суттєву роль при виборі способу врегулювання спору, а тому має бути доопрацьована і уніфікована.

Отже, реформування законодавства України у сфері медіації щодо означених питань та її розвиток у запропонованих напрямках є необхідним, оскільки це може призвести до часткового розвантаження судової системи. Для наочності ми можемо провести паралель із інструментом, яким дуже часто користуються медiatorи на практиці – знаходження зони можливого порозуміння (згоди). Тобто, необхідно визначити найбільш актуальні питання для практиків та порівняти їх із досвідом інших країн, але враховуючи особливості української правової системи, що зі свого боку сприятиме формуванню культури мирного вирішення спорів.

Список використаних джерел:

1. Про mediaцію: Закон України від 16.11.2021 №1875-IX. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20/conv#n4> (дата звернення: 27.02.2024).

2. Роль mediaції, її розвиток в Україні сьогодні й точки перетину із судочинством обговорили на круглому столі у ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presentation/news/1512260/> (дата звернення: 26.02.2024)

3. Біцай А.В. Моделі mediaції у світі та перспективи для України. *Право і суспільство*. 2013. С. 85-89.

4. Комплексний аналіз поточного контексту, бар'єрів та можливостей для розвитку mediaції з рекомендаціями щодо розвитку та впровадження mediaції в Україні. 2019. USAID/UKRAINE. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/New-Justice-Comprehensive-Analyses-on-Mediation-for-Ukraine-Ales-Zalar-UKR.pdf>

Тишківська Алла

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

студентка 1 року навчання ОС «Магістр»

Правовий статус прокурора: актуальні питання та перспективи повоєнного реформування

Правовий статус прокурора є важливим аспектом розуміння прокуратури як інституту демократичної держави. У юридичній науці досі тривають дискусії щодо визначення дефініції та складових елементів правового статусу прокурора, що свідчить про актуальність дослідження цього питання, зокрема, в контексті реформування прокуратури та перспектив повоєнних змін законодавства.

Розділ III Закону України «Про прокуратуру» має назву «Статус прокурора». У частині 2 статті 15 даного закону зазначається, що прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає у прокуратурі. Статті 16, 19, 20 визначають гарантії незалежності, загальні права та обов'язки, відповідальність прокурора, які є елементами правового статусу прокурора [1].

Традиційно складовими правового статусу прокурора визначаються повноваження (права і обов'язки, як загальні так і з виконання покладених на прокуратуру функцій), відповідальність, гарантії, оскільки ці елементи правового статусу прокурора закріплені законодавчо. Водночас Закон не містить визначення самого поняття «правовий статус прокурора», що створює передумови для наукових дискусій і різного трактування закону та складових елементів правового статусу прокурора. Окрім цього, різні погляди науковців щодо елементів правового статусу прокурора наявні і тоді, коли йдеться про правовий статус прокурора не в цілому, а, наприклад, конкретно в кримінальному провадженні чи правовий статус прокурора під час укладання угод про визнання винуватості.

У науковій юридичній літературі слушно зазначається про те, що у зв'язку з оновленням законодавства про прокуратуру загострилися наукові дискусії стосовно всієї системи органів прокуратури, її функцій та правового статусу прокурорів, а також виникла необхідність розроблення єдиного сучасного наукового підходу до поняття «правовий статус прокурора» [2, ст. 172]. Однак єдиного підходу чи до розуміння поняття «правовий статус прокурора» або ж його законодавчого закріплення досі немає.

У кримінальному процесі правовий статус прокурора визначають через сукупність закріплених у кримінальному процесуальному законі прав, обов'язків та повноважень, якими наділений прокурор для здійснення своїх завдань та функцій залежно від конкретного етапу кримінального провадження [3, ст. 519]. Крізь призму окремих кримінально-процесуальних інститутів здійснюється дослідження правового статусу прокурора, зокрема, через його повноваження у сфері процесуального керівництва [4, с. 231–238]. Процесуальний статус прокурора як учасника угоди про визнання винуватості визнається складною та багатоаспектною категорією, що включає в себе такі елементи: 1) норми права, що регулюють даний аспект правового статусу прокурора; 2) його правосуб'єктність; 3) права; 4) обов'язки; 5) гарантії; 6) відповідальність [2, с. 176].

Попри те, що різноманітність поглядів науковців та наявність дискусії свідчить про постійний розвиток у дослідженнях цієї теми, вважаємо, що наявність уніфікованого підходу до дефініції «правовий статус прокурора» є необхідною для дотримання принципів правової визначеності та передбачуваності закону. У цьому контексті видається доцільним законодавче закріплення поняття «правовий статус прокурора» як сукупності законодавчо закріплених повноважень, гарантій незалежності та відповідальності прокурора.

Дискусійними є також положення ч. 2 статті 15 Закону України «Про прокуратуру», якими унормовано єдиний статус для всіх прокурорів незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури в Україні чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає у прокуратурі [1]. Оскільки елементами правового статусу прокурора є повноваження і відповідальність, цілком підставно стверджувати про те, що у Генерального прокурора та прокурора-стажиста вони будуть відрізнятися, і не будуть однаковими, що викликає потребу у правовій визначеності стосовно одностанітності у розумінні категорії «єдиний статус прокурора».

Важливим елементом правового статусу прокурора є гарантії незалежності, що закріплені у статті 16 Закону України «Про прокуратуру» [1]. У науковій юридичній літературі з приводу удосконалення законодавчих засад незалежності прокурорів головними напрямками такої реформи пропонують виділяти такі чинники: унеможливлення безпідставних перевірок прокуратури нижчого рівня з боку прокуратури вищого рівня; унеможливлення впливу керівників на рівень оплати праці підлеглих прокурорів; забезпечення можливості дієвого оскарження прокурором незаконних дій, вказівок або тиску з боку керівників чи колег до органів прокурорського самоврядування або до органу, що здійснює дисциплінарне провадження; забезпечення прозорості процедури призначення та звільнення прокурора з посади на основі оцінювання об'єктивних критеріїв; забезпечення повноцінної роботи органів прокурорського самоврядування як інструменту захисту незалежності прокурорів; посилення гарантій незалежності прокурорів, передбачених міжнародними стандартами, рекомендаціями Венеціанської комісії, рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи та інших міжнародних організацій, які встановлюють стандарти в указаній сфері; на практиці удосконалення процесу бюджетного фінансування органів прокурорського самоврядування [5, с. 428–429].

Додаткові гарантії незалежності прокурора є необхідними для повноцінної демократичної розбудови правової системи України, оскільки таким чином можна підвищити рівень ефективності діяльності прокуратури та сприяти збільшенню довіри суспільства до даного державного органу. Ба більше, зважаючи на те, що рівень довіри суспільства до системи правосуддя знижується, зокрема і через низку корупційних

скандалів під час війни, де у тому числі фігурували прокурори, потребує більшої законодавчої уваги та правової визначеності такий елемент правового статусу прокурора, як «відповідальність», зокрема щодо її більшої деталізації стосовно дій прокурора, які підтримують довіру суспільства до ефективності і справедливості системи правосуддя.

В Україні діє Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017, у якому також йдеться про недопущення проявів корупції. Водночас для більшої ефективності положень цього документу видається необхідним запровадження та використання нових інструментів, зокрема враховувати міжнародний досвід та міжнародні стандарти, для запобігання впливу на незалежність прокурорів [6].

Таким чином, існує багато поглядів на питання визначення правового статусу прокурора та його складових елементів, однак законодавчо закріпленими елементами правового статусу прокурора є повноваження, відповідальність і гарантії. Для демократичної розбудови України після війни необхідно враховувати міжнародний досвід та міжнародні стандарти і удосконалювати законодавче закріплення правового статусу прокурора та його елементів.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. Дата оновлення 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> - top (дата звернення: 11.02.2024).
2. Кісліцина І. О. Правовий статус прокурора як учасника угоди про визнання винуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 35(2.3). С. 172-177.
3. Шапошник А.С. Правовий статус прокурора як елемент адміністративно-правових засад його участі у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 516-520.
4. Луцик В.В. Правовий статус та повноваження прокурора за новим КПК України. *Митна справа : Науково-аналітичний журнал*. 2013. № 1. С. 231–238.
5. Шапошник А.С. Перспективи сучасного реформування та напрямки удосконалення адміністративно-правових засад діяльності прокурора в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Випуск 35. С. 419-430.
6. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17> - n33 (дата звернення: 11.02.2024).

Uskov Ihor

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
student of the 2nd year of study of EL "Master"*

Sustainable land use as a pivotal aspect in Ukraine's agrarian reform: current problems and ways of improvement

The relevance of the research topic lies in the need to reveal the current problems of the implementation of the principle of sustainable land use as an aspect in Ukraine's agrarian reform and outline potential ways to combat them, by implementing existing practices of the European Union.

Analysing the publications, the subject of which is the study of Ukrainian agricultural reform, the works of such scientists can be highlighted: "Some environmental and legal aspects of the sustainable development of Ukraine provision" (A. P. Getman, N. V. Anisimova, 2017); "Quality

of agricultural products: problems of improving domestic legislation based on international experience” (Bugera S.I., 2018); “Theoretical and practical issues of legal regulation of the production and circulation of organic agricultural products” (Tuyeva O. M., 2022); Principles of legal regulation of relations in the sphere of production, circulation and marking of organic agricultural products(Tuyeva O. M., 2023) and others.

On the route to integrating into the European Union one of the imperatives Ukraine faces within the frameworks of The National economic strategy for the period up to 2030 (introduced on 3rd of March 2021) is conducting the agrarian reform in a way that ensures preservation of natural resources and sustainable use of nature.

According to REGULATION (EU) 2021/2115 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 2nd of December 2021 boosting climate sustainability of the agricultural area is one of the main objectives of Common Agrarian Policy of the EU, therefore, ensuring the sustainable development of agricultural production, in particular by legal means, becomes especially relevant for Ukraine on its route to becoming an EU member state.

Thus, there is a need for the further development of land relations in the agricultural sector of Ukraine to be oriented towards ensuring sustainable land use and adapting them to meet the European requirements.

There are several legislative acts that enshrine the provisions concerning the principle of sustainable land use in Ukraine: The Land Code of Ukraine, the laws of Ukraine "On Environmental Protection", "On Land Protection", "On Land Reclamation", "On Pesticides and Agrochemicals", "On Waste", "On land management", "On state control over the use and protection of land", "On assessment of the impact on the environment", etc.

But even though there are already norms and mechanisms in place in Ukraine that tackle the aspect of sustainable land use, the agrarian sector of our country still faces numerous problems to achieve the goals in this regard, set out by the EU.

For example, Ukraine lacks regulations set to minimize the effect of the agricultural sector on the state of the ecosystem, in particular adequate limitations on use of pesticides and fertilizers, guidance on use of sustainable energy resources. This not only is a negative factor for Ukraine`s ecosystem, but also creates an obstacle to further alignment of the sector with EU requirements, as some of their basic characteristics are the protection of the environment, ensuring the ecological safety of the population and territories, reducing the anthropogenic load on it, waste management, etc.[1, p. 2] These requirements are outlined as crucial aims for several EU initiatives, namely the European Green Deal as the main set of EU`s policies, aimed at making Europe the first climate-neutral continent by 2050, and its elements in forms of the ‘From Farm to Fork’ strategy, which promotes food sustainability as well as the support to the producers, and the Biodiversity strategy for 2030, created to protect nature and reverse the degradation of ecosystems. These strategies already contain specific actions and commitments, set to achieve their respective goals, which, conveniently, are aligned with the challenges we are facing today. So, by implementing practices and regulations similar to them Ukraine would potentially find a sufficient way of resolving the existing problems, eliminating the need to developing new strategies from scratch, while simultaneously bringing its legislation closer to the EU requirements.

The ongoing monitoring of land is reduced to a quantitative description of land use, their distribution by categories, land, forms of ownership and right holders of land plots. There is hope that positive changes in this direction will take place in connection with the recently signed Memorandum between the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine and the Ukrainian Land Partnership regarding the digitalization of the agricultural sector and bringing the state's

agrarian policy to a new level by forming a single information space in the agricultural sector. Reliable and complete information about the changes that occur in the qualitative state of lands is necessary for evaluating the effectiveness of land protection programs and measures for land protection, as well as ensuring the effective use of budget funds.[2, p. 4] Implementation of a system similar to LPIS (Land Parcel Identification System), that is already in place in the EU could help solve this problem. LPIS It is an IT system based on aerial or satellite photographs, which records all agricultural parcels in the Member States. The LPIS an IT system based on aerial or satellite photographs which records all agricultural parcels in the Member States. It is used for cross-checking during the administrative control procedures and as a basis for on-the-spot checks by the authorised agencies. [3, p. 10]

A system of such kind not only would make it significantly easier to monitor compliance with regulations by individual entities at the current stage of agrarian reform, but would also provide us with valuable experience of working in the LPIS environment to help integrate the actual system in our country in the future.

Some positive steps were taken by adopting various strategies in the matter of sustainable land use in Ukraine. Thus, for example, the Law of Ukraine "On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period Until 2030" of 28th of February 2019 indicates the need to introduce an ecosystem approach into industry policy and improve the system of integrated environmental management. Also, the Strategy of Irrigation and Drainage in Ukraine for the period until 2030 is aimed at preserving and restoring soil fertility, protecting territories and settlements from the harmful effects of water, achieving and maintaining the proper condition of river basins, as well as restoring and increasing the area of irrigated land and drainage systems. But, even though these documents provide valuable improvements in the matter, implementing a multitude of different strategies to regulate concrete aspects of the agrarian sector is not viable. A more effective approach would involve the development and adoption of a unified strategy, ensuring comprehensive and cohesive management for long-term agricultural stability. Not only that, but the development of a unified strategy is one of the main requirements of the EU, as these strategies of member-states and potential candidates for the functioning of Common Agrarian Policy of the EU.

The promotion of organic production is highlighted as one of the key initiatives of the above-mentioned 'From Farm to Fork' strategy. Its adoption in Ukraine could prove to be a positive factor and would to help improve and restore the condition of soils and thus, improve the sustainability of land use.

Organic agriculture, is the only one of the alternative forms of agricultural production and becomes the newest, adapted to the natural environment in the management system, which comes from a holistic approach and arises in such agricultural production, which ensures its sustainable development to meet the needs of the present and future generations of people in organic production of crops, livestock, aquaculture and agroforestry.[4, p. 249]

For a long time, though, organic agricultural production in Ukraine existed without any support from the state, mainly due to the efforts of the farms themselves, while international practice, including European agrarian policy, proves that the basis of creating an economically sustainable and ecologically balanced agricultural organic production has targeted state support. It is the state that has the leading role in creating an appropriate environment and economic stimulation of entities that embody the organic model of production. Timely awareness of the importance of legislative provision of stimulation and state support of this activity allowed many countries of the world to achieve leadership positions in saturated domestic and global markets

with organic food products. That is why it is important to refer to the positive experience of other countries in this field.[5, p. 4]

As an example, in 2020, the Cabinet of Ministers of Ukraine introduced the resolution "On approval of the State Register of operators engaged in production in accordance with the legislation in the field of organic production, circulation and labeling of organic products, the State Register of certification bodies in organic production and circulation of organic products, the State Register of Organic seeds and planting material". It defines the maintenance mechanism for the register of operators, which is formed on the basis of information from certification bodies; the register of certification bodies, which is formed based on the application of the enterprises, establishments and the organizations which have passed accreditation; the register of organic seeds and planting material, which is formed on the basis of information from the operator who carries out the production and/or sale of organic seeds and/or planting material. Another example is the Law of Ukraine of November 5, 2020 "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Functioning of the State Agrarian Register and Improvement of State Support to Agricultural Producers", which amended the Law of Ukraine of June 24, 2004 "On State Support of Agriculture of Ukraine" and introduced the right of producers of organic agricultural products to receive state support. Overall, the provided documents create mechanisms that resemble those, which are already in place in the EU. As with the above mentioned LPIS-like system, their introduction is not only a positive step for the national legislation in the aspect of implementation of the principle of sustainable land use, but also brings Ukrainian legislation closer to the EU requirements and gives us experience of using such mechanisms.

Thus, the principle of sustainable land use plays an important role as an aspect of Ukrainian agrarian reform. There are already various norms, strategies and mechanisms in place that tackle this aspect. However, a lot of obstacles still arise. Preserving biodiversity and promoting sustainable agriculture, ensuring a pollution-free agriculture, protecting and restoring ecosystems and biodiversity, establishing strict protection of land and restoring degraded ecosystems are the key areas that Ukraine needs to focus on to increase the sustainability of land use in the country. Implementation of practices, similar to those already developed by EU as parts of The European Green Deal, "From Farm to Fork" and Biodiversity strategies, could help achieve the mentioned goals, while bringing us closer to European regulations and giving us valuable experience of operating in their environment.

List of used sources:

1. A. P. GETMAN, N. V. ANISIMOVA, SOME ENVIRONMENTAL AND LEGAL ASPECTS OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE PROVISION // Право та інновації. 2017. No 3 (19) <https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/14660/1/doc1.pdf>
2. Ignatenko I.V. Actual legal problems of the formation of ecologically oriented land use as a component of sustainable development strategy // Law and society. - 2022. - No. 2. - P. 121-127. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/19671>
3. European Court of Auditors, The Land Parcel Identification System – A useful tool to determine the eligibility of agricultural land – but its management could be further improved. Special report No 25, 2016, Publications Office, 2016, <https://data.europa.eu/doi/10.2865/39118>
4. Kurman T.V. Sustainable development of agricultural production: problems of legal security: monograph. Kharkiv: Yurayt, 2018. 376 p.

5. Tuyeva O.M., Principles of legal regulation of relations in the sphere of production, circulation and marking of organic agricultural products // Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. - 2023. - p. 377-283. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288639/282298>

Федоренко Анна

*Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»*

Застосування штучного інтелекту у поствоєнній демократичній розбудові

З різким прогресом людства у сфері інформаційних технологій гостро постає питання про застосування штучного інтелекту (далі – ШІ) в поствоєнний час. Ще у 2018 році Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи прийняла важливий міжнародний акт – Етичну хартію по використанню штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі [1], а у 2021 році Європейським Союзом був запропонований регламент стосовно ШІ – Artificial Intelligence Act (AI Act) [2].

Якщо роздивлятися більш детально, то Хартія у своїй основі закріплює п'ять основних принципів, а саме: 1) принцип поваги до основних прав, який полягає в тому, щоб забезпечити сумісність основних прав з розробкою та впровадженням інструментів і послуг ШІ; 2) принцип недискримінації, чия сутність у запобіганні розвитку або посиленню будь-якої дискримінації між окремими особами або групами осіб; 3) принцип якості та безпеки, який стосується обробки судових рішень і даних, використання сертифікованих джерел і нематеріальних даних з моделями, розробленими в мультидисциплінарній манері, в безпечному технологічному навколишньому середовищі; 4) принцип прозорості, неупередженості та чесності, що полягає в розробленні методів обробки даних доступними та зрозумілими для зовнішньої аудиторії; 5) принцип «під контролем користувача», який виключає директивний підхід і передбачає, що користувачі є проінформованими учасниками та контролюють свій вибір [1]. Впровадження цих принципів сприяє відповідальному та безпечному розвитку та використанню технологій ШІ. А це, в свою чергу, допоможе захистити права людини, запобігти дискримінації, забезпечити якість і безпеку систем ШІ, а також надати користувачам контроль над ними. Безумовно, все це буде активно використовуватися у поствоєнній демократичній розбудові нашої країни. Проте, важливо враховувати етичність і конфіденційність, пов'язані з використанням ШІ в політичних процесах. Необхідно розробляти та впроваджувати такі технології з врахуванням прав і свобод громадян, а також забезпечувати високий рівень безпеки та захисту даних людини.

Законопроект AI Act, запропонований ЄС, крім того, що підіймає низку важливих питань щодо введення його в силу та узгодження з іншими нормативно-правовими актами та політиками Союзу, також несе за собою чітку правову основу, субсидіарність та пропорційність [2]. Правовою основою пропозиції є, насамперед, стаття 114 Договору про функціонування Європейського Союзу, яка передбачає вжиття заходів для забезпечення створення та функціонування внутрішнього ринку. Щодо штучного інтелекту, то пропозиція визначає предмет регулювання та сферу застосування нових правил, які охоплюють розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання системи ШІ, а також встановлює список заборонених ШІ. Положення дотримується підходу, що ґрунтується на ризиках, розрізняючи використання ШІ, що поділяються в залежності від ступеня небезпеки: неприйнятний ризик (i), високий ризик (ii), мінімальний ризик (iii) [2].

До неприйнятного ризику можна віднести всі ті системи ШІ, використання яких вважається неприйнятним та такі, що суперечать цінностям ЄС, наприклад, через порушення основних прав. AI Акт пропонує низку правил для систем ШІ, які створюють високий ризик для здоров'я та безпеки або основних прав фізичних осіб. Відповідно до підходу, що ґрунтується на оцінці ризику, ці високоризикові системи ШІ допускаються на європейський ринок за умови дотримання певних вимог і попередньої відповідності. Технології мінімального ризику, в свою чергу, будуть зобов'язані гарантувати прозорість своєї роботи. Завдяки такому розподілу положення забезпечує баланс між розвитком ШІ та захистом прав і свобод людини. Також Європейською комісією планується запровадження «регуляторної пісочниці» (the regulatory Sandbox) для ШІ – застосування регуляторних інструментів для тестування протягом обмеженого часу інноваційних продуктів систем ШІ під наглядом регулятора [2]. Очікується, що «регуляторні пісочниці» будуть сприяти поліпшенню обізнаності про ШІ у підприємницькому та правовому секторах. Окрім цього Європарламент вимагає від кожної держави-члена ЄС створити національний наглядовий орган для контролю за використанням ШІ [3].

Наразі в Україні використання елементів ШІ пов'язують з функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка частково вже працює в складі окремих модулів [4, с. 281]. Планується поставити перед алгоритмом завдання підібрати релевантне до конкретної справи рішення Верховного Суду та сконструювати без участі людини проєкт рішення [5]. ЄСІТС потребує доопрацювання для повноцінного впровадження, адже це питання не одного року, але вже існуючі та працюючі підсистеми набагато полегшують роботу судової системи.

Подальшого впровадження штучного інтелекту у поствоєнний час можливо і в інших галузях, окрім судової гілки влади. Наприклад, застосування ШІ на державній службі може полегшити рутинні завдання і забезпечити ефективніше використання ресурсів, що, в свою чергу, покращить якість надання громадських послуг. Використання ШІ також може полегшити електронне управління та виборчі процеси. Це може включати в себе автоматизацію обробки голосів, перевірку достовірності та захист виборчих систем від кібератак. Крім того, ШІ може бути використаний для аналізу даних та виявлення неправомірних дій у сфері державного управління. Він може допомогти в удосконаленні систем моніторингу та виявленні корупційних схем, допомагати в управлінні державними справами, надаючи аналітичні дані та прогнози для прийняття обґрунтованих рішень, що може включати в себе аналіз громадської думки, економічні прогнози та інші аспекти.

Впровадження ШІ в поствоєнний час є питанням досить різностороннім. З одного боку, для інтеграції ШІ потрібно вдосконалювати нормативно-правову базу для його безпечного регулювання, з іншого, це призведе до автоматизації багатьох процесів. Потрібно чітко встановити, у яких сферах можна застосовувати ШІ, а в яких заборонено. Деякі вчені вважають, що застосування ШІ в кримінальних справах є неетичним і порушує права людей [4, с. 282]. Можна з ними погодитися, адже це справи виключно високоморальних якостей, на які ШІ не здатний на даному етапі розвитку. Повністю замінити штучним інтелектом будь-яку галузь не вийде, але значно полегшити роботу можна завдяки швидкості, з якою ШІ опрацьовує інформацію. Але його використання також не виключає похибки, і саме це ставить під сумнів доцільність такого використання.

Виходячи з викладеного, можна зазначити, що розвиток ШІ у поствоєнний час стає необхідним у контексті швидкого прогресу інформаційних технологій. Ініціативи Європейської комісії та Європейського Союзу, такі як Етична хартія та законопроект AI Акт, спрямовані на забезпечення етичного та безпечного використання ШІ, враховуючи

основні принципи поваги до прав людини, недискримінації, якості та безпеки, прозорості та контролю користувача. Такі заходи сприятимуть створенню відповідальної та ефективної системи використання ШІ в поствоєнний час. Впровадження штучного інтелекту в судову систему України є складним та багатогранним процесом, який потребує уважного вивчення та розробки відповідної нормативно-правової бази. Попри потенційні переваги автоматизації процесів та прискорення прийняття рішень, необхідно враховувати етичні аспекти, забезпечуючи захист прав людини та справедливості процесу.

Список використаних джерел:

1. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

2. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending Certain Union Legislative Acts. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>.

3. Бойко Д. Штучний інтелект в ЄС і Британії: порівняння регуляторних підходів. URL: <https://dc.org.ua/news/shtuchnyy-intelekt-v-es-i-brytaniyi-porivnyannya-regulyatornyh-pidhodiv>.

4. Рибікова Г.В. Використання штучного інтелекту в правосудді: зарубіжний досвід. *Матеріали III Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму* (м. Київ, Національний авіаційний університет, 14-15 травня 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020. С. 281-283.

URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/50907/1/%d0%a0%d0%b8%d0%b1%d1%96%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b019.pdf>.

5. Шемшученко В. Штучний інтелект у правосудді. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/>.

Циганенко Дарія

*вихованка відділення філософії та суспільствознавства
КЗПО «Київська Мала академія наук учнівської молоді»,
учениця 10 класу ліцею № 144 ім. Г. Ващенка м. Києва*

Медійна легітимізація влади в сучасних умовах: вплив ЗМІ на формування довіри громадян до уряду в Україні

В сучасному інформаційному суспільстві медійна легітимізація влади визначається як один із ключових факторів формування довіри громадян до уряду. Засоби масової інформації (далі – ЗМІ), які виступають не лише як передавачі новин, а й як активні учасники політичного процесу, відіграють важливу роль у визначенні образу влади та її легітимності. Зокрема, в контексті сьогодення нашої держави, в якому суспільство переживає важливі трансформації в умовах воєнного стану, дослідження впливу ЗМІ на ставлення громадян до урядових структур стає актуальною проблемою. Відтак зазначимо, що питання легітимності влади в Україні стоїть на часі.

Легітимність на думку М.І. Суржинського – це «збіг дій органів державної влади з тим, чого чекає від них суспільство... легітимність органів державної влади, а отже, і державних органів, які беруть участь у вирішенні питань громадянства, означає підтримку, позитивне ставлення, довіру до їх діяльності боку суспільства. Саме легітимність, яка носить оцінний характер, забезпечує стабільність і стійкість для функціонування державних органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства»

[1, с. 118]. З цього погляду, підтримка та довіра до діяльності державних органів є важливим фактором легітимності. При цьому, за даними численних аналітичних звітів та опитувань, в Україні низька довіра до виконавчих, законодавчих та судових структур триває десятиками років. До прикладу, наприкінці 2013 року, Верховній Раді не довіряли 45,1% українців, Президентові України – 45%, судам – 44,9%, а міліції – 70%. За каденції наступника Віктора Януковича – Петра Порошенка, ситуація не змінилась. Станом на 2015 рік Президенту довіряли лише 30% опитуваних [2].

Проблематикою визначення легітимності влади зумовлюється тим, що де-юре з обранням особи на посаду президента він стає легітимним, адже за нього проголосувала абсолютна більшість. Проте де-факто, у більшості випадків, через деякий відрізок часу рівень довіри народу до очільника держави падає, через один рік після обрання, рівень довіри респондентів падає на 18,25%.

Однак проаналізувавши термін Президента України Володимира Зеленського, спостерігаємо феномен: після зниження відсотку легітимності влади, рейтинг зростає на позначку ще вище, ніж був на момент виборів у 2019 році, приблизно на 3,7%. Це перший приклад, коли за президентства очільник влади, не тільки знову підняв свій рейтинг на рівень виборів, а і підняв свою легітимність. Чинником реалізації легітимності влади, на час її падіння, однозначно стало повномасштабне вторгнення РФ та дії української влади, що беззаперечно підняло довіру українців до Президента. Зокрема, з оприлюдненого опитування проведеного Центром Разумкова, станом на 7 лютого 2024 року – Президенту України довіряють 64% опитаних, що свідчить про значний рівень підтримки та довіри Володимира Зеленського [3]. Зрештою, зазначені дані підтверджують високий рівень легітимності його дій для суспільства та визначає довіру громадян щодо прийнятих політичних рішень та викликів в умовах воєнного стану.

Так, формування довіри громадян до уряду – мабуть є одним із ключових питань для кожного президента, влади, уряду. Що впливає на думки громадян, як формується довіра та які дії можуть деструктивно вплинути на суспільство. Кожен громадянин час від часу ставить питання: чи можна довіряти владі, чи виконує влада взяті зобов'язання, чи в повній мірі дотримується Закон. Ці та інші питання потребують відповідей. Зокрема, до яких джерел інформації звернутись, адже споживання контенту має бути усвідомленим та виваженим. У пошуках інформації про події в Україні та світі українці є доволі традиційними; більшість дивиться загальнонаціональні телеканали і гортає соціальні мережі. Проте є ті, хто висловлює довіру друкованим ЗМІ. Кожна людина споживає гігабайти інформації, але розібратись у всіх потоках можуть далеко не всі члени суспільства. І не секрет, що на формування тієї чи іншої позиції, думки, тези, наративу впливають мас-медіа, які часто моделюють ситуації і пропонують певні зразки поведінки, іноді нівелюючи особистий досвід.

З огляду на поставлену проблематику, нами було ініційовано опитування молоді, яка задіяна у суспільному житті держави, респондентами виступили представники Київської міської молодіжної ради та Унівської ліги Києва. Респонденти відповідали на два питання: «Чи потрібна легітимізація влади в Україні?», «Якщо потрібна, то як Ви бачите забезпечення легітимізації влади в Україні в умовах сучасних демократичних трансформацій?». Усі представники самоврядування молоді дали чітку відповідь – так. Оскільки стабільна влада має більше можливостей діяти в інтересах населення, то особливо під час війни, народ має бути єдиним з державними інституціями, зазначає більшість респондентів.

У питанні контролю ЗМІ погляди представників молодіжних рад розбіглися: деякі стверджують, що нам необхідно запровадити систему демонстративного покарання правопорушників, як у Сполучених Штатах Америки, покращити пропаганду, та швидше реагувати на суспільні резонанси, деякі, що держава повинна гарантувати свободу слова, свободу асоціацій та інші громадянські свободи, а також, що регулювання легітимності влади не має бути спричинено механізмами контролю ЗМІ. Проте, на нашу думку, зважаючи на фактор збройної агресії РФ, інформаційно-психологічної операції на українське суспільство подібні методи можуть бути використані, якщо це призведе до потрібного результату та стійкості громадянського суспільства в Україні.

Таким чином, в сучасному українському суспільстві медійна легітимізація влади набуває особливої важливості, оскільки ЗМІ визначають образ уряду та впливають на загальний рівень довіри громадян. Аналіз впливу ЗМІ на формування цього образу вимагає розгляду механізмів та інструментів, що активно використовуються в інформаційному просторі та як вони впливають на загальну довіру громадян до державних та суспільних інституцій країни. Розуміння цих процесів є ключовим для забезпечення легітимності влади в контексті сучасних реалій. Резюмуємо, що за даними опитування більшість молодіжних лідерів підтримує необхідність легітимізації влади, але існує внутрішня розбіжність у поглядах щодо методів контролю ЗМІ, що нашою метою є подальше обговорення та наукові дослідження.

Список використаних джерел:

1. Surzhynskiy M. Legitimacy of State Bodies involved in Citizenship Issues (Ukraine). Law Review of Kyiv University of Law. 2020. No. 1. P. 118–122. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.22> (date of access: 07.02.2024).
2. Рейтинги довіри до президентів України. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/08/infografika/polityka/rejtynhy-doviry-prezydentiv-ukrayiny> (дата звернення: 07.02.2024).
3. Буняк В. Опитування Центру Разумкова: Українським медіа довіряють 47% респондентів. detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/222667/2024-02-07-opytuvannya-tsentru-razumkova-ukrainskym-media-doviryayut-47-respondentiv/> (дата звернення: 07.02.2024).

Шулькевич Роман

*вихованець відділення філософії та суспільствознавства
КЗПО «Київська Мала академія наук учнівської молоді», учень 11 класу
гімназії №283 II-III ступенів м. Києва*

Окремі питання правової регламентації забезпечення кібербезпеки в європейському та вітчизняному праві

Розвиток інформаційних технологій у наш час породжує глибокі та широкомасштабні зміни у соціальному, економічному та політичному житті суспільства. Створення глобального кіберпростору зумовило настання нових реалій, які мають невичерпний потенціал і відіграють головну роль у розвитку країн світу. Інформаційне суспільство і цифровий ринок стали важливими ділянками сучасної економіки та суспільства загалом.

Розвиток інформаційного суспільства та цифрового ринку призвів до значного збільшення кількості кіберзагроз, які становлять серйозну загрозу не лише для безпеки громадян, але й для функціонування ключових секторів економіки. Аналіз ризиків демонструє постійне зростання кіберзлочинності, яка охоплює різноманітні атаки на

корпоративні мережі, вкрадення конфіденційної інформації, фінансові махінації та інші види кіберзлочинності.

Ці кіберзагрози ставлять під загрозу не лише фінансову стійкість компаній та інституцій, але й національну безпеку країни в цілому. Напади на критичну інфраструктуру, таку як енергетичні системи, транспортні мережі та медичні установи, можуть мати серйозні наслідки для життя та здоров'я громадян, а також для економічного розвитку країни.

Кібербезпека визначається як ключовий елемент національної безпеки будь-якої країни. Це відображається у великій увазі, яку приділяють країни Європейського Союзу створенню спільних стандартів та впровадженню заходів протидії кіберзагрозам. Україна наразі розпочала процес імплементації положень законодавства ЄС з питань кібербезпеки в своє національне законодавство.

Тема кібербезпеки та викликів цифрової епохи важлива для дослідження. У вітчизняних академічних дослідженнях аналізуються різні аспекти цієї проблематики у контексті інтеграції України до Європейського Союзу, а також наближення законодавства України до законодавства країн ЄС.

У Європейському союзі кібербезпека регулюється широким спектром нормативних актів, які включають в себе директиви, міжнародні угоди, конвенції, регламенти та рішення Європейського Суду з питань прав людини. Наприклад, Стратегія кібербезпеки Європейського Союзу (EU Cybersecurity Strategy), Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» (Будапештська Конвенція), яка є першим міжнародним договором, що спрямований на боротьбу з інтернет-злочинами та комп'ютерною злочинністю.

Директива про мережну та інформаційну безпеку (NIS Directive) встановлює обов'язкові вимоги щодо забезпечення безпеки мереж та інформаційних систем для критично важливих секторів, таких як енергетика, транспорт, банківська сфера тощо.

Крім того, загальний регламент з захисту даних (GDPR) містить положення щодо захисту особистих даних громадян Європейського Союзу та встановлює вимоги до організацій зберігати та обробляти ці дані у безпечному режимі.

Також важливими є рішення Європейського Суду з питань прав людини, які визначають права та обов'язки у сфері кібербезпеки, зокрема щодо приватності та свободи в Інтернеті [1].

Україна активно вдосконалює своє національне законодавство у сфері кібербезпеки, приділяючи значну увагу імплементації положень, які характерні для країн Європи. Це робиться з метою підвищення ефективності захисту інформаційних систем, які є критичними для національної безпеки та економічного розвитку.

Одним з ключових напрямків є гармонізація законодавства з європейськими стандартами та директивами Європейського Союзу. Це дозволяє Україні взяти до уваги найкращі практики та досвід країн ЄС у сфері кібербезпеки.

Законодавство України містить певні законодавчі акти спрямовані на забезпечення кібербезпеки, наприклад, закони України: «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про національну безпеку України», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», «Про критичну інфраструктуру», крім того певні статті кримінального кодексу встановлюють відповідальність за скоєння дій спрямованих на підлив національної безпеки [2].

Також існують деякі програмні документи, наприклад, Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні «Digital Ukraine 2020», Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства в Україні «Diia.City», Стратегія забезпечення

кібербезпеки в Україні, вони спрямовані на вдосконалення інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток цифрової інфраструктури, підвищення рівня кібербезпеки та створення сприятливого середовища для розвитку цифрової економіки в Україні. Ці документи містять стратегічні цілі, завдання і заходи, спрямовані на досягнення зазначених цілей, а також визначають основні напрями діяльності в цих сферах на національному рівні [3].

Порівнявши Європейське та вітчизняне правове середовище можна дійти висновку, що суттєва відмінність полягає у кількості відповідальних органів влади у сфері кібербезпеки, коли в більшості європейських країн є від одного до трьох відповідальних органів, в Україні їх більше десяти, наприклад:

- Кіберполіція;
- Служба безпеки України;
- Міністерство цифрової трансформації;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- Міністерство оборони України;
- Збройні Сили України;
- Національний координаційний центр кібербезпеки;
- Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки [1].

Ключовим завданням щодо апроксимації законодавства України до стандартів ЄС для задля поширення режиму внутрішнього ринку ЄС, на базову для цифрової економіки сферу телекомунікацій, є впровадження європейських актів у національне законодавство. Інтеграція України у Єдиний цифровий ринок ЄС визначається як один із пріоритетів для країни.

Розвиток України у цифровому просторі не можливий без належного державно-правового забезпечення кібербезпеки на національному рівні, враховуючи специфіку цифрового середовища.

Зважаючи на виклики сучасної цифровізації кібербезпека є актуальним напрямком діяльності держав не тільки в межах своїх кордонів, а й транскордоною діяльністю.

Отже, розвиток інформаційних технологій викликає нові реалії, які потребують серйозного правового регулювання для захисту як громадян, так і критично важливих секторів економіки. Зростаюча кількість кіберзагроз підкреслює необхідність ефективних заходів у сфері кібербезпеки, які стають ключовим елементом національної безпеки. Європейський Союз і Україна активно працюють над вдосконаленням свого законодавства у цій сфері, спираючись на міжнародні стандарти та норми. Імплементация європейських законів у національне законодавство України сприяє підвищенню рівня кібербезпеки та забезпечує просування країни у євроінтеграційних процесах. З метою ефективного протистояння кіберзагрозам важливо не лише приймати нові закони, але і підтримувати співпрацю між різними органами влади та вдосконалювати технічні та правові засоби захисту інформаційних систем.

Список використаних джерел:

1. Горовий С.С., Прямичин В.Ю. Актуальні питання правового забезпечення кібербезпеки України. Юридичний науковий електронний журнал, 6/2021. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2021/34.pdf. Назва з екрану (дата звернення: 11.01.2024)
2. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 11.01.2024)

3. Законодавство та стратегія у сфері кібербезпеки (досвід країн Європейського Союзу та США). Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29129.pdf>. Назва з екрану (дата звернення: 11.01.2024)

Щерблюк Максим

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
студент 4 курсу ОС «Бакалавр»*

Можливості застосування штучного інтелекту в правотворчій діяльності

Світ наразі переживає четверту промислову революцію. Вона має кардинально змінити те, як живе та працює людство. Як вважає Клаус Шваб, засновник і президент Всесвітнього економічного форуму, за своїм масштабом, розмахом і складністю трансформація, яку принесе ця революція, буде несхожою ні на що, що людство переживало раніше. Проте очікується, що дана епоха буде відзначена технологічним проривом у таких галузях як робототехніка, нано- та біотехнології, квантові обчислення та штучний інтелект [1].

Ці швидкі зміни вже є новітньою реальністю передових країн Європи. Зокрема Велика Британія 11 червня 2019 року прийняла Положення про четверту промислову революцію. Відповідно до преамбули даного акту Туманний Альбйон планує завдяки четвертій промисловій революції зберегти своє панівне становище в світі, і саме це Положення є планом на забезпечення їхнього успіху. Першою ціллю, яку зазначає даний НПА, є поставити Великобританію в авангард революції штучного інтелекту та даних [2].

Тому дослідження даної теми, особливо можливостей застосування штучного інтелекту, є вимогою сучасності, і має нам допомогти не тільки у повоєнній розбудові України, а й зайняти лідерські позиції у різних сферах.

Основним документом в нашому законодавстві, який торкається тематики штучного інтелекту (далі – ШІ) є розпорядження Кабінету Міністрів України № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 2 грудня 2020 року. Згідно з цією концепцією штучний інтелект - організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [3].

Якщо пояснити простими словами, то ШІ – це комп’ютерна програма, яка на основі поставленого їй завдання збирає доступні для неї дані, проводить їх аналіз та обробку, після чого видає відповідь, тобто виконує завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. Саме цю його визначальну якість пропонується застосовувати в правотворчій діяльності. Зокрема, штучний інтелект може допомогти при виявленні колізій, аналізі можливих наслідків прийняття законопроекту, розробляти різної складності документи. Розглянемо кожну можливість окремо.

Відповідно до ч. 1 ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність» колізія норм права - це протиріччя або невідповідність між нормами права у нормативно-правових актах, що регулюють одні й ті самі суспільні відносини [5]. Наявність колізій у законодавстві свідчить про низькій рівень юридичної техніки та породжує негативні

наслідки, зокрема, ускладнює формування єдиної та сталої судової практики, створює ситуацію правової невизначеності, що в своїй сукупності знижує рівень довіри до законодавства.

Тому при створенні законопроекту окремо необхідно приділити увагу, щоб не допустити колізій, які він може принести в разі прийняття. І якщо із аналізом нашої законодавчої бази для недопущення колізій основний суб'єкт законодавчої ініціативи, народні депутати, ще може справитися, то із аналізом європейського законодавства вже можуть виникнути значні труднощі. Адже серед наявних нардепів тільки 46 були юристами [5]. А отже, в процесі гармонізації нашого законодавства із європейським потребуватимуть допомоги відповідних фахівців.

Штучний інтелект, який здатний швидко опрацьовувати великі обсяги даних, здатен значно пришвидшити вирішення даного завдання. Він може як порівнювати текст законопроекту із європейським законодавством на предмет колізії, так і шукати потрібні норми в європейському законодавстві, щоб відразу їх можна було імплементувати в текст законопроекту.

В суспільстві можуть існувати сумніви щодо того чи здатен штучний інтелект порівняти дві норми та правильно їх витлумачити, однак експеримент вчених з університетів Лондона, Шеффілда та Пенсільванії певною мірою спростовує цю критику. В даному експерименті вчені навчили ШІ аналізувати тексти судових справ і порівнювати винесені рішення по даних справах із вимогами Європейської конвенції з прав людини. Загалом ШІ проаналізував 584 справи та оцінив, що у 79% випадків рішення суду були правильними [6, с. 144].

Завдяки даному експерименту можемо із впевненістю сказати, що якщо ШІ зміг розібратися із обставинами справи та зрозуміти, які норми мають до них застосовуватися, то порівняти дві норми права він також зможе.

При розробці законопроектів штучний інтелект може допомогти не тільки виявленням колізій, а й може прогнозувати як ті чи інші зміни вплинуть на суспільство з високою точністю. Це відбувається завдяки тому, що ШІ може запускати сотні тисяч симуляцій за хвилину, систематизувати і надавати вже готові для аналітики дані. Одним з таких прикладів застосування ШІ є Моделювання інноваційної політики для розумної економіки (IPSE). Даний проєкт фінансується урядом Ірландії та необхідний для того, аби допомогти політикам зрозуміти ймовірний вплив різних рішень на економіку Ірландії. Наприклад, політики можуть перевірити, чи допоможуть різні методи фінансування або податкові пільги підтримати створення нових малих підприємств у конкретному місті чи у високотехнологічній галузі. Такі моделі можуть бути дуже корисними, оскільки уряд вивчас, яка політика може сприяти стимулюванню внутрішнього виробництва напівпровідників або інших передових технологій [7].

Загалом, штучний інтелект вже на тому рівні розвитку, що здатен сам писати закони. Наприклад, в Бразильському місті Порту-Алегрі із населенням 1,3 млн одногосподно був прийнятий законопроект, який написав ШІ [8]. Однак створювати законопроекти це досить відповідально і не можна цей процес повністю доручати ШІ, але можна йому доручити створювати типові договори, з чим він дуже допоможе. Адже наше законодавство часто використовує бланкетні норми в яких посилається на типові договори, однак Кабінет Міністрів України забуває їх створити та затвердити. Доприкладу, ч. 3 ст. 272 Господарського кодексу України передбачає обов'язкові умови, які повинні бути у договорі контрактації сільськогосподарської продукції [9]. В останньому своєму пункті дана норма посилається на типовий договір, який більш ніж за

20 років існування даної норми так і не змогли розробити. А штучному інтелекту знадобилося б на це не більше хвилини.

На останок, як висновок, варто зазначити наступне: (1) штучний інтелект вже є нашою реальністю, а не майбутнім, тому його використання є вимогою сучасності для забезпечення розвитку суспільства; (2) регулювання штучного інтелекту у нас ще на початковому рівні, і цю ситуацію необхідно виправляти негайно та наздоганяти передові країни Європи; (3) штучний інтелект може бути корисним у різних галузях науки, зокрема у юриспруденції, в даних тезах було висвітлено стисло тільки малу частину тої користі, яку при правильному застосуванні він може принести, адже сфера його застосування юристами обмежується їхньою креативністю.

Список використаних джерел:

1. WORLD ECONOMIC FORUM [Електронний ресурс]: The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/> (дата звернення: 09.02.2024)
2. Regulation for the Fourth Industrial Revolution: Policy paper від 11.06.2019. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/regulation-for-the-fourth-industrial-revolution/regulation-for-the-fourth-industrial-revolution> (дата звернення: 09.02.2024)
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1556-р від 02.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p> (дата звернення: 09.02.2024)
4. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 09.02.2024)
- Слово і Діло [Електронний ресурс]: Не лише фотографії: професії депутатів нового скликання Ради. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/07/29/infografika/polityka/piarnyky-fotohrafy-zhurnalisty-profesiyyi-ta-osvita-novoobranyn-nardepiy> (дата звернення: 09.02.2024)
5. Шишка Н.В. Штучний інтелект в українському правосудді: Правові передумови запровадження. Юридичний науковий електронний журнал. 2021 № 3/2021. С. 143-145. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/35> (дата звернення: 09.02.2024).
6. Deloitte [Електронний ресурс]: AI for smarter legislation. URL: <https://www.deloitte.com/an/en/our-thinking/insights/industry/government-public-services/artificial-intelligence-can-benefit-the-legislative-process.html> (дата звернення: 09.02.2024)
7. Techopedia [Електронний ресурс]: How AI Could Make Our Laws: First Bill Written by ChatGPT Gets Approved. URL: <https://www.techopedia.com/how-ai-could-make-our-laws-as-the-first-law-written-by-chatgpt-gets-approved> (дата звернення: 09.02.2024)
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 09.02.2024)

Яньшина Аріна

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»*

Правове регулювання поведінки з відходами від руйнувань, що утворилися внаслідок воєнних дій на території України

Війна, що триває в нашій державі, спричинила виникнення низки проблем, з якими Україна в довоєнному, мирному житті, ще не стикалась та відповідно не має досвіду їх

подолання. Серед багатьох, особливо гостро, стоїть проблема так званих відходів війни чи відходів, що утворюються внаслідок війни. Надзвичайно складними є питання їх розміщення, утилізації, переробки та ін. Ключову роль у вирішенні цих проблем повинно відіграти належне правове забезпечення. Причому існуюче правове поле потребує оновлення, відображення особливостей поводження із відходами війни як особливою категорією [0, с. 350].

Серед директив, які зобов'язана імплементувати Україна у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, є Директива 2008/98/ЄС Європейського парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких Директив (далі – Директива) [0]. Директива передбачає ряд важливих принципів, головним серед них є впровадження ієрархії поводження з відходами. Прийняття Закону «Про управління відходами» [0] стало важливим кроком для імплементції Директиви.

За наслідками повномасштабного вторгнення армії РФ на територію України, ведення бойових дій, поданих обстрілів з різних видів зброї по житлових будинках та виробничих будівлях сформувалися різні види відходів війни: відходи від згорілого транспорту та військової техніки, нерозірвані снаряди та уламки від них, відходи від руйнувань будівель та споруд. Тема цього дослідження буде присвячена саме поводженню з відходами від руйнувань, з точки зору правового забезпечення поводження з таким видом відходів, та напрацюванню ефективних заходів подолання їх негативного впливу на довкілля, життя та здоров'я людей, беручи до уваги досвід зарубіжних країн.

З кожним днем через дії загарбників в Україні збільшується кількість зруйнованих будівель та споруд, разом із тим відповідно збільшується і кількість відходів від руйнувань, які є небезпечними для навколишнього природного середовища, оскільки вони забруднюють води, ґрунти, атмосферне повітря. За повідомленням Євгенії Попович, директорки Департаменту цифрової трансформації, електронних публічних послуг та управління відходами Міндовкілля України, обсягів відходів від руйнувань утворилося в розмірі 670 тисяч тон, а для ефективного управління такими відходами й зменшення їхнього впливу на довкілля та людей, розроблені необхідні нормативно-правові акти [0].

Сьогодні в Україні поводження з відходами від руйнувань регламентує Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 №1073, якою затверджено «Порядок поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків» (далі – Порядок) [0]. Цей документ передбачає терміни, види відходів руйнації, суб'єктів, які здійснюють організацію поводження з відходами від руйнувань, відповідальність за розбирання, сортування і подальшу утилізацію, використання чи складування відходів та ін.

Варто зазначити, що рамковий Закон України «Про управління відходами» не містить дефініції цього виду відходу, що є, на мою думку, прогалиною, яка має бути усунена. Натомість, маємо визначення поняття «відходи від руйнувань» у Порядку. Це «частини (уламки) пошкоджених (зруйнованих) об'єктів, а також матеріали, предмети, які були всередині або поряд з такими об'єктами у момент пошкодження (руйнування) та/або виконання робіт з демонтажу та які повністю або частково втратили свої споживчі властивості та не можуть у подальшому використовуватись за місцем їх утворення чи виявлення».

Згідно із цим Порядком, операції з поводженням з відходами від руйнувань включають: первинне розчищення територій; перевезення (транспортування) відходів від руйнувань; остаточне розчищення та прибирання територій; зберігання відходів від руйнувань; утилізація відходів від руйнувань; видалення відходів від руйнувань, включаючи їх захоронення. Відповідно до п. 17 Порядку, не допускається зберігання відходів від руйнувань поза межами визначених місць їх тимчасового зберігання або об'єктів поводження з відходами. Окрім того, Порядок має припис щодо того, хто є відповідальним за поводження з відходами від руйнувань. Так, у п. 5 зазначається, що організація здійснення операцій з поводження з відходами від руйнувань може забезпечуватись: власником або управителем об'єкта та уповноваженим органом. В такому формулюванні Порядку не зовсім зрозуміло, хто є власником об'єкту, від пошкодження якого утворилися відходи від руйнування, особливо у випадку руйнування багатоквартирних будинків, в контексті того, хто буде відповідальним за організацію операцій із відходами руйнування. Кожна багатоповерхівка є спільним майном усіх власників квартир у ній. Тому, обов'язок буде покладатися на власників квартир в цій багатоповерхівці. Проте таке формулювання за умов частоті евакуації чи взагалі загибелі жильців квартир, що знаходяться в зоні бойових дій, буде неефективним [0].

За даними обласних військових адміністрацій, станом на 31.10.2023, найбільша кількість відходів від руйнувань фіксується у Київській, Херсонській, Харківській, Миколаївській, Донецькій та Запорізькій областях [0]. Для вирішення проблеми з відходами руйнації потрібно запровадити ефективний механізм реалізації цих норм на практиці, адже окремі положення Порядку не діють. Так, наприклад, за повідомленням правозахисної організації ЕПЛ, яка надіслала свої звернення до органів місцевого самоврядування та місцевих органів влади Чернігівської області, Чернігівська ОВА проінформувала, що не прийняла рішень про виділення земельних ділянок для розміщення місць тимчасового зберігання відходів від руйнувань [0].

Світовий досвід у сфері управління будівельними відходами свідчить про повторне використання уламків, адже таким чином можна перетворити руїни на нові будівельні матеріали. Саме такий метод є широко розповсюджений у Нідерландах, Великій Британії, Австрії. У Нідерландах у повторне використання йде близько 90% будівельних відходів [0]. Тим не менш, варто зазначити, що будівельне сміття, що утворилося внаслідок руйнувань, вибухів та обстрілів, відрізняється від «класичного» будсміття, адже може в собі містити побутові ртутні термометри, люмінесцентні лампи, креон від холодильників, легкозаймисту побутову хімію тощо, що є небезпечними побутовими відходами та потребують особливих способів їх сортування та повторного використання. Відтак позитивним моментом стало затвердження Постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. № 625 Порядку поводження з побутовими відходами в особливих умовах [0], яким визначені особливості поводження з побутовими відходами саме під час ліквідації наслідків воєнного характеру.

Висновки: 1. За час введення воєнного стану в Україні, прийняті підзаконні акти у сфері поводження з відходами від руйнувань, що свідчить про розвиток правового регулювання у означеній сфері суспільних відносин. 2. Термін «відходи від руйнувань» потрібно легалізувати в базовому законі «Про управління відходами». Пропоную доповнити ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про управління відходами» пп. 8¹ та викласти його в редакції Постанови «відходи від руйнувань» - це «частини (уламки) пошкоджених (зруйнованих) об'єктів, а також матеріали, предмети, які були всередині або поряд з такими об'єктами у момент пошкодження (руйнування) та/або виконання робіт з демонтажу та які повністю

або частково втратили свої споживчі властивості та не можуть у подальшому використовуватись за місцем їх утворення чи виявлення».

Список використаних джерел:

1. Відходи руйнації: огляд ситуації у Чернігівській та Харківській областях. Екологія. Право. Людина: веб-сайт. URL: <https://epl.org.ua/environment/vidhody-rujnatsiyi-oglyvad-sytuatsiyi-u-chernigivskij-ta-harkivskij-oblastyah/> (дата звернення: 03.02.2024).
2. Гафурова О., Новак Т. Інформація про відходи, що утворилися внаслідок війни: питання правового забезпечення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Ужгород, 2023. №79. С. 349-355.
3. Понад 670 тисяч тонн відходів руйнації утворилося в Україні від початку російської агресії. Рубрика: веб-сайт. URL: <https://rubryka.com/2023/11/11/ponad-670-tysyach-tonn-vidhodiv-rujnatsiyi-utvorylosya-v-ukrayini-vid-pochatku-rosijskoyi-agresiyi/> (дата звернення: 03.02.2024).
4. Порядок поводження з побутовими відходами в особливих умовах: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. №625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.02.2024).
5. Про відходи та про скасування деяких директив: Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року. 984_029-08 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text (дата звернення: 03.02.2024).
6. Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворилися у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведення робіт з ліквідації їх наслідків та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.02.2024).
7. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. №2320-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 03.02.2024).
8. Руїни знову стануть будинками: як переробка будівельного сміття може змінити відбудову. Хмарочос: веб-сайт. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2023/11/28/ruyny-znovu-stanut-budynkamy-vak-resajkling-budivelnogo-smittya-mozhe-zminyty-vidbudovu/> (дата звернення: 03.02.2024).
9. Управління відходами від руйнувань: проєкт порядку нарешті розроблено. Екологія. Право. Людина: веб-сайт. URL: <https://epl.org.ua/environment/upravlinnya-vidhodamy-vid-rujnuvan-provekt-poryadku-nareshti-rozrobleno/> (дата звернення: 03.02.2024).